

گهشتیک به ناو

میژوو، به لکه نامه، شوینه وار

منتدی إقرأ الثقافی

للطبی (کوردی - عربی - فارسی)

www.iqra.ahlamontada.com

گهشتیک فریون لاکم

عبدوارحیب یوسف

ناراد عبدالواحد

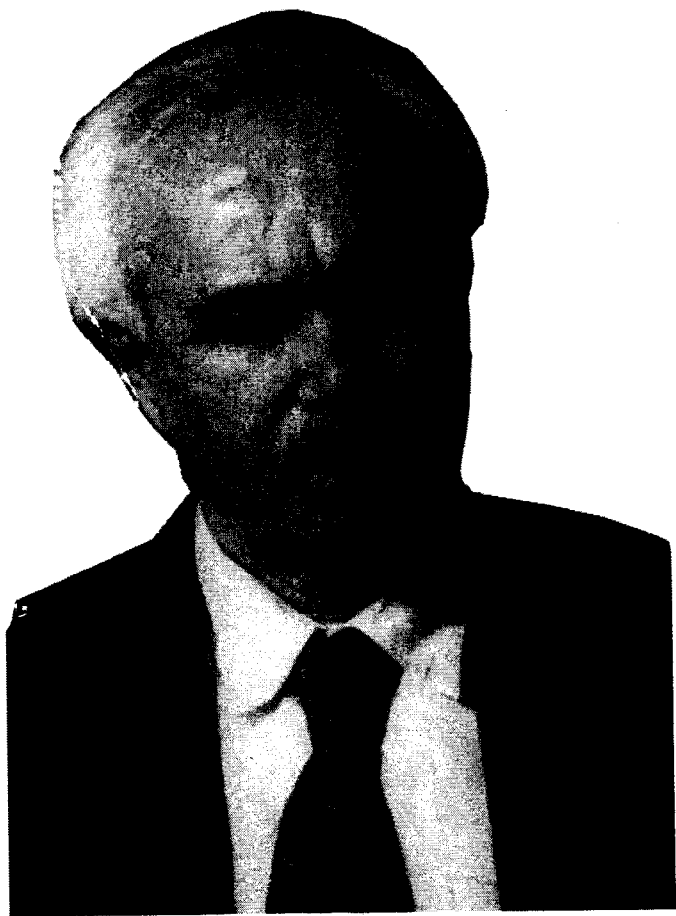
گه شتيک به ناو
ميژوو، به لگه نامه، شوينه وار

هه فبه يقينيكي فراوان له گه ن
عه بدولر ه قيب يووسف

شازاد عه بدولر واحيد

هه ولير 2005

ناوی کتیب: گهشتیک به ناو.. میژوو، بدلگه نامه، شوینه وار
ههڻه یقینی: نازاد عهبدو لواحید
نه خشه سازی: سهرکهوت وهلی
تیراژ: (۳۰۰۰) دانه
چاپی یه کم - ههولیر - ۲۰۰۵
له کتیبخانهی نیشتمانی ژماره (۳۴۸) ی سالی (۲۰۰۵) ی دراوه تی
چاپخانهی پهروه ده - ههولیر
سهر په رشتیاری چاپ: چاپوک قادر په شید
نرخ: (۱۵۰۰) دینار

* عبدالرحمن قېب يووسف ناوېکه له لای همومومان ناسراوه. له متهی دیناسم له باسی شوینهور و میژوو و کهله پوور بترازی شتی ترم لهی پیاوه نه بیستووه، تهنات که ناوی دئ ئه بوارانه مان به بیر دیتوه. به مانای وشه عاشقی کارمکهی خویتی و له ناویدا تواتمتهو تیکه لای رُوح و خوینی بووه. له کاتاندا که له مؤزمانهی ئیتنوگرافی سلیمانی پیکه کارمان دمکرد زور جار ریکهوتوه و بینومه که باسی سووتانی دستنوسیک، یان به لگه نامه یه ک کراوه، بهی ئیرادهی خوی فرمیسک به چاومکانیدا هاتووته خوارئ.

* تا سهر ئیسقانی پیاوکی پاکه، خوا ئه بههریهی داوتمی له کاتی کارکردن و بزگارکردنی شوینهورئ، به لگه نامه یی، دستنوسئ، نهخش و نیگارئ، خانویه کی کهله پووری، سه رماو که رماو شو و پوژ و برسیتی و تیری له بیر دمچیتوه و هموو هوش و گوشتی دمکویته لای بزگارکردن و جیبه جی کردنی ئه کار و ئهرکهی دمیوه بیگات. به راستی خوا به زمی به کهله پووری شارستانی و میژووی ئه میلله تدا هاتووتهوه که پیاوکی وا بهخشنده و خوراگر و دلسوزی بؤ رمخساندوه که هرگیز ماندووبون له فره نگیدا نییه.

* به پاکي و بهرائتی خودایی خویهوه، خوا جورئت و بویریه کی چاکي داوتمی بؤ ئهوی دژئ ئهوانه بوهستی که ریز له میژوو و کهله پوور و شوینهورو به لگه نامه دستنوسه کانی میلله ته کهی خویان ناگرن و به گزیاندا دمچیتوه، خواش بؤ ئه ئهرکه پیروزه پاراستویه تی.

* له راستیدا ئه پیاوه به قه در دمزگایه ک کاری کردوو ئهرکی دمزگایه کی نه ته می ته اوای له کاته ناسکه کاندا راپه راندوه، بهی ته منوه پییه کی له هه لیز و یه کی له دهوک و که رکوک و خانه قین و ئاکرئ و زاخو و قهرمداخ و ئه حمه داوا و هه له بجه و ته یله و بیاره و... و.. تا دایه. وک نووسه ریکی نه ته می کارمکانی بؤ به شه کانی دیکه کوردستانیش کوژاوتوه، بؤیه ئهوی به خوی کرابی دریغی نه کردوه، دنا کسان دیکه بؤ راسپارووه و پینمای کردون بؤ کارکردن و نووسین. ئیستا که وا خهریکه بهری رنجی فه رهادانهی ئه پیاوه ماندوونه ناسه دیته بهرهم و مریو هاویرانی پوژ به پوژ روو له زیادبوون که هیچیشیان پی نه کرئ (اضعف الایمان) به قسه پشتیوانی له کارو ئهرک و په یامه پیروزمکهی دمکن، هیچیان پی نه کرئ ریکه و کارناسانی بؤ دمکن تا له سهر ئیشی خوی بهردهوام بی، من له دمیکه هه هاوکارو پشتیوانی ئه خزمه تگوزارم، له هه شتایه کانه هه له

نزیکهوه دیناسم و تیکه لایوم له گه لیدا هیه، زور جار پیکهوه هندی کارو پرژهمان راپه راندوه، وهک پاراستنی کیلی قهبرمکان و تومارکردنی چهنین کاسیت به دهنکی بیرمیزد و به سال اچووان. نایشارمهوه که فه زلیکی زوری به سه رمهوه هیه لهوهی ئه وهستهی له سه رتهای لایومهوه بۆ ئه رشیف و که له پوو و گرنکی میژوو هه مپوو، کاتن ئه م ناسی ده ئه وهندهی دی ئه ئه کرکه م له لا خو شه یوستتر و قووتر و په گاروتر بوو.

* هه ر له سالی (۱۹۶۰) هوه بیرى لهوه کربووتهوه له بواری میژوو و که له پوو ردا کار بکات، بویه هه ر لهو سال دا دهفته ریکی قوتابخانهی کریوه بۆ ئه وهی له (زاقو) بیره مریه کانی (سوقی مه محمودی شاخی) تومار بکات. له م بارمه وه ده لی: چهن دیزیک زانیاریم لیوه رگرت، پاشان نازانم چو ن بوو گفتوگویه که مان دواخت، ئیتر له دواى ئه وه بارو بوخه که به لیدانی شو رشی ئه یلوول له لایهن (عه بولکه ریم قاسم) هوه گورا، (سوقی مه محمود) یشم له ده ست چوو که میژوو یه کی گرنگ و زانیاریه کی زور فراوانی له باره ی به درخان و شو رشه که ی و عه شایری بو تان و سه رۆکه کانی له زمانی به درخانه وه تا سالی (۱۹۶۰) هه بوو. (سوقی مه محمود) پیاویکی زور به ته من بوو، به قه ولی خو ی میری بو تانی دیوو، هه روه ها مامو ستا عه بولپه قیب ده لی: تا زیندوو مه ئه ی پیاوم له بیر ناچی. پاشان له سالی (۱۹۷۲) دا له به غدا بیره مریه کانی (مام فه ندی گو یی) م تومار کرد، دواى ئه وه له سالی (۱۹۷۴) بۆ یه ک کاتر میتر بیره مریه کانی بلبلی کوردستان (مه مه د عارف جه زاو ی) م له شاری به عقوبه له مالی خو مان تومار کرد.

* له ناوه راستی هه شتایه کاندا هه قبه یقینیکی دووو دریزم له باره ی گرنگیدان به میژوو و به لگه نامه ی که له پوو ری شارستانی کورد له ته له فریونی که رکوک له گه ل ساز کرد که په یام و مه به سه ته که ی هوشیار کرد نه وه ی خه لکی کوردستان بوو، وا ئه مپوش جاریکی دی به ئه رکی سه رشانی خو می ده زانم له گفتوگویه کی دوور و دریزدا دووباره به سه ری بکه مه وه، چونکه پیم وایه ئه ی کاره ی ده یکا قوتابخانه یه که چهن دین که سی تیدا پنگه ییوه. ئه ی هه قبه یقینه دووو دریزه که ماویه که له گه لیم نه جام داوه، به شتیکی له گو قاری (پامان دا) بلاوکرایه وه، بۆ سوودگه یان دنی زیاتر به پنیو یستم زانی سه رجه می گفتوگویه که که پره له زانیاری به سه ریه که وه چاپ بکه م. هیوادارم له سوودگه یان دن به دوور نه بی!

نازاد عه بولوا حید

هه لیز - ۲۰۰۲

* هۆی گرنگیدانت به بواری تۆمارکردنی بیره وهری به سالاجووه کان و ناركیولۆژیا و کهله پووری نه ته وایه تی و فولکلۆرو میژوو چییه؟ پاشان له کام لهم بوارانهدا ههست ده کهیت زیاتر سه رکه وتووی؟

- له مندالییه وه هه ر کهس به هه ری له شتی کدا هیه، یان سه زی له بابه تی که، زۆر کهس چاوپیتکه وتنیان له گه ل کراوه، هه ری که به جو رتیک وتوویه تی سه زم له فلان بابه ت بووه، من له مندالییه وه سه زم له هه وائی مییرانی بو تان و زانیاری دیرینه بوو، ئیتر له به هاری شه سه ته وه ده سه تم دایه میژوو نووسین و له ویتوهش که وتمه سه ر شوینه واری کورد تا بیناسم و له باره یه وه بنووسم.

له سه ره تای سه فا کانه وه کتیبیتکم له باره ی ده ولته تی دۆسته کی نووسی، له بهر ئه وه سه رچاوه ی زۆرم بو ی خوینده وه، به تایبه ت ئه و کتیبانه ی له باره ی شارستانی هه تی ئیسلامییه وه بوو، بابه تی شوینه وارو هونه ری شیوه کاری وه ک مه سه له ی (ئینبولرپه زاز) ی جزیری و ئه مانه م دی، ئه مهش کلیلی سه ز کردنم له و بابه تانه بوو. که له به عقوبه بووم بو دۆزینه وه ی سه رچاوه ها توچۆی کتیبخانه وه دائیره ی شوینه وارم ده کرد، ئیتر که لکه له ی شوینه وار که وته سه رمه وه، به تایبه تی پاش ئه وه ی زانییم له کوردستان کهس بایه خ به هونه ری بیناسازی و نه خش و نیگاری کۆن نادات، هه موو سالتیک هاوینان له به عقوبه وه ده ها ته وه کوردستان و ئه و گه شتانه م ده کرد، چونکه بو شایی زۆر هه بوو و کهس بایه خی پێ نه ده دان، زانییم ئه م که له پووره خه ریکه له ناو ده چی، ئه مهش هو کاری سه ره کی بوو که پالی پتوه نام ئه و کارانه بکه م، من تا ئیستا توانیومه شازده هه زار وینه ی شوینه واری و که له پووری شارستانی تی له کوردستانی باکوورو باشوور و خۆرهلالت بگرم، نازانم زیاتر بایه خم به کام به شی میژوو یان فولکلۆر یان شوینه وار داوه، چونکه چیژم له هه موویان وه رگرتووه ئیشم بو هه موویان کردووه، ته نانه ت هه ولی سه یرم بو که له پووری به لگه نامه یی کوردی داوه، هه روه ها هونه ری نه خش و نیگار و ته لارسازی تا بابه تی میژووی، به راستی ناتوانم مه یلی هیچ لایه ک به سه ر ئه وی تر دا بده م.

* وه ک له نزیکه وه ناگام لیه زۆر جار گله یی له که مه ته رخه می روونا کبیرانی کورد ده که ن، که مه ته رخه مییه که یان له چیدا یه و چاره سه ری ئه و که مه ته رخه مییه به لای تۆه چییه؟

- نووسهرانی کوردو پێشینیانی ئێمهش زۆر که متهرخه مییان کردووه، بۆ نمونه: «محهمهد ئهمین زهکی بهگ» که میژوونووسیکی مهزنه و پیتی سهرسام، له زهمانی ئه ودا دهیتوانی به فهرده به لگه نامه ی سهرده می بابان له لای خه لک و ئه ملا و ئه ولادا کوکاته وه، که چی له کتێبه که یدا یه ک به لگه نامه ی تێدا نییه، یان (مهردۆخ) دهیتوانی به فهرده به لگه نامه ی بابان و ئه رده لان کوکاته وه، که چی یه ک به لگه نامه ی له کتێبی کوردو کوردستان داخه ل کردووه. هه یچ جوژه بایه خدانێ به سامانی به لگه نامه یی له لای پێشینیانی ئێمه نه بووه، روژشیرانی کورد له م بواره دا که مترین روژیان نه بووه و نه یان توانیوه به لگه نامه به یاریزن و به چنه سه ر ئه م ما ل و ئه و ما ل و ئه م دائیره و ئه و دائیره و نه هیلتن فه رمانبه ری بێتاگا به لگه نامه به سووتینی، هه رچه ند سالتی جارێک فه رمانی له ناو به ردنی نووسراوی دا به ره کان ده هات، به گوێره ی رێنمایی بنکه ی سه ره کی به لگه نامه کان، به فه رمانگه کانی ده گو ترا لیژنه دروست بکه ن و بیانی شکنن، ئه وه ی به لگه نامه یی بوون با به ته کانیان له لیستی کدا ده نووسرا که نا بێ فری به ردین، لیسته کان ده نیتر درانه لیژنه ی بالا ی وه زا ره تی ناو خو له و ی به یار ده درا له ناو به رین، یان نا. که چی ئه وانه ی لای خو مان یه کسه ر ده چوون به فهرده کو یان ده کرد نه وه له قه راخ شار ده یان سووتان دن، روژشیرانی کوردیش خو یان له سامانی به لگه نامه یی کورد نه ده کرده خا وهن، ته نانه ت میژووناسانیش گو ییان نه ده دا یی. خو ت چاک نا گه داری له با ره ی با به تی شو ئینه واره وه کامه روژشیری کورد هه بووه شو ئینه واریک له مه تر سیدا بووبی نامه یه کی بۆ دائیره ی شو ئینه وار نووسی بی، یان به دوای دا چووبی، یان له کوردستان به رگری لی کرد بی. نه گه ره یه یه پیم خو شه بی لیتی، نه له کاتی حکومه ت نه له پاش را په رین. جا رو بار هه بوون شتیکیان له روژنامه یه کدا نووسیوه که شو ئینه واری کوردستان تالان ده کری و کهس به رگری لی نا کات.

* ئه مه به مانای ئه وه نییه که بی ری میژوونوسین له لای کورد لاوازه؟

- سامانی به لگه نامه یی کوردستان له را په ریندا زۆری سووتیتیران، که سه م نه دی له م بو ارانه دا شتی ک بلتی، ئه مهش به لگه یه که بی ری میژوونوسین له ناو کوردا لاوازه، را به ردو و بریتیه له میژوو، شو ئینه واری شارستانی، به لگه نامه کانی را به ردو و، هوشیاری ئه م با به تانه له ناو روژشیران لاواز بوون، له هه فا کاندا ئێمه زیاتر به مه مان زانی که پێشتر ئه و هوشیارییه نه بووه، له

هفتاگاندا گرووپی پیدای بوون به ناوی (روانگه) به ناوی ئه ده به وه له ئه ده بیان
 دهدا، ئه مانه گالتیهیان به میژوو و که له پووور و فولکلور ده کرد و
 به کۆنه پهرستی بیان ده زانی، گالتیهیان به شاعیرانی وهک: مه لای جزیری و
 پیره میژوو و مه حوی و نالی ده کرد، ئه مانه گه وره ترین گورزیان له که له پووور
 شوینه وار و به لگه نامه وه شاند، ته نانهت پروایان به ئه ده بی پیتش خویان نه بوو،
 دژی ئه وه بوون له سه ره ئه ده بی دیرین لیکۆلینه وه بکریت، ده رگیان له سه ره ئه وه
 لیکۆلینه وه نووسینه نه داخست، له کاتیکدا لیکۆلینه وه ده بیته هۆی
 ده وه له مه ندردنی زانیاری و روشنبیری له لای خه لکی، حکومهت که بینی ئه م
 ته وره له گه ل به رنامه ی سیاسی خۆی گونجاوه، له رۆژنامه و گوڤاره کان شوین
 و ریتگی بو دانان و ئه وه ی پالپشتی له وه ته وره ده کرد بۆیان بلاو ده کرده وه
 پاداشتیان ده کردو هانیان دهدان، ئه مانیش دژایه تی هه موو ئه وانیه یان ده کرد که
 باسی رابردوویان ده کرد، چونکه پروایان به که له پوووری نه ته وایه تی نه بوو،
 ببوونه به ربه ست له به رده م گه شه کردنی هوشیاری شوینه وارو که له پوووری
 شارستانی، حکومهت بایه خی به م ریتبازه دهداو نووسه ری کوردیان به تنیا
 له سه ر با به تی سه ره کی (شیعرو چیرۆک) راده هیتنا، به مه رجی ساردوسر بن،
 ته رجه مه ی شتی بیگانه ش هان ده درا، به مه رجی پتوهندی به کورده وه نه بی،
 ئه م سێ با به ته بوونه ته وه ری سه ره کی گوڤاره کانی ئه وه کات، سه ره ژمیری
 هه ندیکیمان ماوه، بۆ ئه م مه به سه سه ری کتیه که مان «بهانگه واژتک بۆ
 پروناگیرانی کورده» بکه ن.

* که واته ئیوه گله یی و په خه تان له وه باره یه وه له گوڤار و رۆژنامه کان زۆره
 که نه هوشیارییان بلاو کردوه ته وه و نه بایه خی به رچاویان به که له پووور داوه؟
 - جار هه بووه گوڤاریکی سه د لاپه ره یی تنیا دوازه لاپه ره ی پتوهندی به
 کورده وه هه بووه، ئه مه ش سیاسه تیکی ناسراوی داگیرکه رانه یه، که داگیرکه ران
 ده چوون ولاتیکیان داگیر ده کرد هه ولیان دهدا میله ته ی ژێرده سه ته له رابردووی
 خۆی دا بپرن، تا بپیر له رابردووی خۆی نه کاته وه، چونکه میژوو و شوینه واری
 ئه وه میله ته ده بنه هۆی دامه زاندنی بییری نه ته وه یی و هۆی خولقاندنی گیانی
 به ره نگار بوونه وه له گه ل داگیرکه ران، ده زانن به مه هه سه تی شانازیی له لای
 میله ته ده خولقی و قوئاعی شویش و راپه رین ناماده ده کات، له به ره ئه وه
 حکومهت هه ولی دهدا خه لک له میژوو و شوینه وار دوور بکه ویته وه، بۆ

نمونه: له جه زائير نووسه ريڅكي فهره نسي له كاتي گرتني جه زائيردا له سه ر كه له پووري بيناسازي جه زائير شتيكي نووسي، ده سه لاتي فهره نسي له جه زائير نه و كه سه يان دا به دادگا، وتيان نه م نووسينه له لاي خه لكی جه زائير ده بيته هوی دروست بوونی بیری نه ته وایه تی، نه مهش هوکارتيكي گرنګ بوو بو چه قبه ستنی فيكر، حكومه تيش پتي خوښ بوو نووسه ران بیر له بابه تی گهرموگور نه كه نه وه، بویه (۸۰٪) ی خوتنده واری به بابه تی لاهه كیسه وه خه ريك كرد، ته نانه ت نه و نووسه رانه ی له ناو شوړش بوون به هر هه موویان به هوی رتيازی (روانگه) وه سه د لاپه رهيان له باره ی نه و شوړشه وه نه نووسي، بیریان له ميژرو نه كرده وه كه خويان به شيك بوون له و ميژروه، ده چوون بابه تگه لی بيگانه يان ودره گيترا، وهك نه و بابه تانه ی سه باره ت به شوړشه كانی نه فريقياو كویاو نه مانه يان له گوڅاره كانی شوړشدا بلاوده كرده وه، يان ده چوون شيعری په مزييان بو گوڅاره كانی شوړش ده نارد و ميژروویان پشت گوی ده خست.

* نه زموونی نه بوونی هوشیاری میژرووی و نه ته وه بی كاریكي كرد له بهرچاوی نووسه ره كانمان خه لكیكي زور ده چوون قه برو كیلي قه بری باوو باپیرانیان ده شكاند و ده پشكنی، كه له پووري وینه یی سه ره تاي نه م سه ده به ی دوايي كه له گه ل هاتنی كامیرا وینه گیرابوون، له دولا به كاندا مشك و مؤزانه خواردیانی، بینایه ی كه له پووري تيك ده درا، رووناكبیرانی كورد نارې زایبان ده رنه ده بری و ورته يان نه ده كرد، لاوازی هوشیاری نه ته وه بی و میژرووی كاریكي كرد ته نانه ت هوشیاری یاداشت نووسینه وهش له كوردستان كز بی، له م سه لانه ی دوايي نه بی تاك و ته را په یدا بوون نه و یاداشت و بیره وه رییانه يان ده نووسییه وه، به لام دواي نه وه ی زور كه سی گرنګ له ژیانی میژرووی و روشن بیری و سیاسی نه و میلله ته مردن و نه و هه موو بیره وه رییانه يان له گه ل خويان برده ژیر گله وه، به ریتزان له م باره یه وه ده لیتن چی؟

- نه گهر به بیرت بی جارتيكيان من و جه نابت چوینه گردی سه یوان له سلیمانی بو نه وه ی وینه ی هندی له و كیله نه خشدارانه ی نه وی بگرین، گه راین و گه راین و هیچمان نه دی، له خزمه تكاری مه رقه دی (شیخ ماری نودی) م پرسى وتی: مه سه له ی نه وه دوور و درتزه، خه لك هه موویان شكاند، هه نديك

عبدالرحیم یوسف - نازاد عبدالرحیم

له و کیتلانه نانه وایه کان بردوویانه، چونکه نه و کیتلانه له بهردی گوندی واژه به له پشت نه زمهر و به گهرمی ناتهنقی و بهرگهی ناگر دهگری و له دروستکردنی فرندا به کاری دین، دواپی نه و قوتابیانیه ناوهندی و دواناوه ندیش کیتله کانیان دابووه بهر بهرد و شکانددوویانن، منیش نه مه م کرده ره خنه و وتم نه وه سووچی ماموستایانه، نه گهر ماموستا قوتابی هوشیار بگردایه وه، نه وه نه دهه چوون کیتلی نه خشداری قهبری باووباپیران بدهنه بهر بهرد و بیشکیتن، چونکه نه وه نه خش و هونه رو که له پوروو میژووه. سویای عیراق له سالی (۱۹۸۸) که گه یشته بناری قه ندیل کومه لئی له و کیتله نه خشدارانیه گوتزایه وه به غدا، ته ماشا بکه ن نه وان چۆن نرخی کیتله قهبری کونیان ده زانی، که چی ئیمه خو مان ده چوون ده مانشکاندن.

کومه لئی بینای زوری پر له نه خش و نیگار له کویه و سلیمانی و هه ولیرو کهرکووک هه بوون، نه و خانووانه به نه خشی جوانی ده ستکردی (عه لی نه قاش کهرکووکی) که ده وری له و نه خسه جوانانهدا هه بووه، یان (ئیسما عیل و عه لی نه کبه ری سنه یی) له پیتش جهنگی جیهانی هاتوونه ته تیره و کومه لئی خانوویان له قه لای هه ولیر نه خشان دووه که ئیستاش هه ندیکیان هه ر ماون، (گول محمه د سنه یی) و (وه ستا حه بیب) ی خه لکی سلیمانی و هی دیکه که

نه ققاش بوونه و هونهریکی جوانیان له کوردستان به جیهتیشتووه، ولاتانی دیکه به تاییه تی تورکیا زۆر به باشی ئەم جۆره خانووانه ده پارێزن، که چوومه شاری (سنه) وینهی ئەو خانووانه بگرم، پیشتریش زۆر هیوام بوو بچمه ئەو شارهوه، دیتم له لایهن حکومه تهوه دهستیان به سهردا گیراوه، هه رچه نده ئیستیملاکی نه کردبوون، به لام ئەوهی قه دهغه کردووه خاوه نه کانیان که مترین گۆرانکاری لهو خانووانه دا بکهن، ته نیا به ره زامه ندی و سه ره رشتییی دائیره ی شوینه وار نه بی، تا وهک خۆی ئەو خشتانه دابنرینه وه، ته نانه ت حکومه تی جمهوری ئیسلامی کلتیسه ی (سنه) شی کردووه به بیانی که له پووری و پاراستویه تی.

خانوی که له پووری له لای هه ر میلله تی سه ر به هه ر سه رده م و ئایینیک بی به پیروز ته ماشا ده کریت، وهک که له پووریک ی شارستانی ئه رکی ئەو دهوله ته یه بیپارێزی، ئینجا چ هی جووله که، یان ئیسلام، یان مه سیحی، یان زه رده شتی بی پتویسته ئەو شوینه واره بمیته و بپارێزی.

له کوردستاندا به داخوه زۆریان له ناو چوون، هه ندی دهوله مه ندی نامه ستوول که وتوونه ته ویزه ی جام و که ره سه ی خانوی که له پووری و گه ره که کۆنه کان و ده یکرپ و ده یرووخین و له شاره کاندا ده یکه نه دوکان و بازارو گه راج، ئەمه مه ترسییه کی دیکه یه له م سالاندا په یدا بووه، که ئەم که له پووره بیناسازی چه ندین بواره وه وهک سه رچاوه یه ک سوودبه خشه بو لیکۆلینه وه ی بیناسازی نه ته وه یی، ئەکادیمی و نائه کادیمی، مرۆقی زیرهک ده توانی نمونه ی جوان له وانه بو هونه ری بیناسازی کوردی ئەمرۆمان سوودی لی ببین، هه روه ها بو کاری نمایش کردن پتویسته، ئەگه ر چیرۆک و روودای کۆن نمایش بکه ین پتویستمان به م خانووانه یه، چونکه کۆشکی نوته ی گه وره له گه ل نمایش و فیلمی میترویی و کۆن ناگونیجی، بو هونه ری شیوه کاری ئەگه ر هونه رمه ند ئەو که ره سه که له پووریانه ببینت زۆر به که لکه، هه ندی له و خانووانه هی که سایه تی ناوداری کوردن، یه کیتک له وانه هی عه زیزه گی کوری عه بدوله رحمان به گی پاشای بابانه، ئیستا خانوی (بابه عه لی) یه یانی بابه عه لی شیخ مه حمودی نه مر، یان خانوی میریک ی نامیدی که ئیستا هی (حاجی مسته فا که تانی) یه، ئەمانه پتویسته بپارێزین، ته نانه ت خانوی (شیخ محه مه دی خال) له سلیمانی که یه کیتکه له گه وره زانیانی کوردستانی سه ده ی بیسته م، خانوی ئەومان به خانوی که له پووری تۆمار کردووه و پتویسته بمیته، خانوی

ئەم جۆرە كەسايەتییانە زۆر پتیبوستە بێتەن، خانووی (مەلای گەورە) لە كۆیە
كە بە كەلهپووریان تۆمار كەردووە دەبێ ئیستیملاك بكری و خاوەنەكە
نەیفەوتیتنی، چونكە یاد و یادگاری ئەو كەسایەتی و زانا گەورەیهیه.

* چارەسەر چییەو چۆن بتوانین هۆشیاری مێژوویی و كەلهپووری لەلای
خەلك دروست بكەین؟

- بۆ چارەسەر زۆر هۆكار هەن هەر لە تەلەفزیۆن و رادیۆكانەو رێنمایی بلاو
بكریتەووە تا خەلك لە بەرانبەر مێژوو و كەلهپوور هوشیار بكەنەو، گلهیی
دەكەین كە كورد مێژووی خۆی نەنووسیوە، كە وایە لە باتی ئەوێ خەریكی
وەرگێرانی چیرۆكەكانی بێگانە بین بۆچی مێژووی خۆمان نەنووسین؟ بۆچی لە
بارەئێ ئەم هەموو كارەساتەئێ كوردستان نانووسین؟ كوردستان لەبارترین ولاتی
دنیا یە بۆ نووسینی مێژوو، چونكە ئەو رووداو و كارەساتەئێ لە كوردستان
روویان داووە لە هیچ شوێنێكی دنیا دا نەبوو، لە كۆمەلگا زۆرەملتییهكاندا هەر
پیرەمێردێ بگری مێژوویەكە بۆ خۆی. بۆ نمونە ئیستا ئەوانەئێ خەلكی
بالەكایەتین لە كۆمەلگەئێ (پیرزین) ن هەریەكێكیان لەوانەئێ بەتێ سێ- چوار
جار مالم سووتاووە چەندین كارەسات بۆ دەگێرتەووە، ئەو هەمووی مێژوو.
بۆ ناچینە سەر لیتكۆلینەوێ ئەدەبی خۆمان؟ زیندوو كەردنەوێ مێژووی ژبانی
شاعیرانی خۆمان و دۆزینەوێ بەرھەم و دەستنووس و شیعریان؟
گۆقارەكانیش دەیانتوانی ئەو رۆلە باشە بێتەن، پتیبوستە گۆقار بابەتی سست
و خاوەنەكانیان وەرەگرن كە كاربگەری بۆ مێژووی كورد نییە، رێژم
هەیه بۆ شاعیران و چیرۆكنووسان، ئیمە پتیبوستە چیرۆك و شیعربشمان
هەبێ، بەلام هەندێ شتی بێ كاربگەر بلاو دەكریتەووە خەلكیان لێ ماندوو
بوو. وەرگێرانی بابەتی بێگانە بە دەردێكی رۆشنبیری دەزانم، زۆرەئێ
گۆقارەكانی سلیمانی نیوێ زیاتریان بابەتی بێگانەئێ.

گۆقارەكان زۆر بابەتی وەرگێرانیان تێدا یە، لە سلیمانی گۆقارێ بەناوی
(سەردەم) دەردەچێ كە تاییستە بە وەرگێرانی بابەتی بێگانەو زۆرەئێ هەرە
زۆری پتیبوونێ بە كوردەوێ نییە، كە لەباتی ئەو لیتكۆلینەوێ بابەتی مێژوو
بوایە زۆر باشتر بوو، ئەم دەردەش لەناو نووسەرانی كورد لە پێش راپەرین
پەیدا بوو، ئەمەش لاوازی ئەو كەسانە دەگەینەت، چونكە ماددەئێ زانستییان
لەسەر كەلهپووری شارستانی بێ نییە، بابەتێك لە گۆقارەكانی عەرەبی زمان

بلاوکراوه ته وه ئه وان وه ری ده گێرن و پاداشتی پێ وه ده گرن، ئه مه ش نیشانه ی زیره کی نییه .

* پیت وایه وانه ی ئه رکیۆلۆژیا له زانستگاکانی کوردستان بخویندری، ئه گه ر بخویندری چۆن ئه نجام بدری و چ پێشنیاریکت بۆ ئه م بواره هیه ؟

- زانستی ئه رکیۆلۆژیا له کوردستان دواکه وتوووه و پسرۆانی شوینه وار ژماره یان زۆر که من، ئه وانه ش که هه ن زۆریه یان نووسینیان نییه ، زۆر پتویسته به شی شوینه وار هه بێ، به لام مامۆستا نییه ، ئه گه ر له زانکۆی سلیمانی و سه لاحه دین هه ندی مامۆستای وه ک (د. به نام ابوالصوف) بۆ کوردستان بانگ بکه ن وانه له زانکۆکانی کوردستاندا بلینه وه کاریکی باشه ، ئه وسا کۆمه لێکی باش له ده رچووانی شوینه وار په یدا ده بن و زیاتر کاریان پێ ده کريت، چونکه ئه و کادیرانه نوین و به دلسوژی کارده که ن و تووشی گه نده لی نه هاتوون، ئیستا هه ندی له ده رچووانی به شی شوینه وار بوونه ته به لا به سه رییه وه و زۆر زیانیان به شوینه وار گه یاندوووه و فه وتاندووایه ، چه ند سالیک پێش ئیستا له باره ی خانویه کی که له پوریم نووسی، ئه و خانوه کاتی خۆی به هاندانی من ده زگای شوینه وار کری، که خه سته خانه ی سه ربازی ئینگلیزه کان بوو، نه خش و نیگارو په نجه ره ی ره نگا وره نگی ده ستردی وه ستا (قاسمی سه نیی) تیدا بوو، ده زگای شوینه وار له به ره سیفه تی میژوویی ئه و خانوه ی کری، به رتیه به ری شوینه واری سلیمانی ئه وسا ئه و خانوه ی کاول کردو ده رگا کانی شی ده ره ئینا و خه ستییه خانووی مالی خۆی که رۆژنامه کان له سه ریان نووسی، پتویسته به شی شوینه وار له کۆلیژی ئاداب هه بێ، ههروه ها وانه ی تایبه ت به شوینه واریش له نا و هه موو کۆلیژه کانه هه بێ، تا نرخ له لای خه لک بزانی، زیاتریش بۆ مه به سته ی هوشیارکردنه وه بێ که شوینه وار ناسه کانی خۆمان به پیتی ئه زموونی شوینه وار ناسیی ئه و ده وه بیین.

* من له و باوه ره دام جاری له و قوناغه دا کاری هه لکۆلین و پشکنینی شوینه وار رابگیرئ، چونکه پیداویستی ته و او مان نییه .. ئیه ده لێن چی ؟

- منیش پیم وایه کاری هه لکۆلین و پشکنین له کوردستاندا رابگیرئ، چونکه ئالۆزه و زانستی ده ویت تا بزانیته هی چ قوناغیکه . بۆ نمونه له گردی چراغ له شاره زوور که ده زگای گشته ی شوینه واری عیراق پشکنینی تیدا کرد له به ره به نداوی ده ره ندیخان که میژووی حه وت هه زار سه له گیا

ئەسپوونيان تېدا دۆزىيەو، واتە گياسايون كە لە بىستەكانىشدا بەكار هاتو، ئەگەر ئىستا بەهار بىت و بارى گيا ئەسپوون بۆلاى ئاسارىيەكانى كوردستان بەيتىن نايانسانەو، منىش ھەر نايانسام، خۆ ئەگەر رىزىيى و ھوت ھزار سال لەناو گلدا مابىتتەو، چۆن دەزانىن ئەمە چ گيايەكە؟

ھەلەكۆلىنى شوپنەوار ئەگەر بە نەزانى بگرى، ئەو زيانى زۆرتەرەو زۆرەى زۆرى ماناى شوپنەواری و مېژوویى خۆى كە لەناو ئەو گلەدايە بزر دەبى، ئەو ھەش لەبەر نەبوونى شارەزايى ئەو كەسانەو نەبوونى تاقىگەيە..

* رات چۆنە گۆقارىكى سەرەخۆمان ھەبى سەبارەت بە مېژوو؟

- گۆقارى تايبەت ھەبى باشە، ئەگەر لەمەولا بابەتى مېژوویى لەلایەن گۆقارەكانەو ھان بدرىن ئەويش زۆر باشە؛ تا ھانى خەلك بەدەن بەرەو مېژوو نووسىن، مەرج نىيە گۆقار ھەبى، ئەگەر ھەشپى ئەو بە سوودترە. من پىم باشە مېژوونووسىك بى، بۆ نمونە (د. جەمال رەشىد) لىرەيە مېژوونووسىكى زۆر بە توانايە، ھەز دەكات خەزمەت بكات، (د. عەبدولفەتاح عەلى يەحيا) سەرپەرشتى ئەو گۆقارەى دھۆك دەكات كە گۆقارى شارەوانى دھۆكە من پىتى موعجەبم، دەبى يەكىك ئەو كارە بكا پىسپۆر و بەتوانا بى، ئىنجا ئەو گۆقارى مېژوو بەرپۆە ببات..

* ھاوكىشەيەك ھەيە كە بەھاوكىشەى رەسەنايەتى و ھاوچەرخايەتى ناسراو، ھەمىشە دەبى كۆن بە تەنيا كۆن نەبى، بگرە بە سەردەمەو ەبەستىتەو ەو لەگەل ژيانى ئەم سەردەمە بگوئجى، تۆ چۆن ئەو ھاوكىشەيە دەبىنى؟

- بەراوردى مېژوو لەگەل ئىستا ھەيە، ئىمە دەتوانىن پىكەو ەيان گرى بەدەين، بۆ نمونە لە چاككرەنەو دەستكارى كردنى خانووە كە لەپوورىيەكان رىگە ھەيە ھەندى لايەنى پەرە پى بەدەين، ھەندى ئەندازيار چىژ لە كە لەپوور ەرنەگرن، لەلاى ئەوان ئەو كە لەپوورە ھىچ نىيە، ئەگەر خانوويەك دەستكارى بكات ھەرچاوى لە نەخشەى ئەندازەيى نوئ دەبى، ئەو ەى لەلا باشە ھەمووى بە شىو ەى نوئ بكات، بەلام ھەيە بىنايەكە لەسەر ھونەرى بىناسازى كۆن، بەلام بە كەرەسەى نوئ دروست دەكات، ئەو پىو ەندىيە لەنىوان كۆن و نوئ... بەراى من مەرۆف چەند خەرىكى كۆن بى، نابى لە رۆشنىبىرىى نوئ داپراو بى، ئەو ەى نوئخوازىش بى نابى شتى كۆن بە كۆنەپەرستى بزانت، ھەر كەسى

له گۆڤاره كانى ئيمه شتى هاوچهرخ بنووسى دهشتوانى بابه تى كه له پوورى پشت گوى نه خات، به پيچه وانوهش ههر راسته، رۆماننووس ده توانى رووداويكى كۆنى كورده وارى بكاته سهرچاوهى بابه ته كهى.

هه ندى به ناوى نوئىخوازى شت ده نووسن، وتاريان ته نيا له كۆمه لى ده لاله ت پيكدى، نه من و نه خوى و نه خويتهر لى تيناگه ين، نه وهى بهم شيوه به بلتى من نوئىخوازم، نه وه تواناي خوى به فيرۆ ده دات. لى كۆلئينه وهى بوارى كۆمه لايه تى و سياسى و ئابوورى و ميژووى كورد بكات له و وتاره بى سه رويه رانه باشترن كه به ناوى نوئىخوازيه وه ده نووسرين، چونكه كه لكيان نيبه.

* پيت و ايه ميژوونووسى زانامان هه بى، نه گهر هه يه كيبه؟

- هه ندى ميژوونووسمان هه ن، هه يه (اختصاصى) يه وه شه بايه خ به زۆرىه ي ميژوو ده دات، بۆ نمونه (د. جهمال ره شيد) يه كه م ميژوونووسى كورده كه بايه خ به ميژووى كۆن ده دات، چوار كتيبىم ديوه كه چواره ميان (لقاء الاسلاف) ه و به چهند نوسخه يه ك بلاويۆته وه. كتيبىه كانى وردن، هه م لايه نى ميژووى هه م زمانه وانين، له باره ي زاراوه ي زمانه وانى كه به زمانه مسماريه كان نووسراون، ئەم دكتوره چهند زمانىكى بيتگانه ده زانى و سووى لى وه رگرتوون، كه پيشتر زۆرىه ي ميژوونووسان نه و سهرچاوانه يان نه ديوه وه هه ندى كيشيان نه و زمانه يان نه زانيوه.

لام و ايه له دوو بوارد لى كۆلئينه وهى زۆر چاك ده كات. سهرچاوهش به كاردى نى و بابه ته كانيشى سه ختن، له باره ي ميژووى هه وليتره وه (د. موحسين محمه د) و مامۆستا (زوبير بيلال ئيسماعيل) رۆليان زۆر بووه، (د. كه مال مه زههر) له ماوه ي نيوان دوو جهنگدا له ميژووى نوئى ئەم سه رده مانه چهند كتيبىتى هه يه. مامۆستا (مه لا جه ميل رۆژبه يانى) به راستى له ميژووى نوئى و سه ده ناوئجيبه كان زانبارى زۆرى هه يه، زانبارى به رفراوانى له چهند زانستى كدا هه يه كه خه لكى تر نه و زانبارى يانه يان نيبه، مامۆستا (مه لا عه بدولكه ريمى موده ريس) خزمه تى چاكى كردوه له وانده ش: (يادى مهردان) و (بنه ماله ي زانباران) كه زانبارى باشى تيدايه، هه رچه نده مامۆستا (مه لا عه بدولكه ريمى بياره) زۆر كهس به ميژوونووسى دانانى، چونكه شيوه ي بريكه دارى نه كادى نيبه، هه روه ها (د. ئيسماعيل شوكر) و (د. جهمال نه به ز) و (د.

حوسامه دین نه قشسه بهندی) که له باره‌ی ئەماره‌تی حه‌سنه‌ویه تیزی ئاکادیمی هه‌یه، د. ئیسماعیل تیزی ماجستیره‌کەشی له‌باره‌ی ده‌وله‌تی شه‌دادییه، ئەمانه‌ تیزی باشن که هه‌شتا بلاونه‌کراونه‌ته‌وه، هه‌روه‌ها (د. جه‌بار قادر) یش له‌باره‌ی مێژوو ده‌نووسێ، له‌وانه‌شه‌ ناوی هه‌ندیکیانم له‌بیرچوو‌بێ. به‌ نێسه‌ت قه‌باره‌ی مێژووی کورده‌وه، مێژوونووسی کورد زۆر ده‌گه‌من.

* چه‌مکی مێژوو له‌لای تو‌چیه‌، چۆن له‌و چه‌مکه‌ مێژووییه‌ ده‌روانی، ئایا شیکردنه‌وه‌ی مه‌تریالی بو‌ مێژوو له‌لای تو‌ په‌سه‌نده‌؟

- شرۆفه‌کردنی ماددی بو‌ مێژوو قوتابخانه‌یه‌کی مارکسی ناسراوه، به‌لام زانایانی خو‌رتاوا له‌سه‌ر ئەو رێبازه‌ کاریان نه‌کردوه‌. له‌لای من ئەو لێکدانه‌وه‌ ماددییه‌ لاوازه‌ و زیده‌پو‌یی تێدا‌یه، چونکه‌ هه‌موو شتیکی بر‌دۆته‌وه‌ سه‌ر لایه‌نی ئابووری، ئەو هه‌موو شه‌پروشه‌پۆر و رووداو و دیاردانه‌ی که‌ روویانداوه‌ بر‌دوویه‌تییه‌وه‌ سه‌ر مه‌سه‌له‌ی ئابووری، زانایانی سه‌رمایه‌داری میسالیانه‌ مێژوویان لێکداوه‌ته‌وه‌، ته‌فسیری مێژوو نه‌گه‌ر به‌پێی لێکدانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کرابێ کارتیکی چاکه‌و قوناغیکی پێویسته‌، به‌لام نه‌چێته‌ دۆخی عاتیفه‌ و موپاله‌غه‌و ئەمانه‌وه‌، بو‌ نمونه‌ «إعادة كتابة التاريخ» قوناغیکی پر له‌ موپاله‌غه‌ و هه‌له‌ و په‌له‌په‌له‌یی بوو، ئامانجیکی نه‌ته‌وه‌یی هه‌بوو، به‌لام بو‌ چه‌واشه‌کردنی مێژوو، له‌ هه‌ندی که‌س ده‌بیستم که‌ ده‌بێ کورد مێژووی خو‌ی سه‌رله‌نوێ بنووسیته‌وه‌، من ئەمجۆره‌ په‌وته‌ هان ناده‌م، چونکه‌ جارێ کورد مێژوونووسی که‌مه‌ که‌ هه‌ر یه‌کتیکیان له‌ بواری پ‌سپۆر بێ تا بێن دووباره‌ بینوسینه‌وه‌، پێویسته‌ (۵۰-۶۰) سالی تر ئەو کاره‌ بکری، مه‌رجیش ئەوه‌یه‌ زانستیانه‌ بکری.

* کورد کۆمه‌له‌ی شو‌پشی کردوه‌، ئایا ئەو شو‌پشانه‌ به‌ ته‌واوی و زانستیانه‌ هه‌یچیان له‌باره‌وه‌ نووسراوه‌؟ ئەگه‌ر نه‌نووسراوه‌ته‌وه‌ چۆن؟ ئەگه‌ر نووسراوه‌ته‌وه‌ که‌موکۆری له‌و بواره‌دا چیه‌؟

- شو‌پشه‌کانی کورد به‌گه‌ستی زۆر که‌میان له‌باره‌وه‌ نووسراوه‌، شو‌پشی به‌درخان کوا چییان له‌سه‌ر نووسراوه‌؟ شو‌پشی محمه‌د پاشا رواندزی د. جه‌مال نه‌به‌زه‌ندیکی له‌ باره‌وه‌ نووسیوه‌، به‌لام زۆری تری لێ نه‌زاتراوه‌، په‌نگه‌ له‌ دوا‌رۆژدا به‌لگه‌نامه‌ی مێژوویی زۆر که‌ له‌ سه‌رده‌می عوسمانی و قاجاری و ئەمانه‌دا نووسراون بکه‌ونه‌ به‌رده‌ستی خه‌لکانی مێژووزان، ئەوه‌ی

ئىمە دەنيوسىن ھەمووى ھەلبىزاردەى ھەندى سەرچاۋەن و زۆر كەمە .
 ھەروھە شۆرشەكانى بارزان و كۆمارى مەھاباد كەس بەتەواوى
 لىكۆلئىنەۋەى لەبارەيانەۋە نەنووسىۋە ، ئەوانەى لە شۆرشەكانىشدا بەشداربوون
 بە تەواوى نەياننووسىۋە . (د . جەلىلى جەلىل) لەبارەى شۆرشى (شىخ
 عوبەيدوللاى شەمزىنى) لە دىكۆمىنتتەكانى رۋوس زانىيارى باشى
 دەسكەوتوۋە كىتەبىتىكى باشى داناۋە ، ئەگەرنا ھىچى وا لە مېژوۋى
 شۆرشەكانى كورد نەنووسراۋنەتەۋە ، تەنانت شۆرشى (۳۰) سالەى خۆمان ،
 مەن نەمدىۋە كەسىتەك سەد لاپەرەى لەسەر تەجرۋەبەكانى ئەو شۆرشە نووسىپى ،
 ئىستە ھەندىك ياداشت و راپۆرتى خۆيان دەنووسن ، بەلام زۆر بەلگەنامەى
 شۆرش و زانىيارى بزرېوون ، كە مومكىن نىيە زىندوۋ بىكرىنەۋە .

* دەرڤەتەى ھاتۆتە پىتە ھەندى لە بەلگەنامەكانى توركىيا و ئىران ھى
 (۳۰-۴۰) سالى پىتە ئىستە خراۋنەتە بەردەست ، پىتە واپە لىژنەيەكى
 پىسپۆر و زانا ھەبىت بۆ نووسىنى مېژوۋى كورد سوود لەوانە ۋە رىگرن ، ئىستە لە
 توركىيا دەلتىن بۆ بەلگەنامەى عوسمانى دەرگا لەسەر پىشتە تا تەماشاش بىكرىن و
 پۆلئىن بىكرىن؟

- مەلبەندى بەلگەنامەى عوسمانى (۲۵۰) مىليۇن بەلگەنامەى تىدايە و
 (۵-۶) سالە رىتە خراۋن ، «عەلى ئەمىرى» كە زانايەكى خەلكى دياربەكرە
 لە كاتى عوسمانىدا پىپىستى بۆ كۆمەلئىكى زۆر لەو بەلگەنامانە كىردوۋە ، بەلام
 ھەرچى لە بەرژەۋەندى كورددايە نەيانھىشتوۋە كورد كەلكى لى ۋە رىگرن ،
 بىستەم ڤەرەنسايىبەك لە ئەنقەرە چوۋبوۋ بۆ لايان ، وتبويان تۆ تاقيىبى
 مەسائىلى كوردى دەكەى بوارى پىتەدراۋو ، ئەگەر بشزان كوردى ، بوارت پى
 نادەن سەبرى ئەو بەلگەنامانە بىكەى . لە مەلبەندى بەلگەنامەى ئىران (۴۰)
 مىليۇن بەلگەنامەى تىدايە ، كە ئەوان بۆ خۆيان بەزنجىرەۋە بە شىۋەى كىتەب
 بلاۋيان دەكاتەۋە ، بەلام مەلبەندى بەلگەنامەى ئەستەنبولۋ واپە بزانم تەنيا
 يەك بەرگى لەو بارەۋە دەر كىردوۋە ، بىگومان كۆمەلئىكى زۆرى لەبارەى
 كوردستانەۋە تىدايە ، عوسمانىيەكان عەقلىيەتتىكى بەلگەنامەى جۋانىان
 ھەبوۋە كە پىشتە خەلكە كە نەبىۋە ، بۆ نمۇنە دەۋلەتى عوسمانى تۆمارو
 سىجالاتى ولاتى جەزائىر كە زانىۋىەتى لىتى دەكشىتەۋە لەگەل خۆى ھىتاۋىەتى ،
 يان دەبىنن دۆسىيەى ھەندى شارو پارىژكا پىتە دووسەد سال لەمەۋبەر لەناۋ

ئەرشىفى عوسمانىدا پارىزاون، ئەوھ سامانىكى گورەى مېژوويە بۆ مېژووى خۆرھەلات.

* ئەم گىرنگىدانەت بە ئەركىئۆلۆژياو كەلەپوورى نەتەوايەتى و فۆلكلۆرو مېژوو، تا ئىستا بەروبومەكەى چى بوو؟

- لە بەھارى (۱۹۶۰) ھوھ دەستم کرد بە نووسىن لەبارەى مېژووى كوردەوھ تا سالى (۱۹۸۰)، يان پىش ئەوھ بە دوو سالى بايەخم بە مېژوو دەدا، لەم بارەيەوھ چەند كىتیبىكەم ھەبوو، يەكەمىيان كىتیبى (اعلام) بوو، كە برىتى بوو لە مېژووى ناودارانى كوردو زاناىان و مىران و ئەمانە، كىتیبىكى ترم نووسى بەناوى «الدولة الدوستكية في كردستان الوسطى» كە بە ھەردوو بەرگەوھ «۹۰۰» لاپەرە دەبوو، بەرگى يەكەم لە (۱۹۷۲) چاپ كرا، بەرگى دووھم لە (۱۹۷۵) چاپ كرا، بەلام ئەمەى دوایی حكومەت لە چاپخانەى «حوادث» لە بەغدا دەستى بەسەر سى ھەزار دانە چاپكراوھەى داگرت، سالىك دەستى بەسەرداگرت و پاشان ناردييە لای دوو لیژنە بۆ خوتىندەوھى، دوایی پىریاناندا ھەمووى بىئىرنە كارگەى دروست كردنى كاغەز لە بەسەر، تا بىكەنە ھەوېرو بکرىنەوھ كاغەزى سېى، ئەمە وای کرد بەشى دووھم بلاو نەبىتەوھ كە تاييەت بوو بە شارستانىەتى دەولەتى دۆستەكى، ئىتر بۆ دانانى ئەم كىتیبە سەرچاوەى زۆرم لە نامەخانەى گشتى بەعقوبە خوتىندەوھو يەكەم كىتیبخانەش كەلكم لىوەرگرتبى نامەخانەى مۆزەخانەى مووسل بوو، ھەروھەا «مكتبة المتحف العراقي» زۆر ھاتوچۆم دەکرد، بەھۆى دانانى ئەم كىتیبەوھ كەوتە سەر خوتىندەوھى بابەتى شارستانى و لەناو مېژوویدا بايەخى تاييەتیم پىدا، يەك لەو لايەنە گىرنگانەش شىوہكارى و بىناسازى سەردەمى ئىسلامى بوو، ئەم كىتیبەش بوو كىلىلى كردنەوھى زۆر بابەتى تر لە لام.

لە تەمووزى سالى (۱۹۷۷) ھوھ دەستم كرد بە بايەخدان بە ھونەرى بىناسازى و ھونەرى نەخش و نىگارى ناو خانووە كەلەپوورىيەكان، يەكەم جار لە شارى مدیاتى قەزای ماردىن دەستم پىكرد، لەوئى كۆمەلتى خانووى نەخشدار كە بە بەردو گەچ ناوا كرابوون وىنەيانم گرت، سالى دووھم لە كوردستانى باشوور دەستم بە ناساندنى خانووە كەلەپوورىيەكان كرد و لەسەریانم دەنووسى، ئەوھ (۲۳) سالى خەرىكى ئەو بابەتانەم، كەس لە كوردستان ھىندەى من بايەخى بەولايەنە نەداوھو تا ئىستا بە ھەزاران وىنەم

گرتووه، که تهنیا لهو بوارددا رهنگه له جهوت هزار ویتنه که متر نه بئ، (۱۶) هزار ویتنه ی خانووی که له پووری و شویتنه واردکانی کوردم گرتووه، له (خانی والی پشت کوه) و (بن تاقی مائی چه له بی) له شاری مه نده لیلیه وه تا رۆژ هه لاتنی وان و مووش و دیار به کر، تا قه لای دم دم و ناوچه ی موکریان و سه قزو سنه.

که له سالی (۱۹۸۰) بۆ شاری سلیمانی گوێزنامه وه؛ نه مزانی مه سه له ی شویتنه وار و به لگه نامه و که له پوور له کوردستان بهم راده به بئ خاوه نه، چه ندین دائیره ی شویتنه وار له کوردستان هه بوون، به لام ئیفلیج بوون و چالاکیان نه بوو، به رانبهر شویتنه واری کورد که مته رخه م بوون، له هه ندیکیاندا که سانی وا هه بوون شویتنه وارو که له پووری کوردیان به تالان ده برد، نه گهر کادیرو فه رمانبهری دل سوژی شیان هه بوایه له ژیر دهستی به ریتوه بهری که مته رخه م هه چیان بئ نه ده کرا.

ئیترا من که و تمه گه ران و به رگرم لهو شویتنه وارانه ده کرد که خه لک هه لیان ده وه شانده وه، یان داموده زگاکانی حکومهت خوی دهسکاری ده کردن و ویرانیان ده کردن به بیانوی دروست کردنی شه قام و ریتگه و بینایه ی حکومی تیکی ده دان، یان هه ر سوودیکی دیکه ی بۆ داموده زگاکانی خوی هه بوایه.

زوو زوو راپۆرتم بۆ داموده زگای شویتنه وار له به غدا ده نووسی، داموده زگا که به تایبه تی به ریتوه بهری گشتی ئه وی و کارمه نده کانی هه موویان دل سوژ بوون، راپۆرته کانی منیان فوتۆ ده کردو رده وانه ی دائیره ی شویتنه واری (سلیمانی و هه ولیتر و دهۆک) ده کران و ئاماره یان پیده دان که ته جاوز له سه ر فلان بینایه ی شویتنه وار هه یه، که چی به داخه وه زۆربه ی راپۆرته کان له لایه ن دائیره کانه وه پشتگوێ ده خران، ده زگای گشتی شویتنه وار هه ولی پاراستنیان ده دا، که چی ئه وانه ی لای خۆمان له ناویاندا هه بوو هه ر خۆیان به شدار بوون له ویران کردنیان. له وده به بابته ی شویتنه وار بووه بابه تیکی گرنگی من تا به نه مپۆش ده گات، له وساره زۆر شویتنه واری کوردستانم دۆزبوه ته وه وه له سه ریانم نووسیوه و ویتنه یانم گرتووه.

* ئه ی به ره له لستی کردنتان و ریتگه گرتنی به رده وامتان له سووتاندنی ئه وراقی داموده زگایه کانی حکومهت؟
- راسته بابه تیکی دیکه ی گرنگ به ره له لستی کردنی سووتاندن و

له ناو بردنی ئه وراقی ره سمیی داموده زگا کانی حکومت بوو، به لگه نامه کانی هه و لاتتیک له ئه وراقی ره سمی حکومت پیکدی، چونکه زۆرن و بابه ته کانی شیان به که لکن، ئه وراقی خه لک، ئه وانه ی ناو دارو زاناو ناسراو بوون و نامه کاریان له گه ل خه لکدا کردوو، ئه م لایه نه له گه ل گرنگیه که ی به نیسه ته سامانی به لگه نامه یی شتیکی که مه، بۆیه من به ناو به نامه کاندای ده گه رام، ئه وانه ی ئه وراقی گرنگی شوینه واریان هه بوو ده یانوت پار، یان پیترا سووتاندوو مانه، یان ده یانوت فه و تاندمان، له بهر نه بوونی هوشیاری له پاراستنی شتی که له پووری و شوینه واری و به لگه نامه زیانیتی زۆر به سامانی به لگه نامه یی گه یشت. له دائیره کانی هه چه ند سالی جاری فرمان ده هات بۆ له ناو بردنی ئه و به لگه نامه یان، که ده بویه به گوتیه ریتمایه کانی مه لبه ندی به لگه نامه کان ئه و ئه وراقانه بپشکنرین، چونکه هه ر دائیره که ئه وراقی ئیتلاف بکردایه، ده بوو لیژنه ی بۆ پیکه یتن، ئه و لیژنه یه داوای مۆله تی لیژنه ی بالای ده کرد نایا ئه و ئه وراقه ئیتلاف بکرت یان نا؟ هه ر کاغه زنی قابیلی ئه وه بویه بۆ میژوو سوودی لی وه ریگری، ئه وه ئیتلافی قه دهغه بوو، که ده بوو بیاریژری و پیتشکه شی مه لبه ندی به لگه نامه یی بکری، پاش ئه وه ده بویه لیستیان بناردایه و لیژنه ی سه ره وه له وئ دیراسه ی ده کردو ئه گه رازی بویه له سه ر ئیتلاف ده یووت ته له فی بکه ن، به لام فرمان به رانی کوردستان یه کسه ر لۆری کاغه زیان بار ده کردو له قه راغی شاره کان ده یان سووتاندن، من بهر گریم له که له پووری به لگه نامه یی ده کردو له دژی ئه م دائیره نه راپۆرتم بۆ مه لبه ندی نیشتمانی ده نووسی، جار هه بووه بۆ وه زاره تی راگه یاندن یان ناوخۆ یان حوکمی مه حه لی ده نووسی بۆ ئه وه ی ریگه له م دائیره بگرن، بۆ نمونه له شوپاتی سالی (۱۹۸۳)، شاره وانی سلیمانی ده یان ته ن ئه وراقی ره سمیی زه مانی پاشایی و عوسمانی له کارگه ی قیری تانجه رۆ سووتاند، پاش ئه وه ی زانیمان ماوه ی سی رۆژ چووین له وئ هه ندی له و کاغه زانه ی له بهرده می بلدۆزه ردا مابوون، ده وری بیست هه زار به لگه نامه م هینایه وه، بۆ نمونه یه کتیک له وانه سجلیکی زه مانی شیخ مه حمودی نه مر بوو، چوارده هه زار به لگه نامه ی شاره وانی تیدایه، ئه مه گه وره ترین زیان بوو به ئه وراقی ره سمیی که وت، به تایبه تی له شاره وانی که دایکی دائیره کانی شار بووه، ته نانه ت کاروباری له قه واره ی خۆی فراوانتری هه بووه، برووسکه یه کم له

شيوه‌ی پرسه ناردده مه‌لبنده‌ندی به‌لگه‌نامه‌کان و تئیدا پرونم کرده‌وه که شاره‌وانی نه‌و هه‌موو به‌لگه‌نامه‌یه‌ی سووتاندووه، نه‌گه‌رچی وه‌ختی خوئی ته‌قدیرم له‌سه‌ر قه‌باره‌ی نه‌و کاغه‌زانه راست نه‌بوو، چونکه دوا‌ی لیکۆلینه‌وه بۆم ده‌رکه‌وت زۆر له‌وه زیاتر بوون که من ته‌قدیرم کردبوو.

نه‌و برووسکه‌یه‌م به‌ میژووی (۱۹۸۳/۳/۲۷) بۆیان نارد، هه‌ندیک له‌ نه‌وراقه‌کانی شاره‌وانی مابوون و له‌ژێره‌مینێ شاره‌وانیدا چه‌ندین جار به‌ کاک (نووری وه‌شتی)م وت با بیان پشکنم و نه‌وانه‌ی به‌لگه‌نامه‌ن لیتیان جیا بکه‌مه‌وه سوودی نه‌بوو، بۆیه هه‌ندێ له‌به‌رپرسیاره‌تی سووتاندن و له‌نیوچوونی نه‌وراقه‌کانی تانجه‌رۆش له‌ نه‌ستۆی نه‌و دان، چونکه منی ئیغفال کردو ده‌ستی ده‌ستی پێده‌کردم تا رۆژی ۱۰/۹-۱۰/۱۰ ۱۹۸۸ هه‌ندیک که‌س له‌ شاره‌وانی نه‌و نه‌وراقانه‌یان دایه (عه‌باسه‌ کویری خانه‌قینی) که نه‌مه شوفتیریک بوو ته‌نیا ئیشی نه‌وه بوو کاغه‌زی ره‌سمیی دائیره‌کان ده‌ره‌یتنی و به‌ پاره‌ یان به‌ به‌لاش بیداته کارگه‌ی کاغه‌زی به‌سه‌ره، نه‌م جاره‌شیان دوو لۆزی بۆ کارگه‌ی به‌سه‌ره بردو نه‌وه‌ی له‌ ژێر زه‌مه‌ینه‌که‌دا مابوون هه‌مووی برده‌ نه‌وی، که به‌مه‌م زانی پتیمانم راگه‌یانده‌ که‌ستیک له‌ دوو بنترین له‌ رتیکه‌ بیگێرتته‌وه، نه‌م به‌یانی نا نه‌و به‌یانیان به‌ من کرد تا مانگیتکی خایاند، پاشان به‌ ره‌سمیی فه‌رمانبه‌رتیکیان به‌ناوی کاک نه‌سه‌ده فه‌وزی میرزا به‌پتی نووسراوی ره‌سمی ژماره «۱۷۰۵۴» به‌ میژووی «۱۹۸۸/۱۱/۹» نارد، نه‌و کاته‌ش کار له‌ کار ترازابوو، نه‌وراقه‌کانیان له‌ کارگه‌ کردبووه هه‌ویره‌ که‌پسیان کردبوو. کاک نه‌سه‌ده فه‌وزی گه‌رایه‌وه‌و راپۆرتتیکي دایه دائیره‌ی شاره‌وانی سلیمانی که‌ دانه‌یه‌کی له‌لامه‌و رۆژی (۱۹۸۸/۱۱/۱۲) گه‌یشتبوه به‌سه‌ره پتیمان وتبوو: به‌لێ راسته‌ دوو لۆزی پر له‌ نه‌وراق له‌لای ئیسه‌وه به‌ فلان ژماره له‌لامان تۆمارکراوه، نه‌و نه‌وراقانه له‌گه‌ل زۆر نه‌وراقی تر که‌پسمان کردوون، به‌ راستی نه‌مه‌ زیانیکی زۆر گه‌وره‌ بوو که‌ نزیکه‌ی یه‌ک ملیۆن به‌لگه‌نامه‌ی شاره‌وانی سلیمانی له‌ناوچوون.

نه‌م کاره‌ زیانیکی گه‌وره‌ بوو له‌ که‌له‌پووری به‌لگه‌نامه‌یی کورد که‌وت، نه‌مانه‌م به‌ درێژی له‌ یاداشتیکدا نووسیوه. نامه‌یه‌کی شه‌ش لاپه‌ره‌یییم بۆ مه‌لبنده‌ندی به‌لگه‌نامه‌کان نووسی که‌ چۆن سامانی به‌لگه‌نامه‌یی له‌ کوردستان به‌هۆی نه‌بوونی هوشیاری له‌ناوخه‌لکدا زۆری له‌ناو ده‌چیت و زۆریشی به‌ره‌و

خۆش بوو، نامه‌که‌ی من و وه‌لامی خۆبانی له رۆژنامه‌ی عێراق له رۆژی (۱۲/۳/۱۹۸۳) دا به‌ناوینیشانی «التراث الوثائقي المفقود في منطقة الحكم الذاتي» بلاو کرده‌وه. ئەو کاته ئەمینداری مه‌لبه‌ندی به‌لگه‌نامه‌کان مامۆستا «سالم الالوسی» بوو، که هه‌ر خۆشی دامه‌زێنه‌ری ئەو ده‌زگا گرنه‌گه‌ بوو، پیاویکی زۆر دل‌سۆزو وربا بوو، که زۆر نووسین و ته‌عریفاتی له‌م باره‌یه‌وه هه‌یه.

به‌ مێژووی (۴/۵/۱۹۸۴) دیسان بیرخه‌ره‌وه‌یه‌کی دووردریژم بۆ مه‌لبه‌ندی به‌لگه‌نامه‌یی نووسی و دانه‌یه‌که‌ی لێ دایه‌ کۆری زانیاری کوردو ده‌زگای رۆشنبیری و بلاوکردنه‌وی کوردی و به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی خۆبندی کوردی و ئەمینداریتی گه‌شتی رۆشنبیری و لاوان له‌ هه‌ولیترو داوام لێکردن که مه‌لبه‌ندیکی به‌لگه‌نامه‌یی یان لقیکی ئەو مه‌لبه‌نده له‌ کوردستان دابه‌زری و له‌ رۆژنامه‌ی عێراقدا له‌ رۆژی ۱۲/۳/۱۹۸۴ بلاوکرایه‌وه، که چی هه‌یج یه‌کیک له‌ ده‌زگاکانی رۆشنبیری کوردی خۆی نه‌کرده‌ خاوه‌نی ئەم پرۆژه گه‌وره‌یه که ده‌توانرا لایه‌نیکی ره‌سمیی داوا بکات و ئەو ده‌ستپێشکه‌رییه بکات، چونکه هه‌یجیان هوشیارییان به‌گرنه‌گی ئەو پرۆژه‌یه و دل‌سۆزییان بۆی نه‌بوو. زۆر نامه‌و برووسکه‌م بۆ مه‌لبه‌ند ده‌نووسی، وه‌لامیشم بۆ ده‌هاته‌وه که زۆربه‌یان له‌ یاداشته‌کانی خۆمدا ئاماژه‌م پێداون و له‌ به‌رگیکدا ئەو نامه و برووسکه‌نم به‌رگ کرده‌وه، زۆر هه‌ولم ده‌دا هوشیاری له‌ناو فه‌رمانبه‌رانی داموده‌زگاگان بلاویکه‌مه‌وه، سه‌ردانم ده‌کردن و ده‌چوومه‌ لایان.

* بێجگه له‌ شاره‌وانی وه‌ک ئاگه‌دارین خه‌ریکی زۆر فه‌رمانگه و شوینی تر بوویت تا به‌لگه‌نامه‌کان بپاریزن.

- له‌و شوینانه‌ی جیتی بایه‌خم بوو به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی پۆلیسی سلێمانی بوو، پێوه‌ندیم پێیانه‌وه کرد بۆ رۆشنبیرکردنی ئەفسه‌ره‌کانی پۆلیس، له‌وانه‌ش شیخ قادری شیخ محمه‌دو موقه‌ده‌م فوئاد که‌سانی زۆر دل‌سۆز بوون، ته‌نانه‌ت یاریده‌ده‌ری به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی پۆلیس زۆر حه‌سه‌زی له‌م بابته‌ بوو، له‌ رۆژی (۲۴/۱۲/۱۹۸۶) له‌ به‌رپۆه‌به‌رایه‌تی پۆلیس لیژنه‌یه‌کی ره‌سمیی دروست کرا که به‌ نووسراوی ژماره (۲۰۹) ده‌رچوو، لیژنه‌که به‌سه‌ره‌رشته‌یی من بوو بۆ

پۆلیسیان دەدامتی تا ئەو ئەوراقانە بپشکنین، (۳۱۴) فەردەمان تەنیا لە یەک مەخزەن هێنا و سێ مانگ کارمان لە ناویاندا کرد، دواى ئەوە توپبارانى ئێرانى بەسەردا هات، کاتى یەک لەدواى یەک دەست بە بۆردومانی سلیمانی کرا، ئیتر نەمانتوانی لەسەر کاردەکەمان بەردەوام بین، مەزەندەم کرد حەوت سەد هەزار بەلگەنامە لە ناو ئەوراقى پۆلیسدا بوون و جیام کردنەووە که لە هەموو بوارىکى تێدا بوو، تەنانەت زۆر بلاوکراوەى حزبی دیموکراتى کوردستانی ئێرانى تێدا بوو، ئەو ئەوراقانە بە دەستی خەلک لەسەر سنوورەکان دەسگیر کرابوون، ئەوراقى دائىردى کشتوکال (۵۳۰۹) ئیزارە بۆ تەلەف دانرابوون، دەستم بەسەر ئەوانیشدا گرت، لیژنەم پێ دروست کردن و بەمانگى هەموویان پشکنى، ئەو دەبوو (۶۴۵) ئیزارەم لێ دروست کردن و هەموویم خستە ناو فەردەو هێنامە جێگە یەک لەسەر سەربانى ئیدارەى محەلى لەوئى خەزەم کردن. هەر لەو ژوورەدا ئەوراقىکى زۆرى کۆن هەبوو، من و کاک عەبدوڵلا ناگرین ئەو ئەوراقانەمان بۆ ماوەى سێ رۆژ فەحس کرد، ئەوراقەکان کۆن و گوومشکاوى ببوون، سێ پشیلەى توپپومان تێدا دۆزینەووە.

هەموو ئەو ئەوراقانەم بۆ پاراستن هێشتەووە، بەلام لە سالى (۱۹۹۲) یاریدەدەرى پارێزگار (شەوکەت عەزەت) هەمووی که چل تەن دەبوو دایە کارگەى کلینیکسى (نەجمەدینی حاجى رەشید) که زانیم چووم لە حەوشى کارگەدا دەستم بەسەرداگرتن، ئەو کاغەزەنە لەوئى مانەووە، بەفرى زۆریان لەسەر بارى، خەلکم لەگەڵ خۆم بردووە بەفرم لەسەریان پێ مالىسون، چەند بە «کۆمەلەى خۆتندکارانى یەکیتى» م وت که بێن هاوکاریم بکەن و بیانپشکنین و ئەو بەلگەنامانە لە فەوتاندن رزگار بکەین، کەس بەدەنگمەووە نەهات.

دکتۆر مەحموود دەرویش نادر لە زانکۆ بوو، بە قوتابىانى پارتى و تېسوو، ئەوانیش بۆ ماوەى دوو رۆژ پێنج کەسیان بۆ ناردم، وەختى تەماشایان کرد ئەم کاغەزەنە هى ئەمن و موخابەرات نین و بەلگەنامەى سیاسى نین، بېنیم لەناو خۆیان ورته ورتیان دەست پێکرد و ئەوانیش ازیان هێنا، بەلگەنامە ئەوە نییه تەنیا لایەنى سیاسى بگریتەووە، دەبێ بزانیی که هەر داموودەزگایەکى حکوومەت بەلگەنامەى پر بایەخى خۆى هەیه، چونکه چالاکی ئەو دەزگایە

نیشان دەدات، ئەو دەزگایە چی کردیی هەمووی لەو کاغەزاندەدا دیارن، ئەمانە مێژووی دەزگاوە بەرپۆشەبەر و فەرمانبەرەکانیتی، ئەگەر دەزگایەک کاغەزی نەما وەک ئەوێه پێشتر نەبووی، بەلگەنامەکانی کشتوکال (٦٥) فەرە بوون، زۆرم پێ گرنگ بوون، کە بریتی بوون لە «٦٤٥» نێزبەرەو لە «٥٣-٩» دۆسیەم دەرھێنا بوون، مێژووی دوورو درێژی کوردستان بوون سەبارەت بە کشتوکال، دەرکرا چەندین تیزی ماجستیرۆ دکتورای لەبارەو نامادە بکریت، کە نێستا هێچیان نەمان، ئەمانەش هەر لەسەر دەمی پاشایەتی دەگرتەو تا کۆماری و هەموویان بزر بوون، ئەو کارەساتە بۆ سامانی بەلگەنامەیی کورد، نزیکە ی نیو ملیۆن بەلگەنامە «کەری عەلە کە» لە مالا کەیدا هەبوون، کریچی خانووەکە ی بەناوی «عەبدوللا عەزیز» کە چەندین جار پێم وت ئەم کاغەزاندە بپاریزن، کەچی لە (١٩٨٥) هەمووی فرێدابوو تا هۆدەکە ی گەچکاری بکات و بەکری بەداتەو، ئەو پیاو هەشت کریچی خستبوو ناو خانووەکە یەو، نێتر عرووسیە گەرەکە ی و پەنجەرەکان کە پەنگاوەرنگ و هونەری بوون لە دەستکردی وەستا (مەحمودی عەولا سوور) بوو هەموویان شکاندو دەرەکانیان بۆ خۆیان فرۆشت، تا ئەمڕۆش ئەو خانووە کە لە پووریە ی داگیر کردوو چەند داوا دەکەم بپاریزی کەس وەلام ناداتەو. ئەگەر یەک ملیۆن سال تەمەن بێ، بەلگەنامەکانی عەبدولکەری عەلە کە ی وەزیری دارایی شیخ مەحمودی نەمر لە بیر ناکەم، کە زۆر بەلگەنامە ی گرنگی بە کوردی و تورکی و فارسی و سریانی و عەرەبی و زۆر زمانی تر تێدابوو، ئەو پیاو عەقلیەتی بەلگەنامەیی زۆر گەرە ی هەبوو، ئەم عەبدولکەریە حاتەمی زەمانی خۆی و خێرخوازیکی بەناوبانگ بوو، لە سالانی گرانی گیانی چەندین کەسی لە مردن رزگار کردوو، وەکیلی کۆمپانیایەکی فەرەنسی بوو، ئەملاکی زۆری کشتوکالی هەبوو، هەر نامە یەکی بۆ شوینتی ناردبێ لە سەجلەکانی خۆیدا تۆماری کەردوون، ئەوانە هەر هەموویان فەوتان. کە لە پووری بەلگەنامەیی کورد ئەگەر بەهێزکی سیاسی و شۆرشیگر نەبێ ناپاریزی.

* ئە ی لەبارە ی ئەوراقەکانی دادگا چیتان کردو چییان بەسەر هات؟

- لە رۆژی (١٤/٣/١٩٨٥) یەک لۆری ئەوراقی دادگا لیژنە ی تەلەفکردن برەبووی لە چەمی قلیاسان بیانسووتینتی، رێگەم لیگرتن و لیم وەرگرتنەو، سەرۆکی لیژنە حاکم (ئیسراھیمی عەلی مامە شیخە ی کوردپەرەو بوو،

کاغزه‌کانی دامتی و وتی هرچه‌نده به‌رپرسیاری تیدایه، به‌لام بو تو قه‌یدی نییه ماده‌م هینده به‌کاری و دل‌سوزانه کار ده‌که‌ی، نه‌وراقه‌کانم خسته نیو ژیرزه‌مینی دائیره‌ی شوینه‌وار، که‌چی هندی له پیاوه خراپه‌کانی نه‌و دائیره‌یه خویان گه‌یاندده دائیره‌ی نه‌من و مونه‌زه‌مه‌ی به‌عس و شکایه‌تیان لیتکردم، به‌لام کاک (فاروق حه‌فید) که پرسیاربان لیتکردبوو، و تسووی عه‌بدولرهبه‌قیب و رۆشنبیرانی کورد داوای کردنه‌وه‌ی ده‌زگای پاراستنی به‌لگه‌نامه‌کانیان کردووه، بۆیه نه‌مانه‌ی هیناوه. نه‌و رۆژانه کاک فاروق به‌شپوه‌یه‌کی کاتی له جیگه‌ی به‌رپتوه‌به‌ری رۆشنبیری جه‌ماوه‌ر دانیشتبوو، له‌مباره‌یه‌وه رۆلتیکی باشی بینیبوو، نه‌و نه‌وراقانه‌م له‌ژیرزه‌مینی دائیره‌ی شوینه‌وار پاراست، نیت‌ر نووسراوی ره‌سمیم له‌ پارتیزگاو به‌ بردن تا فرتی نه‌ده‌ن، نه‌وانه‌ش مانه‌وه تا له‌م دواییه مه‌لبه‌ندیکی به‌لگه‌نامه‌یی دروست بوو. کاتی (جه‌مال عه‌بدول) کرایه وه‌زیری رۆشنبیری سلیمانی له‌ رۆژنامه‌ی «نالای نازادی» نامه‌یه‌کم بو نووسی به‌ناوی «نامه‌ی پیرۆزبایی و چه‌ند پیتشنیاری بو وه‌زیری رۆشنبیری» یه‌ک له‌و پیتشنیارانه مه‌سه‌له‌ی به‌لگه‌نامه بوو که پتویسته بنکه‌یه‌کی به‌لگه‌نامه‌یی بو دروست بی، که بووه پارتیزگاریش هر به‌ یادیم ده‌هینایه‌وه که بو نه‌م پرۆژه‌یه چی کردووه؟ به‌ کورتی کابرا هیچی نه‌کردو منی نائومیتد کرد، تا براده‌ری له سویتد هاته‌وه ویستی شتتیک دروست بکات و به‌ره له‌ژیر پیتی من ده‌ریکن، نه‌و وه‌ندیکی دیکه و جه‌مال عه‌بدول کۆبوونه‌وه‌کیان کرد که نه‌ویشیان وه‌ک وه‌زیری رۆشنبیری بانگ نه‌کردبوو. نه‌و براده‌ره که‌مترین کاری له‌سه‌ر به‌لگه‌نامه نه‌کردبوو ته‌نیا وه‌ک یانه‌سیب فدره‌یه‌ک به‌لگه‌نامه‌ی (محهمد ره‌شید خان)ی کاتی کۆماری مه‌هابادی پی درابوو، که نه‌وه‌شی بلاوکرده‌وه کۆبوونه‌وه‌یان بو دروست کردنی بنکه‌ی به‌لگه‌نامه پاراستن کردبوو، نایا چۆن (وه‌زیری رۆشنبیری) نه‌وکاته‌ی سلیمانی رازی بوو مه‌لبه‌ندی به‌لگه‌نامه‌یی له‌ مالان دروست بیج نه‌ک له‌ دیوانی وه‌زاره‌تی رۆشنبیری، جگه له‌وه‌ی که له‌سه‌رده‌می وه‌زیریتی نه‌ودا له‌ دائیره‌ی ناساری سلیمانی هم‌وو زیره‌کانی دائیره‌ی ناسار دزران، (عادل مه‌جید) که به‌رپتوه‌به‌ر بوو به‌و تو مه‌ته‌نزیکه‌ی سالتیک گیرا، پاشان (ئیفراج کرا نه‌ک ته‌بریته) دوایی به‌ره‌للا کراو جارتیکی تر گیرایه‌وه و نه‌مجاره له‌سه‌ر داوای جه‌مال عه‌بدول به‌ره‌للا کرا.

پاشان من نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌م به‌ نووسراوی گرتدا که له‌کاتی خۆیدا له‌ هه‌ولتیره‌وه

په‌نا برانده‌وه، ته‌نیا بۆ ئه‌وه بوو من ده‌ورم تیییدا نه‌میتنی.

که لیژنه‌ی دروست کرد هه‌ندی به‌لگه‌نامه‌شیان سووتاندبوو، بێ ئه‌وه‌ی بزانه‌ن ئه‌مانه‌ چین و چی نین، گوایه‌ به‌که‌لک نایه‌ن، چونکه‌ نه‌یانزانیبوو فه‌حسیان بکه‌ن که کامیان به‌که‌لکه‌و کامیان بێ که‌لک، کاتێ له‌به‌رده‌می وه‌زاره‌ت خه‌ریکی سووتاندنیان بوون ته‌ماشای ده‌که‌م کاغه‌زه‌کانی من، وتم ئه‌مه‌ بۆچی ده‌یانسووتین؟ گوتیان چه‌ند که‌سێ له‌ ژووره‌وه‌ فه‌حسیان کردوه‌وه‌.

به‌لگه‌ش بۆ ئه‌وه‌ چه‌پکه‌ به‌یانیتکی (فه‌هد)ی سکرته‌یری حزبی شیوعی بوو که‌ به‌ کوردی و به‌ ئیمزای خۆی له‌ باره‌ی مافی «گه‌لی کورد له‌ عێراق» له‌ سالی (١٩٤٦) نووسرابوون، ئه‌م به‌لگه‌نامه‌یه‌ زۆر گه‌رنه‌گ بوو، کاتێ خۆی نوسخه‌م لێدا به‌ «ئه‌که‌رمی سالحی ره‌شه» که‌ به‌ نه‌یتنی بیانپارتیزێ و ئه‌وه‌که‌ی ته‌ریم له‌ناو فه‌رده‌یه‌که‌دا شارده‌وه‌وه‌. ئه‌م به‌لگه‌نامه‌یه‌ به‌لانی که‌م په‌نجای نوسخه‌ ده‌بوو، دیاره‌ که‌ هه‌ندی که‌س هه‌تاویه‌تی بۆ سه‌لیمانی و لێیان گیراوه‌، پاشان که‌وته‌سوه‌ ناو ئه‌وراقه‌کانی دادگا، زۆر مه‌راقمه‌ ئه‌و به‌لگه‌نامه‌ گه‌رنه‌گه‌ بدوژزیته‌وه‌، چونکه‌ هه‌یج ئاساریکی ئه‌م به‌یاننه‌مان له‌ ئه‌ده‌بیاتی کۆنی حزبی شیوعیدا نه‌دیوه‌، که‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌کی ده‌گه‌ن بوو و فه‌وتا. من ئه‌گه‌ر به‌شمرم هه‌ر پێوه‌ندیم به‌و ئه‌رشیفه‌وه‌ هه‌یه‌. نه‌ک به‌لێن پێوه‌ندی به‌سه‌ر ئه‌رشیفه‌وه‌ نه‌ما، چونکه‌ به‌قه‌ده‌ر سه‌نگی کاره‌کانم له‌لایه‌ن که‌سانی ناحه‌ز به‌کورد و میژوو و که‌له‌پووره‌که‌ی دژایه‌تی کراوم.

* هه‌وله‌کانت له‌بواری کردنه‌وه‌ی مه‌لبه‌ندیک بۆ پاراستنی به‌لگه‌نامه‌ زۆرن، بۆ میژوو باسی هه‌ندیکیان بکه‌و به‌چی گه‌یشته‌؟

- دیوانی سه‌روکایه‌تی کۆماری له‌ رۆژی (١٩٨٦/٦/٢٨) دا نووسراویکی ره‌سمیی به‌ ژماره‌ی (٢٧٦٢٠) ده‌رکرد، به‌پیتی ئه‌و نووسراوه‌ (المنشأة العامة للصناعات الورقية)ی سه‌ریشک کرد که‌ له‌ هه‌موو پارێزگایه‌ک به‌لێنده‌ر بگرێ بۆ گواسته‌نه‌وه‌ی ئه‌وراقی داموده‌زگاکان به‌ناوی موخه‌له‌فاتی وه‌ره‌قی تا که‌لکی لێ وه‌ریگرن و بکه‌رتنه‌ کاغه‌زی نوێ، که‌ له‌ بواری کاری خۆیدا ئه‌مه‌ بووه‌ رێگه‌ خۆشکردنی ره‌سمی بۆ له‌ناو بردنی ده‌یان ملیۆن به‌لگه‌نامه‌ له‌ سه‌رانسه‌ری عیراقدا، له‌هه‌ر پارێزگایه‌ک شوپنیتکی به‌ ناوی (مركز المخلفات الورقية)

ده سردنه وهو ده یاسردنه ناربهی ناعمر دروست جردن به بهسره، ۱۱ اتحاد الصلحه ای عیراقی لهو ساله دا بهکاری هه ره وهزی نه وراقیان له دائیره کان بو نهو مه لبه نده کو ده کرده وه و ده یانناردنه بهسره و ئیتیحادییه کان له سر نهو کاره خه لاتیشیان پی درا، نه مه مه ترسییه کی گه وره بوو له سر به لگه نامه کان، منیش له رۆژی (۱۹/۱۱/۱۹۸۷) برووسکه یه کم بو دیوانی سه رۆکایه تی کۆماری ناردو نووسیم نه م کاره هه لیه وه ده بیته هۆی له ناو بردنی زۆر به لگه نامه، وه ک شکایه تیش له دیوانی سه رۆکایه تی کۆماری له رۆژی ۲۴/۱۱/۱۹۸۸ نامه یه کم بو مه لبه ندی نیشتمانی به لگه نامه نووسی و وه زاره تی حوکمی محلی - لیژنه ی سه ره کی پاراستنی به لگه نامه. پاشان نامه یه کم بو هه ندی لایه نی دیکه ش نووسی که نهو نووسراوه ی دیوانی سه رۆکایه تی مه ترسییه کی زۆری له سر به لگه نامه له عیراقدا هه یه، نه م هه موو برووسکه و نووسراوانه له لام پارێزراون.

له رۆژی (۴/۸/۱۹۸۴) نامه یه کم بو نه مینداریتی گشتی رۆشنبیری و لاوان له هه ولیر نووسی، داوام لیکرد مه لبه ندی کی به لگه نامه پاراستن له کوردستان دروست بکریت تا چیتر به لگه نامه له ناو نه چن، نه وانیش نووسراویان (له ۱۵/۸/۱۹۸۴ / ۶/۱۱/۳۸۸۰) نووسی تییدا پیتشیار کرابوو من بنیترنه به غدا بو مه لبه ندی به لگه نامه کان تا هه رچی به لگه نامه یه ک که له باره ی کوردستانه وه هه یه فۆتۆکۆپی بکه م و بیانیه تهم، نه نجامی نهو کاره ش دیار نه بوو.. بو زانکۆی سه لاحه دینیشم هه ر نووسی که مه لبه ندی ک بو به لگه نامه کان دابنری، نهو کاته دکتۆر خه سره و شالی سه رۆکی بوو، په سه ندی کردو رینمایی بو دانرا، به لام راپه رینی به سه ردا هات.

له (۲۰/۷/۱۹۸۷) یاداشتییکی چهند لاپه ره ییم بو سه رۆکی نه نجومه نی راپه راندن نووسی، دواپی له (۱۹/۷/۱۹۸۷) له سلیمانیه وه هاته هه ولیر و له گه ل دکتۆر حوسامه دین نه قشه به ندی چووینه لای، وتی یاداشته که تان له به رده ستمه، زۆر شتی چاکه، ناوی (۱۳ - ۱۴) که سم بو نهو ئیشه نووسی، پاشان فه رمانه که ی بو نه مینداریتی گشتی رۆشنبیری و لاوان هه واله کرد، نه ویش زۆری پی خوش بوو، ناردییه لای به شیک له به شه کانی دائیره که ی، که چهند جار له سلیمانیه وه ده چومه لای به رپرسی نهو به شه هه مووجار

بروبیانووی دههینایه وه و ئیشه که ی نه ده کرد، ئەمیندار پیاویتیکی باش بوو حزی لیبوو کاری باش بکات، بەلام ئیداره که ی لاواز بوو، کۆمه لئی پیاوخراب و بازرگانی قه له می له دهور کۆیبوونه وه که ریتگر بوون له بهران بهر زۆر نووسه ری پاک و چاک و کاری خراپیان دژ به نووسه ران ده کرد. من ئەو کات له سلیمانی نه مه هیشته به لئیندهر هیچ نه وراقی بیات و نه وراقی نه ویم پاراست، به لام هی وه ولیرم پتی کۆنترۆل نه کرا، ئەمه به شی بوو له ههول و کۆششم بو بهرگری کردن له سامانی به لگه نامه یی کوردستان..

دریژه ی ئەمانه ش له یاداشته کاغذایه، بێگومان خه لکیش به م هه ولانه م نازانن، چونکه من چاوم له خو ده رخستن و سنگ ده ره راندن نه بووه، بویه له سه ر ناستی رۆژنامه و گوڤار ئەو لایه نانه م نه نووسیوو، مرۆڤ چند هه ول بدا به پروپاگنده خو ی بێنیتته پیش، ئەگه ر له حه قیقه تدا خو ی له و ناسته دا نه بی هه ر رۆژی دی وه ک گوژی پووج ده مینیتته وه.

من یه که م که س بووم با به تی به لگه نامه م وه ک سامانیکی که له پووری کوردستان هینایه ناو رۆشنبیری کوردی، له به شیکی کتیبه که مدا به ناوی (بانگه وازیک بو رۆشنبیرانی کورد) یه که م با به ته که له (۱۹۸۵) چاپ کردوه، هه ندی که س ئەم کتیبه م به بهرنامه ی راسته قینه ی رۆشنبیری کوردی ده زانن، مه به ستم هوشیار کردنه وه ی خه لکی بوو، ئەوه به بایه خترین به ره مه می منه که سانسۆر دابوو به دوو که س و له سه ری رازی نه بوون چاپ بکری، بویه لیم وه رگرتنه وه و دیسانه وه پیم دانه وه که سی سیتییه میش له ره قابه هه ر ره فزی کرده وه، ئینجا خوالیخو شبوو «شیخ ئەمین نه قشه به ندی کوری شیخ عه لانه دینی بیاره» که مرۆتیکی دلسۆز بوو بو میلیله تی کورد یارمه تیی دام، کتیبه که ی له ره قابه وه رگرت و هینایه مالی خو ی و ئەو خالانه ی زۆر حه ساس بوون سریمانوه، خو شم هه ندی شوینم پیشان دا تا له پاش چاپ کردنی بهرپرسیار نه بی، کتیبه که م چاپ بوو که نیوه ی خیره که ی هی ره حمه تی شیخ ئەمین و ۱/۴ خیره که ی بو مامۆستا (سه عید دیوه چی) یه که فیری نووسینی کردم و چاره کیتی بو منه. ئەگه ر مه لبه ندیکی به لگه نامه یی له کوردستاندا هه بوایه، نه یده توانی به قه ده ر من کار بکات و خزمه تکردنی بواری شوینه واریش ئەگه ر باس بکه م، له وه که مترم نه کردوه.

* ئایا بایه خ نەدان بە کەله پوور و میژوو بەشیکی بو ئەو شۆتێکە و تەبیه

(تەبەعییەتە) ناگەرپتەتووه که لەلای رۆشنبیری کورد هەیه؟

- ملدان بۆ بەرھەمی بیتیکی خراپە، ئەمەش لەووه هاتووہ که کورد باوەری بەشتی خۆی نییەو بەلایووه گرنگ نەبووہ، چونکہ فیزی تەبەعییەت بووہو لاسایی بیتگانە دەکاتووه، ئەو هەستەش لە ناکامی ژێردەستییەکی دوورو درێژی کوردستان پەیدا بووہ، ئەو ژێردەستییە ئەمە ناکامەکیەتی، نموونەیک لەسەر ئەمە دینمەوہ که کورد بروای بە خۆی نییە، کہریم خانی زەند توانی ئێران داگیر بکات، موناڤسی بەھیزی ھەبوو، کہ داگیری کرد نەیکوت من شاھەنشاهی ئێرانم، نازناوی شاھەنشاهی لەخۆی نەنا، بەلکو نازناوی (وہکیلی)ی بەسەر خۆیدا بری، یانی وەکیلی شاھەنشاه، لەکاتیئەدا شاھەنشاهی ئێران ھەر نەبوو، ئەمە لە ناکامی ئەو لاوازییە بوو، بەلام محەمەد ناغای قاجاری تورکمان کہ حوکمی لە بنەمالە ی زەند وەرگرت نازناوی (شاھنشای ئێران)ی لە خۆی نا، لاوازییەک لە ھەول و ھیممەتی کورددا ھەیه، ئەمە لەسەر کہسیتی رۆشنبیرانی کورد رەنگی داوہتووه، ھەندیک تەنیا خۆیان فیزی چەند ناویتی بیتگانە کردووهو ناوہکان ریز دەکەن، یان لە چاوپیتکەوتنی سەر تەلەفزیوون یەکە یەکە باسیان دەکەن بۆ ھەلخەلەتاندنی خەلک تا پیتیان بلتین ئەمانە رۆشنبیریەکی قوولیان ھەیهو رۆشنبیری کوردییان تێپەراندووهو گەیشتونەتە ئاستیکی جیھانیی، لە کاتیئەدا ئەگەر بیانجولتینی ھیچ زانیاریان لە بارە ی میژوو و جوگرافیای کولتووورو کەلەپووور ئەدەبی کلاسی کوردییەو نییە، کہ چی خۆشیان بە ئەدیب ناسراون، ئەمانە خۆیان و خۆتندەواران ھەلخەلەتین، دووسال لەمەوبەر لە (چایخانە ی شەعب) لە سلیمانی بەیانیک ھەلئاسرابوو، تەماشای دەکەم دژی چەند رۆشنبیریکی کوردە کہ کۆرئیکیان گرتووه، لەو کۆرەدا ئیدیعیای فەلسەفەو فەیلەسووفایەتیان کردبوو، ھەموو کۆرەکەشیان لە کتیبەکانی بیتگانە دزراوو، لەویش برادەری رەخنە ی لئ گرتبوون کہ ئەمانە خۆیان ئەو توانایەیان نییە، نووسەری ناسراو نین و بەرھەمیان نییە، چۆن خۆیان بەو فەلسەفە گەورەبەوہ دەلکیتن؟

ئیمە بەتایبەت لەم قوناغەدا پتوبستمان بە رۆشنبیری نەتوہیی ھەیه، کەلەپوووری کوردی پت زیندوو بکەینەوہ، چونکہ شارستانییەت و میژوو ی کورد پتوبستی بەمە ھەیه و کارکردن دەبی بەپیتی پتوبست بیت، ھەندیک جار

خەلک دەلێن تۆ بۆ نەچووێتە ئەشکەوتی هەزار مێرد، ئەو لە سلێمانی لە بەرانبەرمانە؟ ئەشکەوتی هەزار مێرد پێویستی بە من نییە، زۆر لە شوێنە وارانسان چوونەتە ئەوێ و پشکنینیان تێدا کردوو، ئیتر من بۆ بچم رۆژتیکى خۆمى لەسەر دانئیم، بەلام ئەو شوێنە وارهى نەدۆزراوەتەو، یان کەوتۆتە بەرتیکدانى خەلک، ئەو پێویستی بە چوونى من هەیه تا بەرگری لێبکەم، وەک لەپێش راپەرین گەورەترین بەرگریم لە سامانى شارستانی کورد کرد.

* لە دواى راپەرین رۆژنامەگەرى کوردی چەند توانیویانە خزمەتى مێژوو و کە لەپووری کورد بکەن؟

- ماودیه که گۆڤاره کان خوویان داووته مه له ف کردنه وه بۆ نووسه ره بیانیه کان و زیاتر له (۵۰ - ۶۰) لاپه رهیان له باره وه پر ده که نه وه، ئایا ئەمە لە زیره کایه تی زانستییه وه دیه؟ یان ئەمە قەلەمی بازرگانیه وه نیشانه ی نا رۆشنبیرییه؟ ئەو زانا بیتگانه یه چ پێویستی به من و به تۆیه له کاتیکدا سه دان وتاری له سه ر نووسرابی، ئەوانه بۆ ناچن مه له ف بۆ ئەحمه دی خانى و خانای قوبادی و مه لای جزیری و پیره مێرد بلاو بکه نه وه؟ یان بۆ ناودارانى کورد مه له ف بکه نه وه؟ ئەمەش نه زعه یه کی بازرگانیه، پێویسته گۆڤاره کاغان پتگه به م جوړه کارانه نه دن، چونکه ئەمانه وه رگێریانان کردۆتە بەلاو دەردي بۆ رۆشنبیری کوردی، ئەو هه موو گۆڤار و رۆژنامانه که نیوه یان زیادن و هه مووی پر وه رگێرانن. بۆ گۆڤاری نییه با به ته کانی تاییه ت به کورد بی؟ یا له (۱۵٪) به ره می بیتگانه مان هه بی، ئەوه ی ده کری کارى مرۆڤى سست و خاوه، مرۆڤى چه زى له ماندوو بوون نییه و له بواری لیکۆلینه وه وه عه قلییه تی زانستیدا ورد نییه.

* ئەى بۆ ده رباز بوون له و سستییه ی باسى ده که به ت چاره چیه؟

- یه ک له چاره کان بۆ رۆشنبیری کوردی هاندانى لیکۆلینه وه به، چونکه لیکۆلینه وه مه شقى زهین و بیرتێڤیه، مرۆڤ فیری ورده کارى و ماندوو بوون ده کات، نووسینی لیکۆلینه وه رتگه یه که بۆ پتسکه وتنى رۆشنبیری کوردی به با به تی وه رگێسران وه ک نه خووشى به ره و دووه ی بر دووه، له پتس راپه رین حکومه ت چه زى نه کردوه خه لک فیری نووسینی لیکۆلینه وه بهن و بیر له رابردوو ی خویان بکه نه وه، چونکه یه ک له خه سلته ته کانی سیاسه تی داگیرکارى

ئەو ھەيە كە ولاتى داگىر دەكات ھەول دەدات دىوارى لە نىوان مىللەتى ژىر دەست و رابردوو ھەكەى دروست بكات، تا ھەز لە مېژوو و شۆينە وارى شارستانی خۆى نەكات، چونكە ئەم بابەتە دەبنە ھۆى زىندوو كوردنە ھەى بىرى نەتە وایەتى و دژ بە داگىر كەر گىيانى بەرگى بە بەرى مىللەتدا دەكات و ئەو مىللەتە دەكە ویتە شۆپش كوردن، رابردوو ھەستى شانازى لە دللى مرۆڤدا دەخولقینى، ئەو دەولەتە ھەى كوردستانیان لەژىر دەستە ئەوانىش ئەو سىياسەتى داگىر كارىانە بەكار دىن، ئەو داگىر كارانە مىللەتانى ژىر دەست بە ھەندى بابەتى سست و خا و كەم تەئسىر سەرقال دەكەن، داگىر كەر ناھىلى رابردووت ھەبى، ئىمە پىتووستە سامانى شارستانی خۆمان زىندوو بکەینە ھە، ھەك مىللەتە نىن سەدان سال، یان دەیان سال دەولەت بىن و كە لە پوورى خۆمان زىندوو كەردىتە ھە ھاتىبىنە سەر شتى بىگانە، ھىچمان بۆ مېژوو و كە لە پوورى كورد نەكردوو، ئەمە چەند رىگایەكە بۆ چارەسەر كوردنى بارى رۆش بىرى كوردى تا بەرەو گەشە كەردن بچى.

گۆڤارو رۆژنامەش لە كوردستان زۆر بوو، باشە كوا ئەو ھەندە توانای زانستى لە كوردستان ھەنە تا بتوانن ئەم ھەموو گۆڤارانە پر بکەنە ھە؟ ئەمە ناستى گۆڤارەكان بە گشتى دادەبەزىن، چونكە ھەر كەسى دەستى قەلەم بگى دەتوانى بە ئاسانى بەرھەمى خۆى تىدا بلاو بکاتە ھە، ئەگەر پىنج گۆڤارى باش ھەبن لەسەد گۆڤارى لاواز باشتەن، ھەز دەكەم لىرەدا ئاماژە بە ھەندى گۆڤارى جوان بەدەم لەوانە: گۆڤارى دھۆك كە شارەوانى دھۆك دەرى دەكات، ھەر ھە گۆڤارى مەتىن، ئەم دوو گۆڤارە لە جوانترین گۆڤارەكانى كوردستانن و نووسىنى جوانیان تىدا ھە.

من كاك ئازاد عەبدولواھىد دەناسم و پىكە ھە لە مۆزەخانەى ئەتتۆگرافى لە سلیمانى فەرمانبەر بووین، ھەزى لە شتى جوانە، گۆڤارى (رامان) یش لەناو گۆڤارەكانى تر ناستى جوانترە، بەلام پىم خۆشە لە ھە باشتەر بىت. ئەو ھەموو گۆڤارەى كوردستان ھەبوونیان زەرەرە بۆ بىرى زانستى و عەقل و قەلەمى پاك، بە پىتووستى دەزانم ئەم گۆڤارانە كەم بکرىنە ھە، ھەر چەند كەسى كۆدەبنە ھەو گۆڤارى دەردەكەن، بۆ ناوى خۆیان و پارە راکىشان، لەبرى نووسىنى كوردى ھەرگىتران بوو بە دەردى، لە جىاتى ئەو ھە بىن كىتیبى لەسەر مېژوو كورد نووسرابى ھەرى بگىرن و ھانى ھەندى كىتیبى بە نرخ بەردى، بە

وهرگيرانهوه خهريكن، واته وهرگيراني نهو بابه تانهي پيونهندييان به كوردهوه نيبه.

زۆر كەس لە منيان پرسسيوه بۆچي وتاره كاني شهسته كان و چله كاني گۆفاري كه لاوتير زۆر به تامل، وتوومه چونكه له دلتيكي سافه وه ههلقولاون و به كوردهوه گرتدراون، نه گهر قسه كردن له دلي ساف و پاكه وه بي زۆر كاريگه ره، شيعري شاعيراني كۆن كه دهخوتينه وه كارمان تيده كهن، وهك شيعري (وهلي ديوانه) كه زۆر تهئسير له مرۆف دهكات، كه چي شيعره كاني ئيستا چيژيان ليه ورنه گيرئ، نووسين و بابته ميژووش ههروايه، ههندي كهس بۆ ناوبانگي خويان كه وتوونه ته چهواشه كردن و به ناوي ميژووه وه بابته دهنوسن.

* بۆ چاره سهري ههله ميژووييه كاغان چي بكهين باشه؟

- پيويسته نه مرۆ به پتي بهرنامهي ليتوتيرينه وهي زانستي ههله ميژووييه كاغان راست بكرينه وه (نه گهر ههبن) به ميزاجي خومان ههله وه چهوتيه كان زياتر نه كهين، له نووسيني ميژوودا دهبي سهلامتهي ميژوو بپاريزين و ريگه به چهواشه كردن نهدري به ئاره زووي خويان ته حريف بلاوبكه نه وه.

بۆ نمونه كتیبي «دور الشعب الكوردي في ثورة العشرين» ی د. كه مال مهزه ره كه بزوتنه وهي كوردianeي پيش (1920) هه مووي كردوه به به شيك له شوړشي سالي بيستي عه ره ب. له كاتيكدان له پيش سالي (1920) كه مه لئ بزافي كوردیي دروست بوون له باني بنوك لای شيخ فه ره ج و له ناوچه ي سهنگاو لای شيخ مسته فاي شيخ قادري گولله نه بهر كه ريبي فه تاح بهگ و ئاغا يانی زهنگنه وه عه شيره تي ره باتي و له لای سهيد محهمه دي جه باري و راپه ريني ئيبراهيم خانی دهلق له كفري كه شاري كفري نازاد كردو بزافي كه وه ره ي ره واندز تا نزیک هه ولتيريان نازاد كرد تا لای قه مچووغه و پشه ره و رانيه ريشت، هه موو نه م بزوتنه وانه بۆ نه وه بوون ئينگليز هه لپيچن تا شيخي نه مر له تاراوگه له هيندستان بگيړنه وه كوردستان و مافي كورد بدرئ.

له كتیبي ياداشتي نه حمه دي جه مه ئاغای پشه ره يش نه وه مان نووسيه كه خوی نوينه ري پشه ره بووه له بزافي ره واندز و به خه لكي خوی وتوه ئيمه هه ره گويمان له شوړشي سالي بيست نه بووه، بهلكو له سلیمانی عه ريزه دراوه و پوليشيان خستۆته سه ره مزبه ته وه چه ند جارێك بۆ ئيمه هاتوه تا به ناوي

بزاقی ره‌واندز بیده‌ینه ئینگلیز به مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ی شیخ مه‌حموود بگه‌رتنه‌وه
بو کوردستان و مافی کورد بده‌ن.

له‌لاپه‌ره (٤٠)ی کتێبه‌که‌مدا (بانگه‌وازێک بو‌رووناکبیرانی کورد) ئه‌مه‌م
وتوه‌وه به وردی باسی (حاجی عه‌ولی په‌بات) یم کردوه‌وه، نامیق حوسین
ئاغای هه‌مه‌وه‌ندی که له ژاله به‌شداریی کۆنگره‌ی عه‌شایره‌کانی ناوچه‌ی
چه‌مچه‌مال و سه‌نگاو و گه‌رمیانی کردوه‌وه، له به‌هاری (١٩٢٠) له‌م باره‌وه له
پۆژی (١٩٨٤/٩/٢٠) هه‌روه‌ها پۆژی (١٩٨٤/٦/١٦) چاوپێکه‌وتنه‌م
له‌گه‌ڵ حاجی عه‌ول کردوه‌وه که له گه‌ره‌کی (خه‌بات)ی سلیمانی بوو، ته‌مه‌نی
ئه‌و کاته‌ی (١١٣) سه‌ال بووه، پۆژی (١٩٨٧/١٠/٩) له ته‌مه‌نی
(١١٧-١١٥) سه‌الیدا کۆچی دوایی کرد، حاجی عه‌ول ده‌لتی ئه‌و سه‌رۆک
عه‌شیره‌تانه‌ی له ئه‌نجومه‌نی عه‌شایه‌ر له ژاله به‌شدارییون، یه‌که‌م که‌س که له
کۆبوونه‌وه‌که‌دا قسه‌ی کرد شیخ قادری گولله‌نه‌به‌ر بوو، پاشان شیخ مسته‌فای
کوری قسه‌ی کرد که به‌راستی هه‌ردووکیان زۆر نازاو بو‌تر بوون.

دوای ئه‌وان ئه‌شرفی په‌باتی قسه‌ی کردوه‌وه، پاشان عوبه‌یدی په‌باتی، دوایی
عه‌بدولکه‌ریی حه‌مه ئاغای زه‌نگنه‌وه که‌ریی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند و ئه‌مین
په‌شید ئاغای هه‌مه‌وه‌ندو شیخ نه‌جمه‌دینی شیخ وه‌سمانی قه‌لاگه له ناوچه‌ی
سه‌نگاو له‌گه‌ڵ شیخ محمه‌دی برای، هه‌روه‌ها پۆسته‌م ئاغای برای
عه‌بدولکه‌ریم ئاغای زه‌نگنه‌وه حه‌مه خورشیدی حاجی شاسواری جافی
میکائیلی و حه‌مه سه‌لحی حاجی نادری جافی تیره‌ی ئالی وه‌یی و محمه‌د
ئه‌مینی کاک ئه‌حمه‌دی میکائیلی و توفیق ئه‌حمه‌د حارسی په‌باتی که
ناویانگی هه‌بوو به شوه‌یلان ئاغاو که‌ریی حه‌مه قادری په‌باتی، به‌لام به‌پیتی
زانباری دیکه (سه‌ید محمه‌دی جه‌باری)شی تیدا به‌شدار بووه.

حاجی عه‌ول ده‌لتی: ئه‌و که‌سه‌نه‌ی که له کۆنگره‌که‌دا به‌شدار بوون (٥٠٠)
چه‌کدار بوون که له‌گه‌ڵ ئه‌و سه‌رۆکانه هاتبوون، سوپای ئینگلیز که هاتنه
خواره‌وه (٣٠٠) سه‌ریازیان لێ به‌دیل گیرا، یه‌ک له‌وانه ئه‌فسه‌ریک بوو که
گولله به‌ر ملی که‌وتبوو، من به‌ چاوی خۆم بینیم، پاشان هیزی ئینگلیز که
به‌ره‌و کرپچه هاتن له‌وانیش (١٠) که‌سه‌مان لێ به‌دیل گرتن، پاشان زانیمان
هیزیکی دیکه له به‌غداوه دیت، ئیتر ئه‌و هیزه له شه‌ردا سه‌رکه‌وتنی به‌ده‌ست
هیناو شیخ قادری گولله‌نه‌به‌ر په‌ریسه‌وه ئه‌وبه‌ری سیروان، ئه‌شرفی په‌باتی و

حاجی عارفی رهباتی و عوبه‌ید گیران و بردیانن بۆ قه‌ره‌هه‌نجیر، ئەشرف له‌وی
 که سه‌ره‌ک عه‌شهره‌تی رهباتی بوو به‌شه‌و راپیکرد، حاجی عارفیش له‌ که‌رکووک
 راپیکردو له‌ خه‌سته‌خانه‌ خۆی هه‌شار دابوو، له‌ خاوی له‌ قه‌ره‌داغ له‌لایه‌ن
 ئینگلیزه‌وه‌ شیخ‌بابه‌ عه‌لی و شیخ‌سه‌لام گیران، به‌لام شیخ‌عه‌بدو‌لکه‌ریم
 ناغای زه‌نگنه‌ له‌ هه‌رده‌ی زه‌نگنه‌ عاسی بوو و دایه‌ که‌ژ و نه‌گیرا، ئەم راپه‌رینه
 فراوانه‌ هه‌مووی به‌ ئینگلیزه‌ دانه‌مرکایه‌وه‌، به‌لکو‌سه‌ید محمه‌دی جه‌باری و
 که‌ریی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند له‌سه‌ر شه‌ری پارته‌یزانی خۆیان به‌رده‌وام بوون له
 ناوچه‌ی چه‌مچه‌ماله‌وه‌ تا طوزو کفری شه‌ری زۆریان کردووه‌، ئەوه‌ بوو له
 (١٨)ی حوزه‌یرانی (١٩٢٢) که‌ریم به‌گ دوو ئەفسه‌ری ئینگلیزی له‌ پشت
 شاخی بازبان له‌ به‌ینی هه‌نجیره‌و مورته‌که‌ گوشت، که‌ (بو‌ند) و (ماکانته‌)
 بوون.

ئەم راپه‌رینه‌ به‌رده‌وام بوو، دوایی که‌ریم به‌گ و سه‌ید محمه‌دی جه‌باری
 چوونه‌ ره‌واندز، دوای بیسته‌ رۆژی ئەو هه‌یزه‌ی ره‌واندزه‌ات رانیه‌و کۆیه‌و
 چه‌مچو‌غه‌ی له‌ سو‌رداش ئازاد کرد، ئیتر ئینگلیزه‌کان سلیمانیان چۆل کردو
 رایانکرد و ناچار بوون له‌ژێر پاله‌په‌سته‌ی ئەم راپه‌رینه‌ شیخ‌مه‌حموود له
 دیله‌تی هه‌ندستان بینه‌وه‌ کوردستان، ئەم زانیاریانه‌م به‌ ده‌نگی ئەوانه
 تو‌مارکردووه‌ که‌ به‌شداری شه‌ره‌کان بوون. هه‌یتیک له‌ چه‌مچه‌ماله‌وه‌ به‌ره‌و
 سه‌نگاو هات، به‌لام کورده‌کان ئەو هه‌یزه‌ی ئینگلیزه‌کان شو‌نگاو به
 رزگارکراوی مایه‌وه‌..

(ئه‌دمۆندز)ی تاوانبار به‌ حه‌قی کورد له‌ (٢٦٨-٢٧٢)ی کتێبه‌که‌یدا
 (کوردو تو‌رک و عه‌ره‌ب) باسی ئەو راپه‌رینه‌ی ره‌واندزه‌کاته‌ که‌ له‌ژێر
 پاله‌په‌سته‌ی ئەو راپه‌رینه‌دا شیخیان گه‌رانده‌وته‌وه‌ سلیمانی، ئەحمه‌د ته‌قی
 خۆی کتیبی له‌ باره‌ی ئەو راپه‌رینه‌وه‌ داناوه‌، چونکه‌ خۆی له‌ناویدا بووه‌، ئەگه‌ر
 ئەو کتیبه‌ نه‌بوایه‌ زۆر زانیاری بزر ده‌بوون، ئەحمه‌دی حه‌مه‌ ناغاش له
 یاداشته‌که‌یدا که‌ بیره‌وه‌ری ئەو زانیاری فراوان له‌و باره‌وه‌ باس ده‌کاته‌، له
 گو‌فاری رۆشنی‌ری نو‌ی ژماره‌ (١١٢) سالی (١٩٨٧) لیکۆلینه‌وه‌یه‌کم به
 ناویشه‌انی له‌ که‌له‌پووری به‌لگه‌نامه‌یی کورد بلاوکرده‌وه‌، که‌ چه‌ند
 به‌لگه‌نامه‌یه‌کم هه‌تاوه‌و باسم کردوون، یه‌کێک له‌وانه‌ نامه‌یه‌کی نۆزده‌میره‌ بۆ
 سه‌ید محمه‌دی جه‌باری، له‌ویدا به‌ درێژی باسی چالاکیه‌کانی سه‌ید

محهمه‌دی کردووه که زۆر نازابووه، به داخهوه به‌لگه‌نامه‌کانی که‌ریم به‌گ یه‌ک ته‌نه‌که نامه بووه له ده‌وربه‌ری سالی (۱۹۷۶) کورێکی هه‌بوو ناوی عه‌زیز بوو فریتی دابوون و تبه‌سووی ئەمانه‌ کۆتن و به‌که‌لک نایه‌ن، من که له (۱۹۸۱-۱۹۸۲) چوومه لای مام عه‌زیز وتی یه‌ک ته‌نه‌که بوو فریتم دان، ئەوانه‌ی نامه‌کانیان دیوه ده‌لێن چهند کاغه‌زێکی مسته‌فا که‌مالیشی تیدا بووه که بۆی نارده‌بوو، ئینجا به‌منی وت خه‌تای من نییه، خه‌تای ئیویه که تا ئیستا که‌ستان دیار نه‌بوون، گوناھی له‌ناو‌چوونیان له ملی من نییه، به‌لکو له ملی ئیویه، ئەگه‌ر ئەو نامانه مابان، ئەوه زۆر زانیاری ئەو ماوه‌یه‌مان بۆ‌روون ده‌بوویه‌وه، بۆیه کتیبی (دور الشعب الكردي في ثورة العشرين) چه‌واشه‌کردنی ئەم بزوتنه‌ کوردیانه‌یه.

* زیاتر له چ بوارێکدا میژوو- شوینه‌وار- به‌لگه‌نامه- که‌له‌پوور و تاد... کارتانه‌ کردووه؟

- من له بوا‌ری میژوو و شوینه‌وار و فۆلکلۆر و که‌له‌پووری نه‌ته‌وايه‌تی کارم کردووه و ناتوانم هه‌یچ کامه‌تیکیان به‌سه‌ر لایه‌کی تردا زال بکه‌م، له بوا‌ری به‌لگه‌نامه‌و شوینه‌وار هه‌ردووکیان به‌ چالاکی کارم له‌سه‌ریان کردووه.

له‌باره‌ی که‌له‌پووری په‌رش و بلاو زیاتر له (۳۰۰) سه‌عات بیره‌وه‌ری بیره‌مه‌تردانم تۆمار کردووه، که میژوو و زانیاری یه‌که‌جار زۆرو فراوانیان تیدا‌یه، تا له‌گه‌ڵ هه‌ندێ که‌س له کوردستانی باکوورو ئیترانیش بیره‌وه‌ریم تۆمار کردووه، به‌لام له‌م سالانه‌ی دواییدا بایه‌خدا‌نم به‌ میژوو له‌چاو ئەو بوا‌رانه که‌مه‌تر بووه‌ته‌وه، ئەگه‌ر ئەو چهند ساله‌ چالاکیه‌کانم له بوا‌ری شوینه‌وار به‌ میژوو حه‌ساب بکری که‌ بابه‌ته‌کانیشم (۸۵٪) ی چاپ نه‌بوون، ئەو کتیبانه‌ی چاپم کردوون دیوانی کرمانجی که له سالی (۱۹۷۱) چاپ کراوه، هه‌روه‌ها ده‌وله‌ی دۆسته‌کی به‌ دوو به‌رگ، بانگه‌وازی‌یک بۆ‌رووناکی‌یرانی کورد، شوینه‌واره‌کانی نه‌وی له شاخی سورین، تابلو‌کانی شه‌ره‌فنامه که لیکۆلینه‌وه‌ی بیست تابلۆی شه‌ره‌ف خانی بتلیسی-یه له یه‌که‌م ده‌ستنووسی شه‌ره‌فنامه که به‌ ده‌سته‌تی شه‌ره‌فخانه، ئیستا له نامه‌خانه‌یه‌که‌دا یه‌ له زانکۆی ئیکس‌فۆرد له‌ژێر غه‌ری (۳۱۵) دا، ئەو لیکۆلینه‌وه‌یه به‌ وردترین کاری خۆمی ده‌زانم، ئەوه‌ی له‌م جۆره بابه‌تانه ده‌نووسی پیتووستی به‌ زانیاریه‌ له‌باره‌ی هونه‌ری ئیسلامیه‌وه، له‌وانه قوتابخانه‌کانی به‌غداو سه‌لجوقی و ته‌یمووری و سه‌فه‌وی

و عوسمانی، ههروهه دهبێ له باره‌ی شوینه‌وارو میژوو زانیاری هه‌بێ، که من به هه‌موویانم به‌راورد کردوو..

دوایی هه‌یج ئاماژه‌یه‌ک له‌سه‌ر تابلۆکان نه‌بوو که هی شه‌ره‌فخانه یان نا، ئیسه‌پات کردنی نه‌وه کاریکی زه‌حمه‌ت بوو، هه‌ندێ شتی دوو ملیمه‌تر ورد بوو و توانیم به‌خوێنمه‌وه و شی بکه‌مه‌وه، زۆر زه‌حمه‌تم دی تا توانیم ئیسه‌پاتی بکه‌م نه‌مه کاری ده‌ستی شه‌ره‌فخانه، تا به‌رێز مه‌لا جه‌میلی رۆژبه‌یانی نامه‌یه‌کی له (١٢/٤/١٩٩٩) بۆ نووسیبووم ده‌لتی: خوا ده‌زانتی نه‌وه‌کاریه‌ی تو له‌باره‌ی تابلۆکان نیشانه‌ت داوه خودی نه‌ققاشه‌که به‌خه‌یاڵیدا نه‌هاتوو، نه‌مه له‌وه ده‌چێ که جارێکیان نه‌بوونواس به‌لای قوتابخانه‌یه‌که‌دا ڕاده‌بووری مامۆسته‌یه‌ک شه‌رۆقه‌ی به‌یتیکی نه‌بوو نواسی ده‌کرد:

الا فاسقني خمرأ وقل لي هي الخمر
ولا تسقني سرأ اذا أمكن الجهر

مامۆستا به‌ قوتابییانی وتوو: نه‌مه ئاره‌قه و ناوی بیته، له‌به‌ر نه‌وه‌یه تا گوێچه‌کی له‌زه‌ت له ناوه‌یتانی بیینی، وتوو به‌تێ به‌ دزیه‌وه مه‌یده‌ره من تا رێگای ئاشکرا مومکینه، یانی عاره‌قه‌که دانێ به‌رچاوم، ده‌لتی بۆ وای وتوو بۆ نه‌وه‌ی چاوه‌که‌شی له‌زه‌ت له عاره‌ق بیینی، ئیتر نه‌بوونواس بۆی ده‌چیته ژووره‌وه ده‌لتی له‌سه‌ر نه‌م ورده‌کاریه‌یه زۆر سوپاست ده‌که‌م، به‌لام کاتی من نه‌م شیعه‌رم وتوو سه‌رخۆش بووم و هه‌ر ناگاشم له‌م ورده‌کاریه‌یه نه‌بووه، من ستایشی خۆم ناکه‌م، که‌م که‌س هه‌یه به‌توانی خۆی له‌م جوژه‌ بابه‌ته‌ بدات و تێیدا سه‌رکه‌وی..

* نه‌گه‌ر پێشتر هه‌یج نه‌که‌راوه، نه‌ی له‌مه‌رۆکه‌دا نه‌رکی له‌پێشینه‌ی رووناکبیرانی کورد چیه‌؟

- له‌ بواری میژوو و که‌له‌پوردا هه‌ندێ کار له‌ لایه‌ن نووسه‌رانه‌وه نه‌نجام دراون، بۆ نمونه‌ گۆزانی و حه‌قایه‌تی کوردی و به‌سه‌رهاتی کۆن کۆکراونه‌ته‌وه، به‌لام له‌ مه‌یدانی تۆمارکردنی بیره‌وه‌ری پیره‌مێردان زۆر هاوارم کردو داوام له‌ نووسه‌رانی کورد کردو ده‌یان نامه‌م بۆ خه‌ڵکانیکی رۆشنبیر نووسی، تا وام لێهات و هه‌ختیکی زۆرم به‌ نامه‌نوسین سه‌رف کردو که‌سیان هه‌یچیان نه‌کرد. نه‌مه‌ش سه‌ستی و خاوی خسته مه‌یدانه‌که‌وه، بۆیه به‌رانه‌به‌ر فه‌وتاندنی زۆر شت گوناهبارن، له‌ مه‌یدانی بینا که‌له‌پوریه‌که‌کاندا خه‌ڵکم زۆر هاندا نه‌و بینا

که له پووریانه بپارژین، تا ئەسلی میژوویی ئەو شارانه وهک خوڤان بمێن. هەندی شاعیرو چیرۆکنووس هەموو دنیاکیان دەفتەرتیکی بچکۆله و قەلەم جافێ بووه و هەزبان له کاری ئاسان بووه، شیعر و چیرۆکی خوڤان دەنووسی. کاری به سوودیان بۆ میللهت نه کرد، ئەمانه دژایه تی که له پووری پەرش و بلاوی کورد و شوینه وارو میژوویان ده کرد.

کتیبی (بانگه وازتیک بۆ رووناکبیرانی کورد) په خه نیه له و ته وژمه، پاش راپه رین هیوامان زۆر بوو گۆرانکاری له بزاشی رۆشنبیری کوردی دروست بیتی و ئەو که سانهی داردهستی حکومهت بوون بۆ جێبه جێ کردنی سیاسه ته رۆشنبیرییه که ی دوور بخرینه وه، تا وه چه ی نوێ پیش بخرین که له که دار نه بیوون و گهنده لێ و ته فه سوخ له ناویان دروست نه بیوو، به داخه وه دیسان به چاوی خو مان بینیمان پیسه کان خرا نه پیش و که سانی باش و وه چه ی نوێ خرا نه دوا وه، هه ندیک ده لێن له دوا ی راپه رین رۆشنبیری کوردی به ره و دوا وه چو وه، هیوادارین بیریکی قوول له و لایه نه بکریته وه.

خه لک پیتی وابوو دوا ی راپه رین قو ناغی سه رکه وتنی رۆشنبیری کورد ده ست پێ ده کات که پتیوست بوو گۆرانکاری به سه ردا بیت، گۆرانکاری له کاتی سه رکه وتندا به دوو شت ده کريت: به گۆرینی یاسا و ریتنمایی و به گۆرینی که سانی خراپ که ده بی لابیرین، به لای منیشه وه لا بردنی ئەوانه له یاساش گرن گتره، چونکه هه ر چه ندی یاسا تازه بکه یته وه ئەگه ر له داموده زگا کاندا که سانی خراپ هه بن، ئەوه یاسا و ریتنماییه نوێیه کان جێگه یان نابیته وه. بۆ گۆرانکاری گرن گه قه له می باش بیتنه پیش و هی خراپ له ناو رۆشنبیری کور دیدا لابیرین، عه قلییه تی زانستی بیته پیش و عه قلییه تی بازرگانی دوور بخریته وه، با به تی زانستی بیته پیش که پتیه ندی به کور ده وه هه بی..

کوردستان با شترین شوینه بۆ نووسینه وه ی میژوو، له به ره ئەوه ده بی بۆ نووسینی ئەو میژووه هانی خه لک بدری، چونکه ئەو خه لکه پیشتر گرن گیی به زانیاری و هه والی میژوویی خو ی نه دا وه، بۆیه هوشیاری له و باره وه زۆر که مه، هه ر به ره به شتی بیگانه و شیعر و چیرۆک درا وه. کاتی گۆقاریکی وهک (پامان) له و باره دا داوا له نووسه ران ده کات با به تی میژوویی و که له پووری بنووسن، بۆ گۆقاره کانی تریش با شتره له سه ر خه لک فه رزی بکه ن به ره و میژوو

و نووسینی لیکۆلینهوهی کوردی بچن.

ئهمه رێگایه که بۆ چارهسهر کردنی ئهو گرفتهی پێش راپهڕین حکومهت هانی خهڵکی دهدا له رێی نووسینهوه بیری نهتهوهیی له کوردستاندا قهتیس بچینی، ئیمهیش میللهتیکێ دواکهوتووین و کولتووور و کهلهپوووری ئیمه تۆزی لهسهر نیشتهوه و بلاونهکراوهتهوه و زۆری لێ فهوتاون.

ئیمه ناتوانین تهنانهت خویمان لهگهڵ میللهتی عه رهبیش بهراورد بکهین که (۲۴) دهولهتیان له پشته و سه دان توێژهری مه زنی تیدایه که له بوارهکانی کهلهپوووری شارستانی عه رهبی ده نووسن و زانکۆ کستیسی زۆریان ههیه و تهرخان بۆ ئهو بواره گرنه، نهگهر شتی بیتگانهشیان وه رگیترا ئاساییه، ئیتر بۆ لاسایی لایهنی یه که مه یان نه که ینه وه، که تایبه ته به زیندوو کردنه وهی که لهپوووری شارستانی؟ ههر بۆیه له قوناغی پێش راپهڕین ههول ده درا ئهو هوشیاریه بلا و نه بیته وه و شوینه واره کان تیک بدرین و کهس نه زانی ئه مانه چین و به لگه نامه له ناو بچن و رۆشنبیرانی کورد عه قلیان پێ نه شکی له سووتاندن و له ناوچوون رزگاریان بکه ن، ئهم هه موو رووداوانه ی له کوردستان روویاندا وای لیهات کهس له سه ری نه نووسیت.

* ساغ کردنه وهی میژوو کاریکی زه حمه ته، به تایبه تی ئه گهر زانستیانه نه نجام نه درێ زبانی له قازانج زیاتر ده بی.. ئیوه چۆن له مه تیده گهن و ئه گهر نمونه تان له ده ستدابی؟

- ئه گهر میژوو به م شیهویه ساغ نه کرتیه وه، ئه وه ده بیته هۆی چه و اشه کردن و دوور که و تنه وه له ئه مانه تی زانستی، بۆیه ده بی چاودێری له سه ر کتیب هه بی کاتی بلا و ده کرتیه وه، ئهو که سه ی پێشکه شی ده کات پتویسته شاره زای میژوو بی و وریایی، له م دوو ساله دا سه باره ت به موشیری حه مه ی سلیمان د. که مال مه زه هر زانیاری چه وت و هه له ی بلا و کرده وه که له ده ره ندی بازیان پێش له شکرێ ئینگلیزه کان که وت و هیتانی و گه مارۆی شیخ مه حموودی نه مریان داو له رۆژی (۱۸) ی حوزهیرانی (۱۹۱۹) شیخیان ده ستگیر کرد، به لام مه سه له ی موشیری حه مه ی سلیمان میژوو نووسانی ئهو ده مه ی وه ک ئه حمه د خواجه و ره فیق حیلمی و ئه وانی تر ئه مه یان نووسیوه، ته نانه ت له ناو خه لکی چه مچه مالمیشدا باس ده کرت، که چی دکتۆر هاتوه داوای لیبوردن له موشیر ده کات، گوایه وانیه و ئه مه تۆمه ته خراوه ته ئه ستۆی، مه سه له ی ئهو پیاوه

شتیکه براوه ته وهو بووه به (ضرب المثل).. من زانیاریم له هندی که س
 وهرگرتوه که به شداری شهری بازیان بوون له وانه: «شیخ مهحمودی شیخ
 حهسه نی باراوی» که خوی بینویه تی کاتی شیخ یه خسیرکراوه و نه میش
 له که لیدا دیل بووه و براوه ته ناوچه ی عهزیزه و خراوه ته ناو ته لبه ندو شیخ
 مهحمود جیتیوی بهم موشیره داوه، نه مه زبانی هیه به بۆ لایه نی زانستی و
 نه وهی نه و بابه تانه هه لده سه نگیتی پتویسته پتوپر و شاره زابی.

ته حریفیکی تر مهسه له ی راکردنی شیخ مهحمودی نه مره له کاتی
 بهرپابوونی شۆرش میسی سالی (۱۹۴۱) له کاتی جوولانه وه که ی رهشید
 عالی گه یلانی، نه م راکردنه له سندووقی ئوتۆمبیلدا بووه، واته به نهینی
 رایکردوه، دوا یی له گه رمیان تووشی شهر بووه و فهقی حوسین که به نه سل
 سنه یی بووه له خانه قین دانیشستوه و که سیتیکی نزیکی شیخ بووه، شیخ
 به دوایدا هه ناردوه تا له گه ل مهی سالحه سوور بیرفین، نه و زانیاریه شمان
 زۆر به دریزی وهرگرتوه.. یاده وه ریبه کانی فهقی حوسین و ایزانم کاک ئیبراهیم
 باجه لان وه ک خوی بلاوی کرده وه، که من کاغه زم بۆ نارديوو بلاوی بکاته وه،
 نه و یاده وه ریبه نهش له لای کچه که ی بوو، نه گه رچی دکتۆر نه م حه قیقه ته شی
 بهرچا که وتوه، به لام هه ر سوور بوو له سه ر نه و بیروپرایه ی خوی.

* نایا میژوو بۆ ناوبانگی میژوونووس ده نووسری، یان بۆ حه قیقه ت؟

- من له کتیبه که مدا نووسیومه هه ر که سی به به لگه وه هه له یه کم بۆ راست
 بکاته وه، نه وه من سوپاسنامه ی بۆ ره وانه ده کم، له کاتی هه لبژاردنی سالی
 (۱۹۹۲) ی کوردستان هندی رۆژنامه نووسی ئوسترالی هاتبوون بۆ هه والی
 هه لبژاردن، شه ویک کاک (شیرزاد حه سه ن) ی چیرۆکنووس پتی وتم هندی
 زانیارییان له باره ی ره چه له ک و بنه چه ی کورده وه پت بده، چونکه له م بواره دا
 داوای زانیارییان کردوه، که چوم له مالی (که مال یامولکی) بوون شه و
 دره نگ بوو، زیاتر له (۲۵) ده قیقه له سه ر نه سالی کورد قسه م بۆ کردن، ئینجا
 یه کیکیان وتی کورد نه م میژووه ی هیه به بۆچی تانیستا نه بووه به ده ولت؟ من
 له بهر سۆزی نه ته وایه تی راستیم نه وت و هیتنامه وه سه ر هۆکاره ده ره کیسه کان،
 که له راستیدا هۆکاری هه ره گه وره دووبه ره کی کورده به دریزی میژوو که
 نه بووه به ده ولت، دوا ی سی سال چوممه وه لای کاک (که مال یامولکی) تا
 ناوونیشانی نه و وه فده رۆژنامه وانیه م بداتی کاغه زیان بۆ ره وانه بکه م و

بنووسم من هۆکاری سه‌ره‌کی دروست نه‌بوونی ده‌وله‌تی کوردیم لی شارده‌بوونه‌وه که له‌دوو ریگه‌وه کاغه‌زم بۆ ناردن و داوای لی‌بووردنم لی‌یان کرد، هه‌له‌یه‌کی تریشم له‌کتیبی ده‌وله‌ی دۆسته‌کیدا کردبوو، ئه‌ویش هه‌ر به‌هۆی سۆزی نه‌ته‌وایه‌تییه‌وه بوو، کاتێ (پادی کۆری دۆسته‌ک) له‌ شاری باجلی سه‌ره‌کوت و که‌وته داوای بووه‌یه‌یه‌کان و عه‌باسیه‌کان تا مووسلی له‌ ده‌ستیان ده‌رکردو مووسلیشی داگیرکرد.. وه‌ک هه‌ندێ له‌ میژوونوسان نووسیوانه‌ دیله‌کانیان کوشتوه، من ئه‌مه‌م له‌و کتیبه‌دا شارده‌وه‌وه هه‌له‌یه‌کی میژوویم کرد، داوی هه‌له‌ی خۆم راست کرده‌وه، چونکه‌ میژوونوس نابێ له‌ژێر کاریگه‌ری عاتیفه‌ی خۆی بنووسی، کاتێ کتیبی نووسه‌ری‌ک ده‌خوێنمه‌وه به‌لامه‌وه گرنگ نییه‌ دانهره‌که‌ی بیینم و بزانه‌ پانی و درێژی چهنده، له‌وانه‌یه‌ دانهره‌که‌ی مردبێ، به‌لام زهره‌کی نامرێ، هه‌ندێ میژوونوس هه‌ن پێ له‌سه‌ر هه‌له‌ی خۆیان داده‌گرن، هه‌روه‌ک نیازیان له‌ نووسینی میژوو زاتی خۆیان و ناویانگی خۆیان بێ، که‌ ئه‌مه‌ش تاوانه‌ به‌رامبه‌ر به‌ حه‌قیقه‌ت و راستی. ئه‌م عه‌قلیه‌ته‌ نازانسته‌یه‌ له‌ زۆریه‌ی ولاتانی دواکه‌وتوو له‌ ئاکامی دۆگما جموودی فکریه‌وه هه‌یه‌و له‌ بره‌ودایه‌، پتیبسته‌ ئه‌مه‌ نه‌مینێ، بۆیه‌ تا میلیه‌ت بیری زانستی پتیشکه‌وتوو له‌لا دروست نه‌بێ، ئه‌وه‌ له‌ شیوان و چه‌واشه‌کاری و شتی زاتی رزگاری نابێ.

* له‌م رووه‌وه رتینماییت بۆ نووسه‌ران، به‌تایبه‌تیش نووسه‌ره‌ لاوه‌کان چیه‌؟
 - پاراستنی ئه‌مانه‌تی زانستی زۆر گرنگه‌، ون بوونی ئه‌مانه‌ت زیان به‌ به‌ره‌می ئه‌و نووسه‌ره‌ ده‌گه‌یه‌نێ، داوا و تکا ده‌که‌م رۆشنبیرانی کورد تا ئه‌مین بن زیاتر کتیبه‌که‌یان به‌هه‌ترتر ده‌بێ. له‌ خوێندنه‌وه‌و نووسینیشدا قوناغی هه‌رزه‌کاری هه‌یه‌، که‌ یه‌کێ تازه‌ ده‌ست به‌ نووسین ده‌کات، خۆی به‌شستیکی گه‌وره‌ ده‌زانێ، و ده‌زانێ هه‌ر خۆی نووسه‌ره‌، لای خۆی ئه‌و بڕوایه‌ هه‌یه‌ ئه‌گه‌ر ئاماژه‌ به‌سه‌رچاوه‌ نه‌دات، پتیی وایه‌ به‌زهره‌ک ده‌ناسرێ، له‌و قوناغی هه‌رزه‌کاریه‌ی نووسیندا زۆر تووشی ئه‌م جوژه‌ له‌ خۆرازی بوونه‌ ده‌بێ، ئه‌م بۆچوونه‌ به‌سه‌ر ئیجه‌شدا هاتوه‌، ئه‌وکاته‌ی بۆ یه‌که‌مین جار شتم نووسی خۆم له‌ ئیستا به‌ گه‌وره‌تر ده‌زانێ، به‌ مامۆستا (سه‌عید دێوه‌چی) م وت که‌ی ده‌توانم کتیبی‌ک چاپ بکه‌م، وام ده‌زانێ چاوی هه‌موو خه‌لک له‌سه‌ر کتیبه‌که‌ی منه‌، وتی ئه‌گه‌ر (5) سالی دیکه‌ یه‌که‌م کتیبی‌ت چاپ بکه‌ی گه‌له‌ک باشه‌، من لام

وابوو ئەوێ ماوێهێکی زۆرێ، بەلام دوایی (۱۰) سالی ش زیاتر تێپه‌ری، ئینجا کتیبیکم چاپ کرد. جا زۆر کەس هه‌یه له قونای هه‌رزه‌کاری نووسه‌رایه‌تی خۆیدا تووشی ئەم هه‌له‌یه ده‌بیت.

* هه‌ن دان به‌ کۆشش و ته‌قه‌للای پێش خۆیان دانانین و ئاماژه به‌ نووسینیان ناده‌ن بۆ ئەو چی ده‌لین؟

- هه‌ن وتار بلاوده‌که‌نه‌وه، که‌چی ئاماژه به‌و که‌سانه‌ ناکه‌ن که‌ پێش ئەوان له‌و بواره‌دا بابه‌تیان نووسیوه، یان ئاماژه به‌ سه‌رچاوه‌کان ناده‌ن و واده‌زانن ئەوه‌یان به‌سه‌ردا تێده‌په‌ری. مومکینه‌ خاوه‌نی ئەو نووسینه‌ پێ بزانی و وه‌لامی بداته‌وه، بۆ نمونه‌ سالی له‌مه‌وه‌یه‌ر شتییکم له‌باره‌ی (که‌مبه‌رلاند) وه‌ نووسی که‌ به‌لگه‌نامه‌یه‌کی گه‌رنگ له‌باره‌ی چۆنیتی کوشته‌وه‌ی بلاوکرده‌وه که‌ یه‌کیک له‌ خه‌لکی ده‌وک بۆ ماچید مسته‌فای وه‌زیری سه‌رده‌می ده‌وله‌تی عیراقی ناردوه‌وه، ئەم پیاوه که‌ هاوچه‌رخێ شۆرشێ کورد بووه‌ دوایی بووه‌ته‌ موته‌سه‌ریف و پاشان وه‌زیر، له‌باره‌ی که‌مبه‌رلاندی ئەمه‌ریکی که‌ له‌لایه‌ن سه‌لیمێ مستی-یه‌وه‌ کۆژراوه، ئەو به‌لگه‌نامه‌یه‌م بۆ یه‌که‌مجار بلاوکرده‌وه‌ و ئەوه‌م ئیسپات کرد (مه‌کی شه‌ریه‌تی) که‌ قائی‌مقامی حکومه‌ت بوو، ئەو هانی دابوو بیکۆژی و یه‌که‌م جار به‌ سه‌میدی برای (عه‌دۆی) نووسه‌ری نامه‌که‌ی وتوه‌وه، به‌لام ئەو نه‌یکوشتوه‌وه، دواجار به‌ سه‌لیمی وتوه‌وه‌ ئه‌ویش قه‌ناعه‌تی کردوه‌وه. دوایی له‌به‌ر سۆزی ئایینی براده‌ری هات و تاریکی تری له‌م باره‌یه‌وه‌ نووسی و وتاره‌که‌ی منی به‌ نووسینیکی که‌م به‌ها پێشاندا. جا من ده‌په‌رسم که‌ ئەو خه‌لکی ده‌وکێ ئەو هه‌موو ساڵه‌ بۆچی زانیاری کۆ نه‌کرده‌وه؟ ئینجا که‌ ئەوه‌م نووسی و بۆ یه‌که‌مجار ئەو به‌لگه‌نامه‌یه‌م بلاوکرده‌وه، لای وابوو ئەگه‌ر په‌خه‌نه‌ له‌من بگه‌ری زۆر پێی گه‌وره‌ ده‌بێ، ئەم عه‌قلیه‌ته‌ زۆر هه‌له‌یه‌و دوامان ده‌خات، ده‌بوايه‌ بلێ فلان که‌س له‌پێش من ئەم بابه‌ته‌ی نووسیوه، من زیاتر رووناکی ده‌خه‌مه‌ سه‌ر ئەو بابه‌ته‌، ئەوه‌ له‌ کاتیکدا نووسینه‌که‌شی شتیکی گه‌رنگ نه‌بوو.

له‌ گۆفاری- ده‌وک- سالی (۱۹۹۸) براده‌ریک به‌ناوی (مه‌مه‌د عه‌بدو‌للا نامیدی) و تاریکی له‌باره‌ی- نامیدی- نووسیوه‌ و ده‌لی خه‌لکی ده‌قه‌ر و توویانه‌ ئەمه‌ په‌رستگایه‌ یانی (کورا سرتیجی). ته‌ها باقرو فوناد سه‌فه‌ر که‌ دوو گه‌وره‌ترین شوته‌نه‌وارناسی عیراق بوون له‌ کتیبی (المه‌رشد الی مواق‌ع الات‌ار

والحضارة) ده‌لین نهمه نازانین چیه و هی چ زهمانیکه، باشه نه‌گهر نهم شویته وارناسه گه‌ورانه نه‌یزانن چون خه‌لکی ده‌قهر ده‌یزانن که نه‌وه په‌رستگایه، ده‌بویاه بلتی عه‌بدولر ه‌قیب یوسف چندین جار له ته‌له‌فزیونی ده‌وک و له نووسینه‌کانیدا وه‌ک له کتیبه‌که‌یدا (شویته‌واره‌کانی نه‌وی له شاخی سورین) باسی کردوه، ئینجا نه‌و شویته‌وارناسانه که نه‌وه نازانن، چون خه‌لکی نه‌خوینده‌وار ده‌زانن نهمه په‌رستگایه؟

با له‌م جوړه نا‌نهمانه‌تی زانستییه دوور بکه‌وینه‌وه، چونکه نه‌مه‌ش پیوه‌ندی به قوتاغی هه‌رزه‌کاری نووسینه‌وه هه‌یه، ناماژه‌دان به سه‌رچاوه نیشان‌ه‌ی زانستی خاوه‌ن وتارو کتیبه و نابیته نیشان‌ه‌ی لاوازی، تا زیاتر ناماژه به‌سه‌رچاوه بدری وتاره‌که له رووی زانستییه‌وه پته‌وتر ده‌بی، من ته‌نانه‌ت که‌لکم له پی‌رژنیک یان مندالیک وه‌رگرتبی ناماژه‌م پییان داوه، نه‌گهر له کورته نووسینیکدا له‌بیرم چوبی، نه‌وه له نووسینی در‌ژتردا باسم کردوه.

ناماژه‌دان به‌و خه‌لکه‌ی یارمه‌تیان داویت و زانیاریت لییان وه‌رگرتوه، نیشان‌ه‌ی زانیی تویه، نه‌کره‌می سال‌حی ره‌شه له دووبه‌رگی کتیبی (شاری سلیمانی) خزمه‌تی گه‌وره‌ی نه‌و شاره‌ی کرد، به‌لام نه‌و رۆژه‌ی من هانم دا کتیب بنوسی، نه‌و ده‌یوت نازانم بنوسم..!

پیم وت رینماییت ده‌کهم، زور زانیاریم پیدا و زور که‌س وای ده‌زانی نه‌و کتیبه له نیوان من و نه‌ودا هاویه‌شه، کتیبه‌که‌ی چندین ره‌سمی منی تیدایه و نوسخه‌ی دووه‌می به‌کاربون له‌لای منه، چه‌ندم پی وت له‌هه‌ر پیسه‌میتردی زانیاری وه‌رده‌گرت ناوی به‌یتنه، که کتیب ده‌رچوو ته‌ماشاه‌کهم به‌هیچ شیوه‌یه‌ک ناماژه‌ی به‌و هه‌موو وینه و زانیاری و رینمایانه‌ی من نه‌داوه و ته‌نانه‌ت یه‌ک جاریش ناوی منی تیدا نه‌نووسیوو، پاش نه‌وه‌ی گله‌ییم لی کرد، ئینجا له به‌رگی دووه‌مدا نووسی به‌رینماییی فلان که‌س نووسیومه، نومیده‌وارم نووسه‌رانی تر خو‌یان له‌م ریتبازه چه‌وته بیارتزن و له‌سه‌ر خو‌یان ره‌خنه‌گر بن.

که‌سه‌ی ره‌نجی غه‌یری خو‌ی ون بکات، بیگومان نه‌وه هه‌ر ناشکرا ده‌بی، ئیستا ئیمه هه‌له‌ی میژوونوسی ده‌دۆزینه‌وه که هه‌زار سال له‌مه‌وبه‌ر شتیکی نووسیوه، توژه‌ره‌وان ته‌عقیب ده‌که‌ن و ده‌لین بوچی فلان میژوونوس هه‌زار

سال پيش ئىستا ئىم قىسەيەى وتووہو ئىمەى نەوتووہو؟ يان نىيازى لەوہ چى بووہ؟

جارى وا ھەيە نووسىنەكە دەبرىتە سەر نىيازىكى ناشەرعى، ھىچ شتى لەبەردەستى مرۆڤ قوتار نابى، ئىستا پىتى نەزانرى دواى ھەزار سالى تر دەزانرى، ھەمىشە مېژوونوس دەبى بە ترس بى لە لىتوتىژەرەوہەكانى داھاتوو، كى دەلتى دواى مليون سالى تر ئىم شارستانىيەتە وا پروات ئامىترىك پەيدا نابى ھەلەى ھەموو مېژوونوسان ئاشكرا ناكات؟ زانست ھەموو سنورەكان دەبرىت كە ھەرگىز خەيال پەى پى نابات، دەبى تەنانەت حىسابى مېژوونوس بو مليون سالى داھاتوش بى، تا گومان لەلای مېژوونوس ھەبى زانىارىيەكانى پتەوتر دەبن، چونكە گومان لە كارى لىكۆلئىنەوہەدا كلىلئىكە بو گەيشتن بە حەقىقەت وەك (غەزالى) وتوويەتى، ھەرەھا (ئىبن خەلدوون)ى بىرمەندى گەرەى ئىسلام دەلتى: «نابى مېژوونوس متمانەى بە مېژوونوسانى پيش خۆى ھەبى، دەبى ھەمىشە بە گومان قىسەيان لىوہىگرى و لىى بکۆلئىتەوہ، تا بزانتى راستە، يان راست نىيە، بەمە رەنگە زۆر ھەلەى مېژوونوسان بەزۆزىتەوہ» ئىمە مەنھەجى توپژىنەوہى مېژووہە كە لە پيشەكىيەكەى ئىبن خەلدوون (مقدمە ابن خلدون) بەشئىكى بو تەرخان كراوہو يەكىكە لە رىگەكانى دۆزىنەوہى ھەلەى مېژوونوسان، تا ئەگەر ھەلەيان ھەبى دواى ھەلەيان نەكەوتت..

تواناى مرۆڤ لەسەر توپژىنەوہو لىكۆلئىنەوہ ئىمە نىيە ھەر كەموكورى خەلكى پيشان بدات، يان تەنيا لە سەرچاوەوہ شت رابگويزى، مەرجەكانى باسكار زۆرن، ئامازە بە كىتبى «منھج البحت الأدي» دەدەم كە ھى زانای گەرە، خوالىخۆشبوو (د. علي جواد الظاهر)ە كە گەرەترىن زانای بەرنامەى توپژىنەوہى زانستى بووہ لە عىراقدا و قوتابى زانای گەرە (مستەفا جەواد) بوو، لە فەسلى دووہى كىتبەكەيدا بەناوى (الباحث) لاپەرە (۳۸) نووسىويەتى لىتوتىژەر چۆنەو دەبى چۆن لىكۆلئىنەوہ بنووسى و تا ئەنجامى كۆتايى چۆن زانىارى وەرگرىت.

* ئەى ئو مەرجانەى پىوستن لە باسكاردا ھەبن چىن؟

- مەرجەكان و سىفاتەكانى باسكار ئىمە پيش ھەر شتى ئارەزووى لەسەر لىكۆلئىنەوہو وردەكارى ھەبى، ئارامى و پشوو درىژى و تەحەمولى ھەبى،

ئەگەر ئەمەى تېدا نەبى نايىتە لىتتوئىژەر، ھەرۈھا گومانى ھەبى، ئەمە
 ھۆكارىكە بۆگەيشان بە حەقىقەت. دواى ئەو دەبى لىتتوئىژەر لە راگوئىزان و
 ۋەرگرتنى زانىبارىدا ئەمىن بى و وىژدانى ھەبى و رەنجى غەيرى خۆى بىز
 نەكات، ئەگەر كەسى لەبارەى بابەتتىكى نووسى، دووم كە ھات ناماژەى پى
 بدات كە پىش خۆى كەسانى دى لەو بارەىھە نووسىويانەو بەدواى ئەو بابەتەدا
 گەراون، سىيەم ھات دەبى ناماژە بە يەكەم و دوومەيش بدات، ئەگەر زۆر
 كەسى تر ئەو بابەتەيان تەعقىب كەردى و ئەم لەدواى ھەموويانەو ھاتى،
 دەتوانى ناماژە نەدات و بەپىتى پرواى خۆى تەئويل بكات و خەتابارىش نابى،
 مەرجىتىكى تى بەردەوام بوون لەسەر نووسىنى لىكۆلئىنەو ئەو ھەىە زمانى
 زانستى بەكارىتى، لەفز لە مانا گەورەتر نەبى، بە لەفزی بىقەدارو وشەى
 عاتىفى زل زل خوتنەر نەخەلەتتى، تەنبا لە پىناوى قەناعەت پىھىتان وشە
 بەكارىتى، لە مېژوو نووسىندا دەبى بەپىتى قەبارەى مانا لەفز داڭى، لىرەدا
 زمانى زانستى زمانىكى وشكە، ئەدەبى نىيە، شىعروچىرۆك نىيە خەلك
 راكىشى و لە رىگەى عاتىفەوە كارىگەرى بەسەريانەو بەجى بەھىلى،
 نووسىنى بابەتى زانستى بۆ چىژ ۋەرگرتن نىيە، پىرەوكردى شىوازى ئەدەبى لە
 نووسىنى مېژوودا ھەلەىە دەبىتە رەخنە لەسەر خاۋنەكەى، ھەندى كەس ئەم
 شىوازە بۆ راكىشانى خوتنەوار پەپرەو دەكەن، زانست بۆ چىژ لى ۋەرگرتن
 نىيە، بۆ ئەو ھەىە حەقىقەتى پى بخەيتە روو، بەشىۋەىەكى بابەتى بنووسى،
 ھەرۈھا سىفەتتىكى دىكەى لىتتوئىژەرەو جورت و بوئىيە بۆ رەخنەگرتن،
 رەنگە قوتابىيەكى ماجستىر، يان دكتورا ھەلە لە مامۆستاي خۆى بدۆزىتەو،
 دەبى جورتەتى ھەبى رەخنەى لى بگىرئ تەنانەت ئەگەر لەسەر حىسابى
 دواوژى خۆشى بى، نەك لە مامۆستاكەى بترسى كە لە ھەلسەنگاندنى
 تىزەكەيدا راي خراب بدات و نمرەى كەمترى بداتى، زانىبارى راست و
 حەقىقەت لەبەر خاترى خەلك و دلى خزم و كەسوكار بىز نەكات، مېژوونوس
 لەوانەى گەبى زۆرى بىتە سەرو تووشى نازاردان بى، بەلام گىرنگ ئەو ھەىە
 راستى بنووسىت. لىتتوئىژىنەو ۋەردەكارىيە ۋەك (د. عەلى جەواد) دەلئى
 تاموئىيەكى تايەتەبىيە، دەلئى لەوانەىە (۳۰) قوتابى لەسەر بابەتى بنووسن و
 ھەموويان بگەنە ۋەردەنجامى باش و لىتتوئىژىنەو ھەمووانىش مەقبول بى،
 بەلام لەوانەىە تەنبا يەكەىك لەناوياندا سىفەتى لىتتوئىژەرەو ۋەرگىرئ و

که سایه تیبیه که می له نووسینه که یددا به ده رده که وی، نهو مهرجانهی پیوستن له لیتوژره وه دا هه بن زور زهحه ته کو بکرتنه وه.

له بهرگی یه که می کتیبیه کهم «الدولة دوستکیه» له دوا لاپه رده دا نووسیومه «استدراکات و أخطاء المؤلف» نهو هه لانه ی خوّم له کاتی نووسین و هه له چنی له نووسینه که مدا کرد بووم له ویدا نووسیومه، ده متوانی وشه ی (أخطاء) نه نووسم، به لام به ده هستی نه نقه ست نووسیومه، یان ده متوانی له خوینده وار ناشکرای نه کهم و هه ر نه بنووسم، به لام لومه وگله بییم له خوّم کرد * نایا پیشه کی نووسین بو کتیب کارکی زانستییه، یان نا؟

- نه م مهسه له یه شتیکی زیاتر پروپاگه نده ییه، چونکه یه کیکی بچووک ده چیتسه لای یه کیکی گه وره، داوا ده کات پیشه کی بو کتیبیه که می بنووسن و له وانه یه به ستایش کردن توشی له خو یایی بوون بیت. ره واج پدیداکردن بو کتیب ده بی به ناوه روکی ده وه له مندو شتیوازی زانستی خو ی و به پیتی ریکه وتنی له گه ل بهرنامه ی لیکولینه وه ی زانستی پیش بکه وی، نه ک به هوی که سیکی تر که بیت چهنه دیرتیکی بو بنووسن و بلتی کتیبیکی باشه و ستایشی بکات، خو نه گه ر بزانتی ستایشی کتیبیه که می ناکات، نه وه هه ر نایبات پیشه کی بو بنووسن، مانای وایه کابرا خو ی بو پروپاگه نده کردن ده گه ری، من که بهرگی یه که می کتیبی «الدولة دوستکیه فی کردستان الوسطی» م نووسی زورم له ماموستا عه لانه دین سه جادی کرد پیشه کییم بو بنووسیت، دیاره نه وه له و کاته دا نیشانه ی لاوازی زانستی من بو، ماموستاش پیتی وتم: «من پیشه کییم بو کهس نه نووسیوه» به مهرجی زور منیشی خوش ده ویست، وازم نه هیتناو پاشان نووسی، به لام په شیمانیش بووه وه، منیش نهو نووسینه ی ماموستام زور له لا پیروزه، نیستا منیش په شیمانم که نه وه م کردووه، له ژبانی نووسینمدا چهنه دین کهس داوای پیشه کی نووسینی له من کردووه، به لام نه منووسیوه، هه ندی کهس داوای کردووه هه ر کتیبیه که می پیشه که می من بکات، به لام من رازی نه بووم، و توممه پیشه که می یه کیکی بکه که موعجه ب بی پتی و به پاکی مردبی، نیستا که پیشه که می منی ده که ی کتی نالتی چهنه سالتیکی تر له شتیوازی زانستی یان له هه ندی ره وشتی خوّم لانه دم و تو په شیمان نایبته وه.

له باره ی پیشه کی نووسینه وه نامه م بو دکتور عدلی جه واد نووسی و نه م

بیرورایه‌م تیدا عه‌رز کردبوو که له‌وانه‌یه‌م ئه‌م بیروکه‌یه له‌خۆرئاواوه‌هاتیب و پاشان میسرپیه‌کان لاساییان کردیبته‌وه‌و له‌ولاتانی رۆژهلالات بلاووبووبیته‌وه.. ئه‌ویش له‌نامه‌که‌یدا بۆی نووسیم: تو‌راست ده‌که‌یت ئه‌مه شپوه‌یه‌که له‌شپوه‌کانی پروپاگه‌نده، هه‌ندیک زۆر عاشق به‌پیشه‌کی نووسین، ده‌چن داوا له‌خه‌لک ده‌که‌ن تا پیشه‌کییان بۆ بنوسن، (د. عه‌لی جه‌واد) ده‌لێ: پیشه‌کی نووس ده‌لاله، ده‌لالی بۆ کتیبی خه‌لک ده‌کات، پیشه‌کی نووسین پروپاگه‌نده‌یه و کارێکی زانستی نییه.

* ئه‌ی له‌رووی زانستییه‌وه له‌سه‌ر به‌رگی کتیب چی ده‌نووسری؟

- وه‌ک له‌به‌رنامه‌ی لیتوتۆژینه‌وه‌ی زانستی باوه‌ناوی دانهر ده‌نووسری، ئینجا ئه‌گه‌ر یه‌که‌یک بێ یان لیژنه‌یه‌ک بن، چه‌ندین کتیبمان هه‌یه زۆر ناو له‌سه‌ر به‌رگه‌که‌ی ریزکراوه، بۆ نمونه نووسراوه‌ فلان که‌س پێیدا چۆته‌وه، فلان که‌س هاوکاری کردوه، فلان که‌س داپرشتووه‌ته‌وه‌و ناوی چه‌ندین که‌سی تر له‌گه‌ڵ ناوی دانهر نووسراوه، ئه‌مه کارێکی زانستی نییه، ده‌توانری له‌پیشه‌کی خاوه‌نی کتیبه‌که‌دا باسی ئه‌و که‌سانه‌ بکری که‌ لایه‌نی زمانی چاک کردوه یان رێنمایی پێ داوه.. تاد

هه‌موو ئه‌م شتانه له‌پیشه‌که‌یدا نه‌ک له‌سه‌ر به‌رگی پیشه‌وه، یان له‌سه‌ر پشتی کتیب ده‌نووسری، ئه‌گه‌ر ده‌ستنووسیکی ساغ کرده‌وه ده‌نووسری فلان که‌س ساغی کردوه‌ته‌وه، یه‌ک بێ یان زیاتر ناویان ده‌نووسری، چونکه‌ ئه‌و ده‌ستنوسه‌یان ساغ کردوه‌ته‌وه، یان له‌سه‌ر کتیب ده‌نووسری کتیبی فلان که‌س، یارمه‌تیدانی فلان و فیسار پێویست ناکات له‌سه‌ر به‌رگ بنوسری.

هه‌ن کتیبیکی چاک ده‌نووسن، به‌لام پێش خسته‌ بازارپێناسه‌ی ده‌که‌ن و له‌به‌رده‌می کتیبخانه‌کان کۆمه‌لێ ستایشی له‌باره‌یه‌وه ده‌نووسن، ئه‌گه‌ر کتیبه‌که چاکیش بێ، ئه‌وه ئه‌م شتوازه‌ بازرگانییه بۆ دانهره‌که و بۆ کتیبه‌که‌ی لایه‌ق نییه و پێویسته‌ خۆمانی لێ بپاریزین.

* لایه‌نی سۆزداری چه‌ند کاری نه‌گه‌تیقی به‌سه‌ر لیتوتۆژینه‌وه‌وه هه‌یه؟

- سۆزی نه‌ته‌وايه‌تی هۆکاره بۆ ئه‌وه‌ی هه‌له‌ بکه‌وتیه ناو نووسینه‌کانه‌وه، زۆر زه‌حمه‌ته‌ ئیمه‌یش وه‌ک بێگانه‌ ته‌ماشای می‌ترووی خۆمان بکه‌ین و ببنوسین، چونکه‌ سۆزوعاتیفه‌مان تیکه‌لی نووسینمان ده‌بێ، له‌وانه‌یه سه‌د ده‌رسه‌د منیش لێی رزگار نه‌بووب، به‌لام نه‌ک به‌شپوه‌یه‌کی وا که‌ بیسته‌ هۆی

ههله کردن، ئهوه دوور نییه زیان به ئهسانه تی زانستی بگهیه نئ. جار ههیه عاتیفه ی براده رایه تی وا دهکات دانهری زیاتر له قهباره ی خوی ستایشی براده ریکی خوی بکات..

* ئه ی له کاری نووسین و لیتوتیزینه وه دا رهنگدانه وه ی دۆستایه تی و ناحهزی چهند کار له باسکار دهکات؟

- له کاری زانستیدا دۆزمنایه تی و دۆستایه تی نییه، ئه گهر لیتوتژه ر که لکی له زانیاری که سیتیک وه رگرت، هه رچهند به ینی له گه لیشیدا ناخۆش بی هه ر ده بی وه ک سه رچاوه ئاماژه به کتیبه که ی بدات، ئه گه رنا ئه وه کاره که ی زانستی نابئ. له نووسیندا نابئ مه رامی شه خسی به کار به یترئ.

* پیت باشه کۆمه له یه ک بو میژوونووسانی کورد هه بی؟

- پاش راپه رین پیکه وه کۆمه له ی میژوونووسانمان دروست کرد، به للام به داخه وه که س یارمه تی ئه م کۆمه له یه ی نه دا، له به ر ئه وه سه رکه وتنی به ده ست نه هیتنا.

* پیت وایه میژووی شوپشه کانی کورد به پوختی و زانستی یانه نووسرا بیتنه وه؟

- میژووی شوپشه کانی کورد له لایه ن میژوونووسانی کورده وه له کاتی خۆیاندا نه نووسرا نه ته وه، به لکو به گشتی که سانی بیگانه له سه ر ئه م شوپشه نایان نووسیوه، به للام دکتۆر نوره ددین ده رسیمی له کاتی شوپشی ده رسیم-دا ئه و میژووی شوپشی نووسیوه، یان پاش ئه و به هه شتی مامۆستا عه لئه دین سه جادی کتیبیتیکی له م باره یه وه هه یه، (د. جه لیلی جه لیل) لیکۆلینه وه ی له سه ر شوپشی شیخ عوبه یدوللای شه مزینی سالی (۱۸۸۰ - ۱۸۸۱) هه یه و ئاماژه ی به دیکۆمیتنی رۆسه کان داوه، له باره ی شوپشی به درخان و ئه حمه د پاشای بابان زۆر نه نووسراوه، محمه د پاشای رواندزی د. جه مال نه به زی زانا و بیرمه ند نامه ی دکتۆراکه ی له باره وه نووسیوه، زۆر له میژووی ئه و شوپشه بزرن، ته نانه ت میژووی کۆماری مه هابادیش ئه و که سانه ی تیییدا به شدار بوون و دوا یی ده ره ده ریش بوون، سه یره که سیان شتیکی وایان له باره یه وه نه نووسیوه، فارسه کان و (ئییگلتن) ده باره ی کۆماری مه هاباد کتیبیان داناوه، ته نانه ت شوپشی (۳۰) ساله ی خۆمان وه ک پیتشر لیتی دوام ده یان نووسه ر و رۆشنبیر له ناو شوپش بوون نه مدی که سیان

کتیبیتیکی (۱۰۰) لاپه‌ره‌یی له‌باره‌وه بنووسن، ئیستا خه‌لک په‌یدا بوون
 یادداشتی خو‌یان ده‌نووسنه‌وه، که‌چی هیتشتا (۹۰٪) ی میژووی ئه‌و خه‌باته
 نه‌نووسراوه‌ته‌وه، دۆکیومینته‌کانی شوژش بزر بوون و له‌نیوجوون شتیکی که‌می
 نه‌بیته که‌ ماون. ئه‌مه‌ نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه بیرری نووسینی میژوو له‌ناو کورددا
 دواکه‌وتوو بووه، میژوونووسانی وه‌ک (محهمه‌د ئه‌مین زه‌کی) و (توفیق
 وه‌هبی) و که‌سانی دیکه‌ زۆر هه‌ولیان ده‌دا هۆکاری ئه‌وه‌ بزانن بۆچی بیرری
 میژوونووسین له‌ناو کورددا نه‌بووه، یان یه‌که‌جار لا‌واز بووه، به‌لام
 نه‌گه‌یشتوونه‌ته‌ ئاکامی بنه‌پر و ته‌واو، منیش بیهرم له‌وه‌ کوردوه‌ته‌وه و
 نه‌گه‌یشتومه‌ته‌ ئه‌نجامی کو‌تایی.

(ئین خه‌لدوون) ده‌بیژئ: «له‌ هه‌ر شو‌ئینی ده‌وله‌ت هه‌بێ میژوو نووسین
 هه‌یه»، یانی ده‌وله‌ت و میژوونووسینی پتکه‌وه‌ گرته‌داوه، شه‌رو شو‌ر و باج و
 خه‌راجی ده‌وله‌ت، نووسینی میژوو ده‌سه‌پینی، به‌ نیه‌سبه‌ت کورده‌وه‌ راسته
 کوردستان له‌پاش ده‌وله‌تی (ماد-میدیا) بی ده‌وله‌ت بووه، له‌پاش ئیسلام (له
 سه‌ده‌ی ده‌یهم و یازده‌یه‌می زاییندا) هه‌ندئ ده‌وله‌ت دروست بوونه، به‌لام
 سه‌رانسه‌ری کوردستانیان نه‌ته‌نیوه‌ته‌وه، وه‌ک ده‌وله‌تی دۆسته‌کی که‌ (۱۰۶)
 سا‌ل له‌ کوردستانی باکوور له‌ هه‌ریمی دیاره‌که‌ر تا ناوچه‌ی زاخۆ دوا‌می کرد،
 یان تا نیره‌وه و هه‌ندئ له‌ هه‌کاری له‌ژیر ده‌سه‌لاتیدا بووه، یان (ده‌وله‌تی
 شه‌دادی) له‌ ئه‌رمینیا و ئه‌زه‌ربایجانی رووسیا و هه‌ندیکیش له‌ کوردستانی
 باکوور و پۆژئاوای رووباری ئاراس، هه‌روه‌ها ده‌وله‌تی (حه‌سه‌ن وه‌هبی) له
 کوردستانی پۆژه‌ه‌لات له‌ ناوچه‌ی کرماشان و سه‌نه، تا نزیک هه‌مه‌دان و تا
 به‌شیکی زۆر له‌ لو‌رستان و تا سنووری خوزستان و شاره‌زور و زتی بچووک
 پۆیشتووه، به‌لام ده‌وله‌تیکی سه‌رانسه‌ر نه‌بووه که‌ خاوه‌ن ده‌سه‌لاتی سه‌ریازی
 زۆر بیته و بتوانی هه‌ندئ له‌ ولاتانی ده‌ورپشت بخاته ژیر ده‌ستی خو‌ی وه‌ک
 ده‌وله‌تیکی مه‌زن، پاش ده‌وله‌تی دۆسته‌کی، ئین ئه‌لزهره‌قی فارقی ئه‌حمه‌دی
 کو‌ری یوسفی فارقینی، کتیبیتیکی میژوویی له‌باره‌ی دیاره‌که‌ر و فارقینی
 (تاریخ میافارقین و آمد) نووسیوه، نیوه‌ی تایبه‌ته‌ به‌ ده‌وله‌ی دۆسته‌کی،
 به‌ناوی (الدولة المروانیه) ئه‌مه‌ میژوونووسیکی که‌م وینه‌ بوو، ئه‌و به‌شێ
 پتیه‌ندی به‌ (ده‌وله‌ی دۆسته‌کی) یه‌وه هه‌یه بووه به‌ بنه‌چه‌ی کتیبه‌که‌م «الدولة
 الدوستکیه فی کوردستان الوسطی» به‌ هه‌ردوو به‌رگه‌وه، نه‌بوونی ده‌وله‌تیکی

گه وهی کورد بۆ ماوه یه کی زۆر هۆیه که بۆ دروست نه بوونی ئەو میژوووهی که ئیبن خه لدوون ده یلتیت، به لām کورد وهک نهرمه نیشی پێ نه کراوه که ئەوانیش خاوهن ده ولته، یان ده ولته تێکی سه رانسهری نهرمینیا نه بوون، به لکو وهک هه ندی ئیمارات له کاتی ئیسلامدا هه بوون، نهرمندی له کورد خرایریان به سه ر هاتوو، به شتیکیان ولاتیان به جێ هیشتوو و چونه ته نه زیکی ده ریای ناوه راست، که چی میژووی خۆیان نووسیوه ته وه، له گه ل ئەوهی وه زعیان له هی کورد باشته نه بووه و ولاتیشیان گه وهرتر نه بووه، بۆچی ئەوان نووسیویانه ؟ ئەمه وهک له تیۆری ئیبن خه لدوون-دا هاتوو میژوونوسین له لای کورد به هۆی بێ ده ولته تی نه بووه، ئەی بۆ نهرمه ن میژوونوسی مه زنی تیدا هه لکه وتوو؟ تایا ئەمه له ناو کوردا سیفه تێکی بۆ ماوه یی بووه که هه زی به نووسینه وهی میژووی خۆی نه کردوو؟

بۆ نمونه (ده ولته تی ماد) که به ده ولته تێکی کوردیی حیسابه، ئەمه ئیمپراتۆریه تی گه وهری هه بووه، بۆچی نووسینی که مه، (دیاکونۆف) ده بیژێ تا ئیستا یهک نووسینی به لگه نامه یی ماد له به رده ستدا نییه، بۆچی ده ولته ته کانی پێش و پاش ئەو نووسینیان زۆره؟ هه ندی که س ده لێن دوژمنانی ماد هه موو نووسینه کانیان فه وتاندوو، ئەمه راست نییه، بۆچی وه ختی (کۆرش) ئینقلابی له سه ر زوحاکی باوکی دایکی خۆی کرد یه کسه ر له شاخی ئەلوه ن له دۆلی (عه باس ئاباد) له سه ر به ردی ئەو دۆله په یکه ری سه رکه وتنی خۆی نووسی و له وتی به جێ هیشت؟ ئەخمینییه کان نووسینیان یه کجار زۆره، بۆچی ماد نییه تی؟ بۆچی ئاشووری و بابلی و سۆمه ر و ئەکه دییه کان زۆر نووسینیان، به سه دان هه زار له وحی مسما رییان به جێ هیلاره و ماد به جیتی نه هیشتوو؟، بۆچی گوتیه کان که له هه زاره ی سییه می پێش زاین هه موو عیرا قی داگیر کرد نووسینیان زۆر که مه، به لām ئەوانه ی پێش و پاش ئەوانن نووسینیان یه کجار زۆره؟ ده ولته تی (لۆلۆ) ماوه یه کی زۆر کوردی له ژێر ده ست بووه، له خۆرئاوای کرمانشان-ه وه تا ده ریا چه ی ورمی، هه ندی جاریش هه موو ناو چه ی هه ولتیریشیان له ژێر ده ست بووه، ئەگه رچی هه ندی نووسینیان له سه ربولی زه هاو، یان له ده ربه ندی (بیلووله) هه یه، به لām ئیستا ئەوه زۆر به کم داده نین، دیسان له به اری ده ولته تی گوتیه وه هه ندیک ده بیژن دیاره دوای ئەوان سۆمه رییه کان که هاتنه سه ر حوکم نووسینی ئەوان و په یکه ره کانیان

له ناو بردووه، به لآم ئەمه به راست نازانم، واته له نیتو گه لانی کۆنی کوردستان هوشیاری مێژوونووسین لاواز بووه، هەر له گوتی و لۆلۆ و کاردۆخی تا مادهکان، به لآم له زهمانی حوریهکان که له کوردستانی باشوور حوکمیان کردووه و له بهشی رۆژئاوا و له باکووری سورباش بهشی (میتانی) حوکمیان کردووه نووسینیان کهم نهبووه، نزیکهی شەش ههزار له وحی مسماری تهنیا له (نۆژی) له نزیك شاری کهرکووک دۆزراونه تهوه، ئایا ئەمه سیفەتییکی ویراسی بووه له کورددا که حەزی به مێژوونووسین نهکردووه، یان ئەم میلله ته دووربین نهبووه، چونکه دووربینی و مێژوو زۆر به یهکهوه بهندن، یان دووربینی و بیرى سیاسیان نهبووه، ئەمەش وهک خالتی مرۆف بیری لێ دهکاتهوه. نهبوونی دووربینی وهک سیفەتی ویراسی و نهبوونی دهولەتی گورهش هۆکارن بۆ ئەوهی کورد له رووی نووسینی مێژووه لاواز بێ، یان کورد متمانهی به خۆی نهبووه، له ئاکامی ژێردهستی دوور و درێژ شتی خۆی به گرنگ نهزانیوه و بووه به میللهتی پاشکۆی میللهتانی بیگانه، ئایا ئەمەش هۆکارێکه بۆ ئەوهی بلتێن کورد له پیش ئیسلامهوه مێژووی خۆی نهنووسیوه، به مهرجێ عەرەب و فارس و تورک مێژووی خۆیان به نووسین پتهو کردووه که بوونه ته سێ سهراچاوهی سههرهکی بۆ مێژووی میللهتی کورد.

خۆرهلانناسان که له ئەوروپاوه هاتوون و لهم چەند سهده ساڵه‌ی دواییدا هه‌ندیکیان له سه‌هر کورد نووسیوه، ئەمه هه‌ندیکه له هۆکاره‌کان و هه‌مووی رۆلی خۆیان له نه‌نووسینی مێژووی کورددا هه‌بووه، تا میری خاوه‌ن هه‌ممه‌ت که (شه‌ره‌فخانی بتلیسی) به‌هات، ئه‌ینجا مێژووی ته‌واوی له سه‌ده‌ی شازده‌یه‌مدا بۆ کورد دانا که تایبه‌ته به مێژووی ده‌ولەت و ئه‌ماراتی کورديه‌وه، ئەمەش یه‌که‌م کتیبه‌یکه که له سه‌ر بانه‌رته‌ی نه‌ته‌وه‌یی ده‌ولەت و شه‌رشه‌کانی ئه‌وسا، کوردی به سه‌ر کردۆته‌وه، وه‌ک بیه‌ستومه‌ دیا‌ره ئەم قسه‌یه به ده‌م هاتوه، ته‌نانه‌ت شه‌ره‌فخان بیری له ده‌وله‌تییکی کوردی کردۆته‌وه، له ژێره‌وه له ترسی ده‌وله‌تی عوسمانی هه‌ولێ داوه و له ناوچه‌کانی وان و بدلیس و ئه‌وانه‌ پێوه‌ندی به میرانی ئه‌ماره‌ته کورديه‌کانه‌وه کردووه، پاش شه‌ره‌فخان مێژووی کورد دا‌برا و هه‌یج مێژوونووسه‌تییکی تر له سه‌ده‌ی حه‌قده و هه‌ژده‌یه‌م نا‌بیرنێ که کتیبی وه‌ک شه‌ره‌فنامه‌ی دانا‌بێ، جگه له هه‌ندی هه‌ولێ بچووک بچووک نه‌بێ، تا سه‌ده‌ی نۆزده و بیه‌سته‌م هه‌ندی بیری نووسینی مێژووی کورد

هاته پيش، (ئەمەين زەكى بەگ) پاش شەرەفخان دووھەمەين كەسى كوردە كە بە فراوانى مېژووى كوردى نووسىوھ تەوھ، مېژووى كۆن و سەدە ناوھ نەجىيەكان و نوئى و ئىماراتى كوردى و ناودارانى كوردى نووسىوھ، لەبەر ئەوھ ئەوئىش مېژوونووسىكى مەزنى كوردە، شوژشەكانى كوردىش كە پرسىارتان لەبارەوھ كرد، ئايا مېژوويان نووسراوھ تەوھ، بەلامەوھ شتەيكى وا نەنووسراوھ كە لە ناستى ئەو شوژشانەدا بىت، بەتايبەتى سىياسىيەكانى كۆمارى مەھاباد وەك (ھىمەن و ھەژار و عەبدولرەحمان زەبىحى) كە رايانكرد بۆ دەروھ دەبوایە مېژووى كۆمارى كوردستانىان نووسىبا، بەلام ئەوانىش ھىچيان نەكرد، كۆمەلئى مېژوونووس كە خەلكى كوردستان بوون، مەرج نىيە ھەموويان لە كوردستان لە داىك بووبن، بەلام كورد بوون، ئەوانىش مېژووى كوردستانىان بەشيوھى تايبەتى نەنووسىوھ، وەك: ئىبن ئەئىر و ئىبن خەلەكان و زەھەبى و عەينى و ئىبن خەمىسى دياربەكرى و ئەبولفەداى ئەيووبى، ئەمانە مېژووى گشتىيان نووسىوھ، ھەندى شوژنەواری گەورە لە لایەن ماد، يان لە لایەن مىللەتانی پيشترەوھ ھەبوو، كەچى لەسەر ئەو شوژنەوارە گەنگانە نووسىنى نىيە، بۆ نمونە ئەشكەوتى فەقرەقا لە نەزىك مەھاباد كە مەزارى پاشای ماد (فرائورتسە) لىتە، كەچى نووسىنىكى لەسەر نىيە.

(ئەشكەوتى كور و كچ) و ئەشكەوتى (قزقاپان) كە ھى سەردەمى مادن نووسىنيان لەسەر نىيە، ئەگەر ئەم شوژنەوارانە لە لای مىللەتەيكى سامىيەوھ دروست كرابان بى نووسىن نەدەمانەوھ، بە راستى (سامى) يە كۆنەكان زۆر حەزبان لە نووسىن بووھ، تەنانەت ھەندى ئىمارەتى بچكۆلەيان نووسىنيان لى بەجى ماوھ، حەزبان لە نووسىن و مېژوو بووھ، ئارامىيەكان پىستە (ئەبجد) يەكانى خۆيان لە جىھانى رۆژھەلات و رۆژئاواى ئەوكاتە لە يۆنانەوھ بگرە تا ھەندستان سەپاند. مەيدىيەكان ھاتن و ئاشورىيەكانىان لەنىو برد و حوكمى كوردستانىان كرد، بەلام بۆچى شوژنەوار و نووسىنى لەسەر بەردى شاخەكانى كوردستان بەجى نەھىشت؟ بەلایەنى كەم دەبوایە لاساى ئاشورىيەكانى بگردايەتەوھ، كە ئەمەش نەبووھ. سىفەتى وىراسى لە لای من دەورى خۆى لە مەسەلەى بايەخ نەدانى كورد بە نووسىنى مېژوو ھەبووھ، ئەم چەند ھۆكارە دەورىان ھەبووھ و ئەگەر وردتر شى بکەينەوھ رەنگە ھەندى ھۆكارى تىرش بە ديار بکەون.

کادیره سیاسییه‌کانی خۆمان زۆر کهم یاده‌وه‌ریی خۆیان به‌جێ هێشتووه، زۆریان پێ و ترا بۆچی یادداشتی خۆتان نانوسن، هەر نه‌یاننوسی. بۆچی تورک که میلله‌تییکی کۆچه‌ری بوو هاته ناوچه‌ی نه‌نادۆڵ و خۆی کرده و ارسی شارستانییه‌ته‌ کۆنه‌کان و شوینه‌واره‌کانیان له (حیثی) یه‌کانه‌وه بگره تا بێزه‌نتییه‌کان بۆخۆیان تۆمار کرد؟ بۆچی فارس بایه‌خیان به‌ میژووی خۆیان داوه، به‌تایبه‌ت زۆر له‌ میژوونوسان له‌سه‌ر ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی و شه‌روشووریانی نووسیوه و به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ میقدارێکی چاکی میژووی کوردستانیسیان نووسیوه‌ته‌وه، ئه‌مه‌ خالی لاوازی کورده و قه‌ت ناتوانی ئینکاری بکه‌ین.

* رۆژه‌لاتناس و میژوونوسانی ئه‌وروپا و عه‌ره‌ب و تورک و ئه‌رمه‌ن و فارس چۆن له‌ میژووی کورد داوان؟

- بێگومان عه‌ره‌ب که‌ خاوه‌نی ده‌وله‌تی ئیسلام بوون له‌ کاتی خوله‌فای راشدین و ئومه‌وی و عه‌بباسی، له‌ باره‌ی فتوحاتی ئیسلامییه‌وه‌ میژوویان نووسراوه‌ته‌وه، له‌ لایه‌ن واقدی، بلاذزی و هی دیکه‌وه‌ که‌ له‌ نووسینه‌کانیاندا باسی به‌رگری کردنی کورد و داگیرکردنی ولاته‌که‌شی هاتووه، ئیتر که‌ ده‌وله‌تی ئه‌مه‌وی و عه‌بباسی دروست بوون کوردستان هه‌ریمییکی ژێر ده‌ستی ئه‌وان بووه، میژوونوسانی عه‌ره‌ب زۆر رووداوی کوردیان نووسیوه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی فارس یانی ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی، که‌ به‌شێکی زۆری کوردستان که‌وته‌ ژێر ده‌ستی عوسمانی، ئه‌و رووداوانه‌ی له‌نیوان میرانی کورد و ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی و عوسمانی روویانداوه، یان پێوه‌ندی میرانی کورد به‌ هه‌ردوو ده‌وله‌ته‌وه، یان شه‌روشووری نیوان ده‌وله‌تی عوسمانی و ئیتران که‌ زۆری خایاند، بێگومان له‌و نیوانه‌دا کوردستان مه‌یدانی شه‌ری نیوان هه‌ردوولا بووه، سوپای عوسمانی له‌ (سه‌)وه‌ که‌ تێپه‌ریبێ بۆ ناوچه‌یه‌کی وه‌ک هه‌مه‌دان، یان سوپای ئیتران له‌ مووسل تێپه‌ر بووبێ، ئه‌و شه‌ره‌یه‌کان ده‌بوونه‌ هۆی وێرانبوونی کوردستان، هه‌ندێ له‌و رووداوانه‌ له‌ به‌رژه‌وه‌ندی میژووی کورد ده‌نووسران، ئه‌رمه‌نیش هه‌ندێ له‌ میژووی کوردیان له‌ سه‌رچاوه‌کانی خۆیاندا نووسیوه، چونکه‌ دراوسێی کورده‌کان بوون و پێوه‌ندی و شه‌روشووری نیوان ئه‌رمه‌ن و کورد له‌ کۆنه‌وه‌ هه‌ر هه‌بووه، وه‌ک دوو میلله‌تی دراوسێ، هه‌ر ته‌نیا ناشتی له‌نیوانیان نه‌بووه، ئه‌رمه‌نییه‌کان به‌بێ ئینسافی دژی کوردیان نووسیوه. رۆژه‌لاتناسه‌کان له‌ په‌چه‌له‌کی رووس و ئه‌وروپاییه‌کان له‌م (۲۰۰-۳۰۰) ساله‌ی دوایی

بایه‌خیان به میژووی کورد و مه‌سه‌له‌ی کورد داوه، زۆریان هاتوون له کوردستان گه‌راون و له باره‌ی فۆلكلۆر و جوگرافیا و میژووی کوردیان نووسیه وه که نه‌له‌کسانده‌ر ژابای قونسلی رووس له نه‌رزه‌رووم که ده‌وری باشی هه‌بووه و ده‌ستنووسی کوردی کۆکردۆته‌وه، مینۆرسکی ده‌وری زۆری هه‌بووه، دیاکۆنۆف کتیبی له‌سه‌ر میژووی ماد داناوه، نووسینی رووسه‌کان له‌سه‌ر کورد له‌پیش به‌ریابوونی شۆرشى ئۆکتۆبه‌ر زۆر زانستی و واقیعیتر بووه، به‌لام پاش شۆرش ئه‌و نووسینه‌ی به‌ عاتیفه‌ی مارکسیستی له‌سه‌ر کورد ده‌نووسران لاواز بوون، ده‌توانم بلێم ئه‌و لاوازییه له‌ نووسینی میژوونووسانی چه‌پی کوردیشدا دیاره، که به‌شیتکی میژووی کوردیان به‌ شۆرشى ئۆکتۆبه‌ره‌وه گریداوه له‌ کاتی‌کدا پێوه‌ندی به‌ مه‌وزوعه‌وه نه‌بووه و پرۆپاگه‌نده‌یان بۆ شۆرشیتک کردوه که شیتکی وای به‌ کورده‌کانی خۆی نه‌دا، ئه‌م خاله‌ لاوازه نا زانستیتی ئه‌و میژوونووسانه‌ ده‌رده‌خات که چه‌پ بوون.

یه‌کیتی سۆقیه‌ت کۆماری مه‌هابادی ته‌سلیمی ئی‌ران کرد و پشتگیری له‌ شۆرشى « ۳۰ » ساله‌ی ئیمه نه‌کرد، شۆرشى کورد له‌ کوردستانی باکوور که چه‌پ بوون سۆقیه‌ت و رووسیا پشتی تیکرد، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شه‌وه میژوونووسانی خۆمان هه‌ر ده‌ف و زورنایان بۆ یه‌کیتی سۆقیه‌ت لێ ده‌دا، هه‌روه‌ک نۆکه‌ری ئه‌وئ بن، کۆچ پیکردنی کورد له‌ لایه‌ن یه‌کیتی سۆقیه‌ته‌وه ده‌ستی پیکرد، له‌وانه‌ کورده‌کانی کوردستانی سوور و ئه‌رمینیا که بۆ سیبیریا کۆچیان پیکرا، ئه‌مه یه‌کیکه له‌ تاوانه‌کانی شۆرشى ئۆکتۆبه‌ر، که‌چی له‌ لای میژوونووسانی کورده‌وه ستایشی یه‌کیتی سۆقیه‌ت ده‌کری، یه‌کیتی وه‌ک (د. که‌مال مه‌زه‌هر) له‌ گۆفاری به‌یانی ژماره (۶-۷) نووسیه‌تی: (شۆرشى ئۆکتۆبه‌ر هینده‌ی داوه به‌ کورد که به‌ خه‌یالی که‌سدا نه‌یه‌ت) ئایا ئه‌مه راسته؟ ئه‌ی دوا‌ی که یه‌کیتی سۆقیه‌ت رووخا بۆچی سێ ئه‌لقه‌ی له‌سه‌ر تاوانه‌کانی سۆقیه‌ت له‌ پرۆژنامه‌ی (هاوکاری) دا بلاوکرده‌وه که چۆن کوردی ته‌ه‌جیر و مالتۆیران کردوه؟ ئه‌ی بۆچی ئه‌ویک که (۳۰) سال بوو زانیاری وای هه‌بوو به‌ شه‌و و به‌ رۆژ ستایشی یه‌کیتی سۆقیه‌تی ده‌کرد و ئه‌م حه‌قیقه‌تانه‌ی ده‌شارده‌وه؟ ئه‌مه هه‌لویتستیتی دووفاقیانه‌یه، چونکه تا یه‌کیتی سۆقیه‌ت مابوو له‌ نووسراوه‌کانی خۆیدا پرۆپاگه‌نده‌ی بۆ ده‌کرد، که‌چی کاتێ له‌ناوچوو له‌ دژی نووسی، ئه‌مه هه‌لویتستیتی دژ به‌یه‌که، ئه‌و لاوازییه له‌ نووسینه‌کانی

میژوونوسانی مارکسی زۆر به زهقی دیاره، بهلام ئەوانەیی که ئەوروپایی بوونه و لەسەر کورد نووسیویانە لە ڕۆوسەکانی پاش سەرھەڵدانی شۆڕشی ئۆکتۆبەر واقعیانتر و وردتر بوون، بێگومان فارس و تورکەکانیش زۆر میژوونوسیان ھەبوو. لە بەرژێوەندی کوردیان نەنووسیو، سویای عوسمانی که دەچوو ئەمارەتیکی کوردی وێران دەکرد، میژوونوسی پاشای بەغدا دەھات دژی میرە کوردەکانی دەنووسی، یان شاعیرانی ھەک (سۆتدی) و شاعیرانی پاشاکانی بەغدا که دەھاتن بۆ (شەری قەمچووغە) و شەری (ئاوھەگرد)، ستایشی پاشای بەغدايان دەکرد و زەمی کوردیان دەکرد، ھەک شۆرشەکانی ئیستا که کورد داوای مافی خۆی دەکات، کەچی ئەو دەولەتە جۆرەھا تۆمەتیان بۆ دروست دەکرد ھەک میللەتی شەرخواز و پێگەر که حەز لە زولم و زۆرداری دەکات، لە کاتی کدا کورد میللەتیکی بێ دەسلەتە، لەبەر ئەوە زۆر لەو میژوو نووسراوہ راست نییە، بە تایبەت ئەمانەیی سەدەیی بیستەم، ئیتر میژوونوسانی تورک و فارس زۆر دژی کوردییان نووسیو و ئامانجەکانی شۆرشەکانی کوردییان شیاندووہ.

ئەولیا چەلەبی-ی تورک که بەرگی چوارەمی سیاحەتنامەکەیی سەرۆمی لەسەر کوردە، ھەک بێلایەنیک زۆر بە جوانی باسی میژووی کوردی کردوو، بە راستی کورد قەرزازی ئەولیا چەلەبییە، چونکە میژوونوسیکی بەویژدانە و شایانی رێزلیگرتنە. (محەمەد کەسەرەوی) میژوونوسی فارس دەوری باشی لە نووسینی میژووی کورددا ھەبوو، بەتایبەت میژووی سەدە ناوہنجییەکان و زۆر بە باشی لەسەر کوردی نووسیو که میژوونوسیکی زانستخواز بوو و تا لە پێناوی گەیاندن و نووسینی راستییە میژووییەکان کوژرا، ھەرۆھا شەمسەدین سامی خاوەنی (قاموس الاعلام)ی تورکی که چوار بەرگی گەورەییە، زۆر جوان باسی کوردی کردوو و دوور لە دەمارگیری نەتەوہیی باسی ناودارانێ کوردی کردوو و ستایشی کوردی تێدایە و بە ویژدان بوو.

دوو جۆرە میژوونوس لەلای فارس و تورک و عەرەب بەرانبەر بە کورد ھەبوو، میژوونوسانی پێش قۆناغی نەتەوہیی توندوتیژی فارس و عەرەب و تورک ئەوانە نووسینیان سەنگینتر و چاکتر، دواي ئەوان و پاش پەیدا بوونی حزبی نەتەوہیی عەرەبچی و تۆرانچی و فارسچی ئەوانە خراپیان لەسەر کورد نووسیو و کەوتوو نەتە ژێر کاریگەری حکومەتەکانی خۆیان و ھەندیکیان لە

دهزگاگانی ئەمن و موخابه راتدا کاربان کردووہ.

کەسانی وەک تەھا هاشمی و مەحموود دورە لەژێر کاریگەری نەتەوویی توندوتیژی عەرەبیدا خراپیان لەسەر کورد نووسیو، بەلام کەسیکی وەک عەبدولرەزاق حەسەنی ئەو دەمارگرتییە لە نووسینەکانیدا نابیندریت و ئەمین بوو، ئەمیش وەک عەباس عەزاوی مێژوونووسی گەورە عێراق بوو، عەزاوی کتیبەکانی لە ناوبانگی خۆی گەورەترە و دەربارە ئیمارەتی بادینان و کاکەیی و عەشایەری کورد بە جوانی نووسیو، دەربارە شارەزووریش شتی هەیە و چاکی نووسیو، بەلام لە کتیبەکیدە (عشائر العراق - الكردية) دا تووشی هەلە نازانستییانە بوو، هەندێ نەتەوویی عەرەب هەبوون باشیان نووسیو، لەوانە: ئەحمەد فەوزی خاوەنی «قاسم والاکراد خناجر و جبال» ئەوانەی تەوژمی ناسری بوون باش بوون، هەندیکیان دۆستی کورد بوون وەک مامۆستا (هیلال ناجی) چامە لەسەر کورد هەیە و بەو پادەییە دلتسۆزە دەلتی پێم خۆشە دەولەتی کورد ببینم، ئەمانە تەوژمی ناسری بوون بە عەسی نەبوون، نەتەوویی عەرەبی بوون و ویستووینە هەلتۆستی نەتەوویی عەرەب بەرانبەر کورد و بزاقی رزگاربخوازی کوردستان باش بێ.

کتیبەکانی دکتۆر ناجی مەعرووف هەمووی سست و خاوەن و دیدی بەرانبەر کورد رەش بوو، کتیبەکە «عروبة العلماء المنسوبين الى البلدان الأعجمية» چەند بەرگیکی شتیکی زانستی نییە و پەرە لە چەواشەکاری، نامیدی کردووە شارێکی عەرەبی، نەیزانیو ناوی ئەو شارە خۆی تەعریب کراوە و ناوی ئەسلی خۆی نییە، کە شارێک بوو لە پێش (حیرە) ش هەبوو، شوێنەواری دەولەتی ئەشکانی لێیە، دوورنێیە نامیدی لە وشە (ماد) هە هاتبێ، هەر ناویکی کوردی لە عەرەبی نزیک بووبێ ئەم ناجی مەعرووفە تەعریبی کردوو و کوردستانی بە (مێژوو) تەعریب کردوو.

هەندێ مێژوونووسی عەرەب بە وێژدان بوون لەوانە شاکر خەسبەک کە چەند کتیبەکی جوان و گەرنگی لە بارە کوردەو هەیە. هەندیکیشیان لەژێر کاریگەری بییری نەتەوویی عەرەبی لە زانست لایان داو و خراپیان لەسەر کورد نووسیو، لەبەر ئەوە ناتوانین بلێین مێژوونووسانی تورک و فارس و عەرەب هەموویان خراپیان لەسەر کورد نووسیو، هەندیکیان باشن و هەندێ خراپ نووسیوانە.

* ئەى كوردۆلۆژى ھاوچەرخ بەرەو كۆى؟

- لە ھەر بوارىكدا كە پتوھەندى بە كوردەوھە بىت چ لە بواری مېژوو، يان ئەدەب، يان كە لە پوورى نەتە وایەتى و شارستانىتى كورد، بەردەوام بەرەو پېش دەچت بە قەد بەرەو پېشچوونى بزافى رزگاربخوازی كوردستان، مېژوو كوردیش ھەر بەو شتوھە ھەر بەرەو پېش دەچت، چونكە مەسەلەى كورد بەرەو پېش دەچت.

* پیت وایە سەرلەنوئى و لەبەر بارى سەرنجىكى ئەكادىمىيانە مېژوو كورد بخوئندرى و بنووسرىتەوھ؟

- پتووستە مېژوو كورد بە پتو بەرنامەى لىكۆلینەوھى زانستىيانە و بەشتوھى ئەكادىمى پىك و پىك بنووسرى، كۆمەلئى تىزى ماجستىر و دكتورا لە بارەى كوردەوھە نووسراون، ئەمانە باش و زانستىن، ئەوانەى لە زانكۆكان دەرچوون ئومىدىكى چاكىيان لى دەكرى كە خزمەتى باشى مېژوو كورد بكەن و لەسەر بناغەى زانستى بنووسن، لەوانە تىزى ماجستىرى دكتور حوسامەدىن نەقشەندى دەربارەى دەولەتى (حەسەن وەيھى)، يان ئەوھى دكتور نەبەز مەجىد دەربارەى دەولەتى ئەيووبى، يان ئىسماعىل شوكر كە ماجستىرەكەى دەربارەى «الشىدادىون فى بلاد الران - ۳۴۰-۵۹۵ ھجرى» شتىكى جوانە و دىومە لەگەل ئەوانى تردا دەتوانم بىروورا لەبارەيانەوھە بەدم، ئەمانە خزمەتى مېژوو كورد دەكەن و پىگەيشتون و لە زانكۆى سەلاحەدىن و سلیمانى مامۆستای مېژوون و ھىوای كارى باشىيان لى دەكرىت، كە تىزەكانىيان لەسەر پىبازى نوئى ئەكادىمى نووسراون.

* پیت وایە پتووست بى مېژوو كورد لەلایەن مېژوونووسانى خۆمانەوھ وەرېگىردىنە سەر زمانانى دنيا؟

- ئەگەر ئەو كتیبانەى تايبەتن بە مېژوو كورد بۆ ئىنگلىزى و فەرەنسى و ئەلمانى و زمانەكانى دىكە تەرجمە بكرىن ئەمە خزمەتتىكى گەورەبە، تا ئەو مىللەتانە شارەزایى لە مېژوو كورد پەيدا بكەن و فىكرەى باشى لى وەرېگرن.

لەو مېژوونووسانەى كە بىلایەن بوون مامۆستام (سەعید دىوھچى) لەو مېژوونووسانەبە كە لایان نەداوھ و زانستىيانە شتىيان نووسىوھ، ناجى مەعرووفىش نووسەرتكى چەواشەكارە. ئىمە قەرزارى كەسانى وەك

مینۆرسکین، هەن لەسەر هەندی له رووداوه‌کانی کوردستانیان نووسیوه،
ئەگەرچی رووداوی ناهه‌موارن، بەلام ئەگەر نه‌نووسرانایه ده‌فهوتان، بۆیه هەر به
باشیان ده‌زانین.

* پێشتر باسی به‌نامه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی میترۆویت کرد، ئه‌و به‌نامه‌یه‌ چۆنه
و کێ دایناوه؟

- له‌ سه‌ده‌ی سێزده‌دا یه‌که‌مین که‌س «ئێبن خه‌لدوون» به‌نامه‌ی
لیکۆلینه‌وه‌ی میترۆوی داناوه، له‌ کتێبه‌که‌یدا «العبر» به‌رگی یه‌که‌می
به‌ناوی (مقدمة ابن خلدون) به‌ناوبانگه، له‌ لاپه‌ره‌ی نۆیهم وا پێناسه‌ی میترۆ
ده‌کات «هونه‌ری میترۆو باس له‌ ئه‌حوالی پێشینه‌انه، له‌ میلله‌تانه، له
پێغه‌مبه‌ران و پاشایان و په‌وشتیان، هه‌روا سیاسه‌تی ده‌وله‌تان» ئەمه
پێناسه‌که‌یه‌تی.

له‌ لاپه‌ره‌ی (٣٥)دا دیسان ده‌ریاره‌ی میترۆو ده‌لتی: «حه‌قیقه‌تی میترۆو
ئه‌وه‌یه‌ کنه و پشکنین له‌ کۆمه‌لگه‌ی مرۆییدا ده‌کا، ئه‌و کۆمه‌لگه‌یه‌ی
په‌ره‌سه‌ندنی به‌سه‌ردا دیت باس له‌ دروست بوونی ده‌وله‌ت و له‌ناوچوونیان
ده‌کات، هه‌روه‌ها له‌ کاری ئابووری و زانست و سیاسه‌ت و پێشه‌سازی و هه‌ر
شتی که‌ دروست بێت له‌ژیانی مرۆفدا ده‌کوڵیته‌وه و ده‌لتی میترۆو خه‌به‌ره،
(الخبر ما یحتمل الصدق و الکذب)، (ئینشاء) یش وه‌ها پێناسه‌کراوه:
«الانشاء ایجاد معنی بلفظ یقارنه فی الوجود» واته‌ مانایه‌که‌ له‌گه‌ڵ قسه‌کردن
بیته‌ وجود وه‌ک ئەمر کردن و بلتی: (برۆ)، ئەمه ئینشایه‌ قابیلی درۆ نییه،
واته‌ که‌ستی که‌ ده‌لتی: (مه‌چۆ) ئەمه‌ش قابیلی درۆ نییه. هه‌ندی رووداوی
(خه‌به‌ر) یش هه‌یه‌ که‌ زانینی (متواتره) و درۆ قه‌بوول ناکات، وه‌ک بلتی
(به‌غداد هه‌یه)، ئینجا که‌ میترۆو خه‌به‌ره مومکینه‌ راست بێ، یان ناراست
بێ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ نابیته‌ زانست، کۆمه‌لتی زانست هه‌ن وه‌ک زانستی نه‌حو و
صه‌رف و کیمیا و فیزیایه‌ که‌ قابیلی ئه‌وه‌ نییه‌ راست نه‌بێ، ئەگەرچی پێژه‌بیش
بێ، (ئێبن خه‌لدوون) به‌نامه‌ی بۆ لیکۆلینه‌وه‌ی میترۆو داناوه، تا به‌هۆیه‌وه‌ له
خه‌به‌ره‌کان بکوڵینه‌وه، راستی و درۆیان له‌ یه‌کتر جیا بکه‌ینه‌وه، هۆی ئه‌و
رووداوانه‌ چۆن ده‌دۆزینه‌وه، ئەنجامیان چۆن به‌ده‌ست دیتین، له‌ (٩) ده‌لتیت:
«ئەگەر نووسینی میترۆو هەر ته‌نیا گۆزانه‌وه‌ بێ، ئه‌وه‌ زۆر میترۆو نووس تووشی
هه‌له‌ ده‌بن، به‌لکو ئه‌و ئه‌خبارانه‌ی میترۆو نووس نه‌قلتی ده‌کات ده‌بێ له‌سه‌ر

ئسوولتی ئەوانە نمایش بکەن و لیبیان بکۆڵیتەوه، یان لەگەڵ زانیاری دیکە میتروویی بەراوردیان بکات و دەلتی «والناقد البصیر نظره قسطاس بحشه» لیتوتیزەری رەخنەگر وەک تەرازوو بە ئەو زانیارییانە دەیهوێت بە مەبەستی گەیشتن بە ئەنجامەکان وەریان بگری.

کەم هەیه هیزی لیکۆلینەوهی تیدا هەبێ، زۆر کەس لە دانانی کتیبی دەگاتە ئەنجام، بەلام هاوکات لیتوتیزەر نییه. (ئیبین خەلدوون) دەلتی: دەبێ ئەو شتە میتروونووس باسی لیتو دەکا، یانی (خبر) یک دەبێ لەسەر ئسوولتی یاسا و ریتسای مرویی بخریتەروو تا میتروونووس دووچاری هەلە نەبێ، میتروونووس پیوستی بە زانستی سیاسەتە، زانینی پەرەسەندنی کۆمەڵگەیه، ناکۆکیهکانی نیتوان میللەتان، کە هەریەک لەو میللەتانه رەوشتی چۆنە لەگەڵ جۆرەها لیکۆلینەوهی بارودۆخی جوگرافی ناوچەکە و لەبەرچاوگرنتی کات و شوین، هەر وەها دابونەریت و مەزاهیبی ئایینی میللەتان، پیوستە زانیاری فراوانی دەریاری ئیستا هەبێ و بتوانێ لە نیتوان ئیستا و رابردوو بەراورد بکات، خەبەرێک کە (متفق علیه) باس بکات و وەلامی ئەو بەداتەوه کە بۆچی زانیان لەسەر ئەو خەبەرە وەستان، یان بۆچی لەسەر مەسەلەیهک نەگونجاون، دەبێ زانیاریهکان (قیاس) بکات و شارەزای دروست بوونی دەولەت و هۆ و بنەرەتەکانی دروست بوونیان بزانتی، ئەحوالی ئەوانەهی دەولەتانیان بەریتو بەردوو بزانتی، بتوانێ هەر رووداوێکی میتروویی هۆکارهکانی بدۆزیتەوه، خستنهرووی کۆمەڵتیک لە یاسا و ریتسا و ئسوول، ئەگەر یەکیان گرتەوه راسته، ئەگەر نا هەلە دەکات، میترووی کۆمەڵایهتی دەبیتە رینگای گرنگ بۆ میتروونووس تا سوودی لێ وەرگیرێت کە باسی بارودۆخی سیاسی دەنووسیت، دەبێ بزانتی ئەو کۆمەڵگەیه لە رابردوویدا داوونەریتی لە هەموو بواریکدا چۆن بووه، نەک زانیاری ئەو کاتە لەسەر ئیستا بپیتوێ و بە چاوی ئیستا تەماشای بکات کە ئەو مەقبول نییه، چونکە ئەوکاتە میتروونووس تووشی هەلە دەبێ، ناسینی رابردوو بناغەیه، هەر وەها لە بەرنامەکهیدا بۆ میتروو دەلتی زۆر مەسەلهی کۆمەڵایهتی دەبیتە زانستیکی هاوکار بۆ میتروونووس، چونکە یاسای لیکۆلینەوه بۆ زانینی راست و ناراست لە (ئەخبار) دا دەبێ بە زانستی کۆمەڵایهتی مرویی بەراورد بکات و بزانتی ئایا ئەو شتە مومکینه بێ یان نا، باسی هەلە شاراوەکان (الاطفاء الخفیه)

دهکات که میژوونووس تووشی دهبی، (تهعدیل) و (تهجرید) واته چۆن میژوونووس هه‌لدهسه‌نگینی که زیره‌که و جیگه‌ی پروایه، (تهجرید) واته بتوانی ئەو میژوونووسه وای پیشان بدات که متمانه‌ی پێ نه‌کری و هۆکاری ئەمه روون بکاته‌وه.

هه‌روه‌ها باسی هۆبه‌کانی هه‌له‌ی میژوونووس دهکات، له‌وانه ده‌مارگیری نه‌ته‌وه‌یی و ئایینی و متمانه‌کردن به‌وانه‌ی زانیاری و خه‌به‌ره‌که‌یان گواستوو‌ه‌ته‌وه، بۆ ئەمه‌ش پێویسته به‌ران‌به‌ر گه‌وره‌ترین میژوونووس گومان‌ه‌بی و لیکۆلینه‌وه له‌ زانیاریه‌کانی بکری، ئینجا زانیاریه‌کانی وه‌ریگری، یان له‌ کاتی‌که‌دا نه‌زانی مه‌به‌ستی ئەو میژوونووسه‌ چیه‌ و زۆر دیکه‌ته‌ له‌ مه‌به‌سته‌که‌ی نه‌دات، ئەوه‌ش هۆکاری‌که‌ له‌ هۆکاره‌کانی هه‌له‌کردن، یان نه‌زانی چۆن زانیاری خۆی له‌سه‌ر باری کۆمه‌لایه‌تی و په‌ره‌سه‌ندنی کۆمه‌لگه‌ جیبه‌جی بکات، یان نزیک بوونی له‌ که‌سانی به‌رپرس و خاوه‌ن ده‌سه‌لات، ئەوه‌ش هه‌ول‌دانیه‌که‌ ده‌بیته‌ هۆی هه‌له‌کردن و لایه‌نگیری ده‌خولقی‌تی. هه‌ر رووداوی خاسیه‌تی خۆی هه‌یه، په‌خه‌ به‌ ته‌نیا په‌ت کردنه‌وه نییه.

هه‌روه‌ها ئین خه‌لدوونی مه‌زن ده‌لتی پسته‌کانی ئەعجه‌می واته‌ غه‌یری عه‌ره‌بی وه‌ک (پ، ف، گ، چ، و) ئەمانه‌ پێویسته به‌ رینوسی ئەو میلله‌تانه بنووسرین نه‌ک بگۆرین به‌ حه‌رفی عه‌ره‌بی، ئەمه هه‌له‌یه ده‌بی وه‌ک ئەو وشه‌یه بنووسری که لای میلله‌ته‌که‌ قسه‌ی پێ ده‌کریت. به‌ راستی ئەمه‌ گرفتیه‌کی جیهانییه‌ له‌ کۆنه‌وه تا ئەم‌ڕۆ خه‌لکی له‌سه‌ر رویشتوو‌ه، که ناوی شار و ناوی میلله‌تیکی تر بینی نابێ به‌پێی (لفظ)ی خۆت بیانگۆری، ده‌بوایه‌ ریک‌خواری نیوده‌وله‌تی (UN) و (یونسکو) ئەم ئه‌رکه‌ بگرته‌ ئه‌ستۆ و ئەم هه‌له‌یه‌ راست بکریته‌وه و سنووری بۆ دابنن، ئەو ناوی شار و که‌سایه‌تیانه‌ چۆن ته‌له‌فون ده‌کرین هه‌ر به‌و شتیه‌یه‌ بوترین و بنووسرین، وشه‌یه‌ک له‌ هه‌ر میلله‌تی وه‌ری بگری، ده‌بی به‌و شتیه‌یه‌ بنووسری که له‌ناو میلله‌ته‌که‌دا هه‌یه، بۆ نمونه‌ ناوی زوحاک به‌ هه‌شت شتیه‌ هاتوو‌ه، کتی ده‌زانی (ئیسختنگو) ئەوه‌یه، یان (ئیشتمیگو) هه‌ریه‌ک به‌ شتیه‌یه‌ک ناوی هیناوه‌ له‌وانه (ضه‌حاک، بیۆراسپ، ناستیاک، ئیستاجیس، ئەزیده‌هاک) و هی تر، ئەمه‌ گرفتیه‌کی جیهانییه‌ ئین خه‌لدوون وه‌ک زانایه‌کی لیکۆلینه‌وه‌ی میژوویی ویستوو‌یه‌تی باسی بکات و چاره‌ی بۆ بدۆزیته‌وه، پاش ئەو له‌ خۆرئاوا که‌ به‌رنامه‌ی لیتۆژینه‌وه‌ سه‌ری

هه‌لداوه هه‌چ دوور نیه‌ که‌لکیان له موقه‌دیمه‌ی ئه‌ین خه‌لدوون وه‌رگرتبه‌، له‌وانه‌ له‌ سه‌ده‌ی هه‌ژده‌دا (کانت) و (قیگو) هه‌ر له‌نیه‌وان سه‌ده‌ی (۱۷-۱۸) پاشان له‌ سه‌ده‌ی نۆزه‌دیه‌م قۆستیل و دیکۆیانته‌ و مۆنیه‌ و ئارنسته‌ و لانه‌جوا و زانایانی تر، وه‌ک دامه‌زێنه‌ران ده‌ناسرتن، ئه‌و که‌سه‌انه‌ی که‌ لیکۆلینه‌وه‌یان کردووه‌، بناغه‌ و پێگاکانی چۆنیه‌تی لیکۆلینه‌وه‌یان دروست کردووه‌، ئه‌م مه‌نه‌ه‌جه‌ له‌ ئه‌لمانیایه‌ و فه‌ره‌نسا و به‌ریتانیایه‌ که‌کاره‌اتووه‌ و دره‌نگ که‌یه‌شته‌وته‌ ولاتانی پۆژه‌ه‌لات، تا سالی (۱۹۵۱) له‌ زانکۆی قاهیره‌ نه‌خۆینه‌راوه‌ و نه‌بووه‌، دوا‌ی مۆڤتیکی که‌وره‌ی وه‌ک (جورجی زێدان) که‌ ده‌وری ئه‌و له‌ نووسینه‌ی مێژووی شارستانی له‌لایه‌ن مێژوونووسانی میسه‌روه‌ بزرگراوه‌ چ به‌ پالنه‌ری ئایینه‌ی بێ، یان هه‌ر پالنه‌ری بێ، چونکه‌ مه‌سیحی بوو حه‌قی خۆی نه‌دراوه‌تی، ئه‌سه‌د پۆسته‌م له‌ سییه‌کاندا کتیبی «مصطلح التاريخ» ی دانا، پاشان که‌سانی تریش کتیبیان له‌ بواری به‌رنامه‌ی زانسته‌یانه‌ دانا له‌وانه‌ کتیبی «التاریخ فکرة و منهجا» یان «الکتابة التاریخية و المعرفة التاریخية» ی عه‌زیز العظمة‌ که‌ کتیبیکی جوانه‌، یان «اصول البحث العلمي و مناهجه» ی د. محمه‌د مه‌ندوور، یان «عه‌بدولعه‌زیز دوری» له‌ «نشأة علم التاریخ عند العرب»، یان «حه‌سه‌ن عوسمان» له‌ «منهج البحث التاریخية» هه‌روه‌ها عه‌بدولپه‌رحمان به‌ده‌وی که‌ کتیبی له‌ ئه‌لمانییه‌وه‌ وه‌رگه‌ی راه‌وته‌ سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی به‌ناوی «النقد التاریخية» که‌ ه‌ی کۆمه‌له‌ی مێژوونووسی فه‌ره‌نسی و ئه‌لمانییه‌ ه‌ی لانه‌جوا و کانت و ئه‌مانه‌یه‌. ئیه‌مه‌ ده‌توانین سوود له‌م کتیبانه‌ و ه‌ی تریش وه‌رگیرین که‌ له‌ناو کوردا ئه‌م فیکه‌ریه‌ زۆر دواکه‌وتووه‌، ته‌نانه‌ت له‌ناو مامۆستایانی زانکۆکانیشدا هه‌ن کتیب و نووسینه‌کانیان زۆر دووره‌ له‌ به‌رنامه‌ی لیه‌تۆژینه‌وه‌ی زانسته‌ی، دیسان د. که‌مال مه‌زه‌هر ده‌که‌مه‌ نمۆنه‌ و ئه‌گه‌ر یه‌کێ کتیبی «تیه‌گه‌یه‌شتنی راستی» بخۆنیه‌ته‌وه‌، یان (دورالشعب الكردي في ثورة العشرين) بیه‌ینی و له‌م بواره‌دا شاره‌زا بێ ده‌زانێ که‌ به‌ شیه‌وی که‌شکۆلیکی ساده‌ نووسیویه‌تی و دووره‌ له‌ به‌رنامه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی زانسته‌ی، من به‌پێی مه‌نه‌ه‌جی لیکۆلینه‌وه‌ی زانسته‌ی په‌خه‌م لیه‌گرتووه‌، ئه‌وه‌ش په‌خه‌ن بوو له‌ کتیبی (تیه‌گه‌یه‌شتنی راستی) که‌ له‌ رۆژنامه‌ی -عیراق- به‌ مێژووی (۱۹۸۰/۸/۲) بلاوم کرده‌وه‌.

له‌ شه‌سته‌کاندا که‌لکی زۆرم له‌ (مقدمه‌ ابن خلدون) بیه‌نی، من قه‌رزاری

دکتۆر ناجی عەباسی هەولێریم، کە جاریک سەرنجی راکێشام بچمە سەر سەرچاوەی مەنەهەجی توێژینه‌وه‌ی زانستی و لەو جوۆره کتێبانه بخوێنمه‌وه و کەلک وەرێگرم.

ئێستر زانیاری زۆرم کوۆکرده‌وه و سوودی زۆرم بوۆ چۆنیه‌تی لیکۆلینه‌وه و توێژینه‌وه لێ وەرگرت، ئەوه‌ش له هەردوو بەرگی کتیبی (الدولة الدوستکیة) دا دیاره، کتیبیکم له هەفتاکانی سەده‌ی رابردوودا به ناوی (منهج البحث لتاریخ المدن مطبقاً علی المدن الكردیة) دانا، ئەمە باس له‌وه ده‌کات چۆن له‌ باری شاره‌کانه‌وه بنووسین، ئەم کتیبهم دایه‌ زانای ره‌حمه‌تی دکتۆر (عەلی جه‌واد ئەلتاهر) تا پێیدا بچیته‌وه و سەرنجی زانستیم بداتنی، روۆژیک دادی نامە‌ی ئەویش بلاو ده‌که‌مه‌وه. ئەم زانایه‌ زۆر به‌م کتیبهم مو‌عجەب بوو یه‌که‌مجار نووسیبووم «منهج البحث التاریخی للمدن الكردیة» ئەو ناوه‌که‌ی گوۆری به «منهج البحث لتاریخ المدن مطبقاً علی المدن الكردیة» به‌ قەله‌می ره‌ساسیش له‌ هەندی جێ ناماژێ به‌ هه‌له‌کانم داوه، لیتۆژه‌ری به‌هه‌شتی گه‌وره‌ گووگیس عه‌وادیش ئەم کتیبه‌ی منی خوێندووه‌ته‌وه‌و پتی مو‌عجەب بووه، به‌رنامه‌ی لیتۆژینه‌وه‌ چ ئەده‌بی بێ، یان مێژوویی ئیستا زانستیکه‌ و له‌ زانکوۆکاندا ده‌خوێندری و کتیبی زۆری له‌ باره‌وه‌ نووسراوه، گرنگیدان به‌م زانسته‌ لایه‌نی مێژوونووسی ده‌وله‌مه‌ند ده‌کات و وا ده‌کات هه‌له‌ی مێژوونووسان ده‌ربخريت و ره‌خنه‌ی زانستی بگرێ و ده‌ره‌نجامه‌کانی جوان بێ و ته‌نیا له‌ سەرچاوه‌کانه‌وه راکوازن نه‌بێ. دکتۆر (عەلی جه‌واد ئەلتاهر) که له‌ عیراق زانترین که‌س بووه له‌م باره‌وه‌ کوۆمه‌له‌ مه‌رجیکێ بوۆ لیکۆله‌ر (باحث) له‌ کتیبه‌که‌یدا (منهج البحث الأدبی) داناوه و نووسیبه‌تی: پتیبسته له‌گه‌ل ده‌قی مێژوویی له‌کاتی گواستنه‌وه‌یدا ئەمین بێ، مرۆفیکێ ئایین په‌روه‌ر و چاک بێ پتیبسته ستایشی درۆ نه‌کات و مه‌راییی بوۆ ئەم و ئەو نه‌کات، ئەگه‌ر باسی نیازیکی دوۆمن بکات هاوکات باس له‌ چاکی و خرابیی بکات، ده‌بی زانا بێ له‌ چۆنیه‌تی نه‌قل کردن، پتیبسته له‌ دانانی رسته و ده‌سته‌واژه‌کاندا ورد بێ، بزانی مه‌دل‌وولی هه‌ر وشه‌یه‌ک چیبه‌ و ئەو وشه‌یه‌ به‌پتی مانا دابنێ، زمانی زانستی بزانی چیبه‌، وشه‌ به‌گوۆره‌ی مانا بێ، ده‌سته‌واژه‌ی سوۆزای و ئەده‌بی دانه‌نی، چونکه مێژوو زانستیکێ مه‌يله‌و وشکه.

تا ئەسه‌د روۆسته‌م له‌ کتیبی (مصطلح التاریخ)، له‌ لاپه‌ره (٦٥) دا ده‌لێت:

ئەو كەتیبە مېژوووییە شیتوازی ئەدەبی تیدا دیار بی هیندە دیاربوونی ئەو شیتوازە ئەدەبییە گومان دەکەوتتە سەر نووسینی ئەو مېژوووە. ئینجا ئیمە خۆمان ئەو شیتوازە بەکاردیتین و وشە زل زل فری دەدەین، هەندئ مېژوونووس پیتی وایە شیتوازی جوان باشە، پراکیشانی بیرو و هوشی خوتنەوار دەبی بە ناوەرۆک و پتەویی دەرهنجامەکان بی، نەک بە وشە بریقەدار و زل زل، لە کتیبەکەمدا (بانگەوازیەک بۆ رووناکبیرانی کورد لە پیناوی کۆکردنەو و زیندووکردنەوی کە لەپووری کوردیدا) کە مەنەه جیکە بۆ چەندین بواری بیرلینەکراوە بۆ کە لەپووری شارستانی کورد، بۆ روشنبیری کوردی پرۆگرامیکی زانستیانە، تا لەسەر روشنبیری کوردی جیبەجیبی بکەم لەم بواردەدا رەخنەم لە هەندئ کتیب گرتووە کە لاوازیان تیدایە، یەک لەوانە «دورالشعب الکردي في ثورة العشرين»ی دکتۆر کەمال مەزھەر، بەلام بۆ حەقیقەت حەز دەکەم هەلەیهکی خۆم باس بکەم کە لەویدا وتوو مە دکتۆر کەمال ئەمینە و ناماژە بە سەرچاوەکان دەدات، دوایی بۆم روون بوووە ئەمە وانییە، چونکە نەک هەر ئەو کتیبەیی تەحریفە بۆ بزووتنەو کوردییەکانی سالی (۱۹۲۰)، بەلکو گومانیشی تیدایە، چونکە دکتۆر (محەمەد محەمەد سالح) و تارتیکی لە رۆژنامە (العراق)ی ژمارە (۱۶/۱۱/۱۹۸۵)دا نووسی کە ئەو وتارە زۆریە لە تیزی (خەلیل ئیبراھیم ئەحمەد) وەرگیراوە، ئەو کاتەش بلاوی نەکردبوو، کە ناوینشانەکی «ویلاية الموصل دراسة في تطوراتها السياسية (۱۹۰۸ - ۱۹۲۲)» بوو.

هەرەها ئیسپاتی کرد کە لە ئەنجامی بەراوردکردنی عیبارەتەکان کتیبی دکتۆر «رۆلی ئاخرەتی کورد لە مېژوودا» کورتەیه کە لە کتیبیکی تر بەناوی «المراة عبر التاريخ» کە دانەرەکی (مونیک بیتەر)ە لە وەرگێرانی (هنری عەبوود) چاپی بەیرووت (۱۹۷۹)، ئیتر ئەمە گومانی تیدا نییە کە دکتۆر محەمەد محەمەد سالح ئەم راستییە ئیسپات کردووە، منیش ئەوەی کە نووسیومە لە کتیبی بانگەوازا لێی پەشیمانم و دیارە بە هەلەداچووم. دکتۆر ناماژەیی بەسەرچاوە نەداوە، دوایی رەخنەیهکی دوور و درێژم لەسەر کتیبی (مېژوو)ی دکتۆر کەمال مەزھەر نووسی و لە نووسەری کورد ژمارە (۱) خولی (۳) لە سالی (۱۹۸۵) بلاویووە، دیسان لە رووی مەنەه جی لیکۆلینەوێ زانستی رەخنەم لیکرتووە، هەندئ کەس بە و تارتیکی وردیان زانی، تەنانەت

په حمه تی (سه بری بوتانی) وتی: چوارده جار نه و وتارهم خوتندو ته وه،
 یه که مجار نه و وتارهم بو گوڅاری کاروان نارد و ماموستا زوبیر بیلال
 ئیسماعیل شاره زای بو، راپورتیکی چاکی له سهر نووسی، به لام سه نووسه ری
 گوڅاره که براده ری دکتور بو نه و وتاره ی قبوول نه کرد و حه والهی دکتوره
 شوکریه ره سوولی کرد، نه ویش به منی وت هه لسه نگانندیکی جوانم له سهر
 نووسی که نه و وتاره زور باشه، به لام هه لسه نگانندی: نه ویشی قبوول نه کرد،
 دوایی دایه (حوسین ره شوانی) دیسان نه ویش پیتی وتم راپورتیکی زور جوانم
 له سهر نووسیوه که شایانی بلاوکرده وهیه، چونکه سه رنجی زانستی و ورد و
 جوانی تیدایه، به لام دیسان له دوای سی راپورتی باش بلاوی نه کرده وه. با
 نه مهش بلیم که نه و جوړه نانه مینه زور له گوڅاره کانی ئیمه دا به هوئی
 براده ریتی و تاقم و تاقمکاری پیدابوو که به عهره بی بلاوکرده وه، به حوسینم وت نه مه
 زانستی، هه روه ها ماموستا زوبیر وتی فلان وتاری دکتور که هاته لای ئیمه
 خوئی نامازه ی پیدابوو که به عهره بی بلاوکرده وه، به حوسینم وت نه مه
 دکتور خوئی نامازه ی پیداو که پیشتر بلاوی کردو ته وه، ئیتر بوچی ئیمه بلاوی
 بکه ی نه وه با نه و شوینه بو وتاریکی دیکه بی، ده لئی راپورتی منی وه رنه گرت و
 یه کسه ر نه و وتاره ی دکتوری بلاوکرده وه. نه مه نمونه یه که له نانه مینیستی
 هه ندی کس که گوڅاره کانیا ن که وته ژیرده ست زور ناراستی و نانه مینیان
 تیدا ده کرد و ریگر بوون له به رده م خه لکی تر، بگره گونا هیکه به رانه بر
 روشنبیری کوردی، مه سه له ی زانست عه شره تگری نییه، کوره شار و کوره
 گه ره کتی نییه، نه مه یه کیکه له گهنده لیبه کانی روشنبیری نه وکاته، نومیده وارم
 دووباره نه بنه وه.

له زه منی به عسدا زور ریگر هاتنه به رده م وتاری باشی نووسه ران، ده یان
 وتار ده دپرتان و فری ده درانه ناو تنه که ی زبل، چونکه رقیان له
 نووسه ره کانیا ن بو، به تاییه تی نه و وتارانه ی که ره خنه بوون له نووسینی
 دوستانی به ریرسانی گوڅار و روژنامه کان، هیوادارم گوڅاره کانی نه مرو ریگه له
 راستی نه گرن، (د. که مال مه زهر) وه لامي (د. محمه مد محمه د ساحی)
 نووسی به ناو نیشانی «النقد بین الموضوعية و الذاتية» له روژنامه ی «العراق»
 ژماره ی روژی (۱۲/۱۲/۱۹۸۵) دا بلاوکرایه وه، به لام به راستی وه لامیکی
 لاواز بوو به رانه بر کتیبی نافرته تی کورد که ناراسته وخو دانپیدانانیک بوو، له

وهلامی ئەوی تریش «دور الشعب الكردی..» هەر لاواز بوو. من بۆیه زۆر باسی دکتۆر دەکەم چونکە لە هەمووان بەناویانگتره و زۆر کەس وەک سەرچاوه پشتیان بە نووسینهکانی ئەو بەستوو، ئەمە لەوێ ئیبن خەلدوون دەچێت کە لە سەدهی چواردهی زاینیدا بووه کە نووسیویەتی (الثقة بالناقلین)، متمانەکردن بە نووسینهکانی هەندێ کەس هۆیک لە هۆیهکانی هەلەکردنە، واتە دەبێت مەژۆت ئەو متمانەیه نەداتە هیچ مێژوونووسی، کە زانیاری لێ وەردهگری دەبێت وریا بێ، باوەڕ ناکەم مێژوونووس هەبێت لە هەلەکردن ڕزگاری بێ، بەتایبەتی هەلە ناراسته و خۆ نەک بە ئەنقەست، کەسیکیش هەلەکەمی بۆ راستکردوه نایێت بەرگری لە هەلەمی خۆی بکات، چونکە ئەم بۆ خۆی خۆی نانوسی، بەلکو بۆ زانست و حقیقەت دەنووسی، دەبێت سوپاسی ئەو کەسە بکات کە هەلەمی بۆ راست دەکاتەوه.

* پێت نەوتین سەرلهنوێ نووسینهوهی مێژووی کورد چۆن تێدهگەیی؟

- هەندێ کەس کە برۆیان بەسەرلهنوێ نووسینهوهی مێژووه، من پشتگیری لە رایەکیان ناکەم، هەموو بابەتەکانی کورد نایێت سەرلهنوێ بنووسرینهوه، چونکە مێژوونووسی زۆر گهورهمان لە کوردستاندا نییه تا ئەو کاره بکەن، بەلام ئەگەر بەشێوهی ئەکادیمی بخوینرێ وەک لە بەشی مێژووی زانکۆی سهلاحەدین و بەغدا و سلیمانی بۆ ئەو توێژینهوانه هەر قوتابییەکی ماجستێر و دکتۆرا بەسەرپەرشتیی لێژنەیهک بابەتی بگری و لەبارەیهوه بنووسی و پاشان موناقدەشە بکرتن، ئەو جۆره نامانە باشن لە هەر بابەتی یەکی سەبارەت بە بابەتیەک بنووسی چاکه، بەلام سەرلهنوێ نووسینهوهی مێژوو لەگەڵی نیم، کاتی خۆی (سەدام) ئەم فیکرهیهی بلاکردوه، هەندێ کەس هەر زوو پشتگیریان کرد و هەندیکیش لە ترساندا تەئیدیان کرد لەوانه (تەها باقر) کە لە (١٩٦٣) زیندانی کرابوو لەترسی ئەشکەنجەدانیکی وەک ئەوکاتە بانگهوازی سەدامی پەسەند کرد، هەندیکیش ڕەفزیان کردوه و لەسەر ئەوه لە زانکۆی بەغدا دەرکران وەک دکتۆر فیصل السامر، بۆیه ئەمە شتیکی راست نییه، بەتایبەت ئەگەر لەژێر سەرپەرشتیی حزبیکی وەک بەعسدا بێ.

* ئەی بۆ بیرۆکەیی دانانی ئەنسکلۆپیدیای کوردی چ دەلێت؟

- بە نیسبەت ئەنسکلۆپیدیای کوردی، کە باسی لێوه دەکەیت، من گەشبین نیم بەم فیکرهیه، چونکە ئەو توانا مێژووییهمان لە کوردستاندا نییه، بێگومان

ئەوکاتەى مېژوونووسانى باش پەيدا بون، ئەوکاتە دەتوانى بنووسىت، بەلام ئىستا ئەو ھاوپروا و ھاوپايە نىيە تا چەندىن جۆرە زانستى پتەو پىتکەوہ بنووسىت، باوہر ناکەم کورد بتوانى شتىكى وهک ئەوہى (دائرة المعارف الاسلامية) بۆ مېژووى خۆى بنووسىت.

بۆ نمونە لە سلیمانى يەک مېژوونووسى تىدا نىيە، ھەروا لە ھەولتيريش، شىخ محەمەدى خال و ماموستا زوبير بىلال ھەبون کۆچى دوايان کرد. تەنيا ھەندى ماموستاى زانکۆ لە بەشى مېژوو ھەن و کەميشن، ئەگىنا لە کوردستان ئەمۆ مېژوونووسمان زۆر کەمە، ھەندىکيان لە دەرەوہن، يان لە بەغدان.

* پىت وايە بەھۆى کە لەپوور و فۆلکلۆرەوہ بتوانىن سوود لە نووسىنەوہى مېژووى کورد وەرگىرین، ئەگەر نمونە ھەبى؟

- يەکەم جار کە مېژوو نووسراوہ تەوہ لەسەر بناغەى دۆکیومىنت نەنووسراوہ، يەکەم جار ھيرۆدۆت کە مېژووى نووسيوہ لەسەر گىترانەوہى سەرزارى بووہ کە ئەمانە رىوايەتى لاوازن. مېژوو و شىعەرى جاھىلى عەرەب بەزارەكى نووسراون، بۆيە تەھا حوسىتین رەخنەى لى گرتن و پتى راست نىن. شەرەفنامەش زۆر لەسەر بناغەى گىترانەوہى سەرزارى نووسراوہ، بەنيسبەت فۆلکلۆرەوہ يەک لەو بابەتانەيە کە بۆ مېژوو سوودى ھەيە، يەکىک لەو زانستانەى کە مېژوونووس کەلکى لى وەرەگى، چىرۆکى داستانامىزە، لە کوردیدا قەولى (خانى دم دم)ى (فەقى تەيران) ھەيە. چىرۆکى داستانى يەک لەو بابەتانەيە کە مېژوونووس سوودى لى دەبينى، ھەرەھا فەلسەفە و ياسا و دارايى و زانستى ئىنتىرۆپۆلۆژيا و جوگرافيا و زانستى سروشتى و کىمىيا و جىۆلۆژيا و زانستى شوئەوار و بەلگەنامە و پارە و موادليە واتە (غىيات) و (رنگ) و نومەيات و دروشمى دەولەتان و ئەدەب ئەمانە ھەمووى زانستى ھاوکەرن بۆ مېژوونووس، ھەرەھا نەخش و نىگار و خوئشوووسى و ھونەرى بىناسازى، پىتويستە مېژوونووس زانىارى لەبارەى ئەم ھەموو بوارانەوہ ھەبى، ئەم بوارانە ھەموويان لە مېژوودا ھەن، کە شتىک لەمانە دەکەوتتە بەرچاوى مېژوونووس پىتويستە زانىارى لەبارەيانەوہ ھەبى، ھەرەھا فۆلکلۆرى کوردى بەتايبەتى سترانى شەر کە لەبارەى شەرپوشۆرى کوردە چ لەگەل خۆى، يان لەگەل داگىرکەرانى کوردستان، ئەو سترانانە زۆر بە سوودن، چونکە وەک ئاشکرايە کورد مېژووى خۆى نەنووسيوہ تەوہ، زۆر لە مىرانى کورد بەرھەلستى

هیزی بیگانه‌یان کردووه بۆ مانه‌وه‌ی خۆیان، ئەو هه‌موو نازایه‌تی و قاره‌مانیتییی‌ه‌ی نیشانیان داوه نه‌نووسراونه‌ت‌ه‌وه، به‌لام گۆران‌بیتزان به‌ستران ئەو میتزووه‌یان پاراستووه، به‌تایبه‌ت ئەمه له‌کوردستانی باکوور له‌هه‌موو پارچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان زیاتر باو بووه، شه‌رتیک ده‌بوو به‌کسه‌ر سترانبیتزان گۆزانیان به‌سه‌ردا ده‌وت، یان هه‌ندێ رووداوی گرنگ که نازایه‌تی تیدا بووایه به‌شێوه‌ی گۆزانی تو‌ماریان کردوون، باشترین نمونه بۆ بایه‌خدانی ئەم رووداوه میتزوویانه کتیبی «سترانی کوردی»ی ئوردی‌خانی جه‌لیله که به‌هاکه‌ی ته‌واو نابێ، ئەم زانایه چ‌ه‌ند به‌رگ میتزووی بنووسیبا هینده‌ی ئەم کتیبه‌ی گرنگ نه‌ده‌بوو، ئەو شه‌رانه له‌گه‌ڵ رۆم و عه‌جه‌م و ناو خۆمانیش روویانداوه، زۆر له‌و سترانانه باب‌ه‌تی میتزووی گه‌رم‌ن و سترانبیتزان وه‌ک میتزوونووس تو‌ماریان کردوون، له‌م سترانانه وه‌ک داستانی (تیلی حه‌مزه) که شه‌ری له‌گه‌ڵ تورک له‌ماکو و بایه‌زید و ئه‌رزه‌روودا کردووه، شه‌ری (عه‌شیره‌تی زیلان) و (حه‌یده‌ران) له‌گه‌ڵ تورک، ئەو سترانانه‌ی به‌سه‌ر (سه‌ید خان) و (توفیق)ی برای و (شیخ زاهیر) و (شیخ عه‌بدول‌ه‌حمان)ی برای و (فه‌زه‌نده)ی سه‌رکرده‌کانی عه‌شیره‌تی زیلان له‌کاتی راپه‌رینه‌که‌یاندا وتراون، سه‌یدخان و فه‌زه‌نده و توفیق، ئەمانه له‌قاره‌مانانی شۆرش‌ی ناگری داغ (شۆرش‌ی ئارات) بوون، ئەگه‌ر ئەو سترانانه نه‌بوونایه ئەو میتزووه بز ده‌بوو، ئەو نازایه‌تییه باس نه‌ده‌کرا، ئەگه‌ر ئیستاش له‌باره‌یان‌ه‌وه په‌رسین زۆر که‌س زانیاری له‌باره‌ی ئەمانه‌وه هه‌یه وه‌ک خۆشم له‌خه‌لکی ئەو ناوچه‌یه‌م بیستووه، یان وه‌ک له‌سترانی (شه‌را ناگری داغی)دا هه‌یه.

ئەم سترانانه میتزوویه‌کی گرنگیان تیدا‌یه، له‌م سترانه‌دا هاتووه: (ئه‌سه‌که‌ری عه‌لی عوسمان و نووری پاشا و زه‌کی به‌گ و ده‌رویش به‌گ و ئالائی سیرتی و فرقا وانێ و تابوورا بدلیستی و یی تورکی ده‌شتا موشتی و پیتخاسی چیای سه‌رحه‌دی و عه‌سه‌که‌ری چه‌په‌ق چوری، مه‌جلیسی یاز روومی دا‌که‌تا ده‌شتا موشتی، که‌ته چه‌می بنانختی و چه‌می سه‌رحه‌دی و که‌ته به‌رنا‌قا مو‌رادێ و له‌ په‌یا‌قا سه‌لاحه‌دین دکه‌را له‌تاقی باتی سه‌ید خان به‌سی ده‌نگان بانگی دکه له‌ عه‌لی‌مانا گه‌ردن گاز له‌توفیق له‌سه‌لاحه‌دین دبیتره‌ باب و برای من بوون میتزوون میتری چی بن، ئیرو رۆژا میترا..). ئەگه‌ر ئەمجۆره سترانانه نه‌بان بیگومان ئەو هه‌موو به‌رگری و خه‌باته بز ده‌بوون، به‌رگری کردن له‌شه‌ره‌ف و

شاگردی په حمه تيم مه لا خه له فنی بافه يی شاسواری که له پووری کوردی له کوردستانی باکوور له ماوهی (۱۰) سالدا زیاتر له چوار هزار لاپه ره ی له که له پووری په رشوبلاو کوکرده وه که بو خوی که نجینه یه کی مه زنه، له وانهش سترانی شهران.

له هاوینی (۱۹۷۷) که چومه کوردستانی باکوور بو سوږاخ و گه پانیکي شوینه واری و که له پووری، مه لا خه له ف له گوندی (سته ورکي) ته نیشتی جزیرا بو تان له که لم گه را چووینه سه رکه لها بافی، بینا سارده کانی بینات و زتوی فیتک و شوینه وار و په یکه ره کانی گوندی شاخ و هه بله له چپای جودی، مه لا خه له فم هاندا بکه ویتته گه ران به دواي که له پووری کوردی، زور نامه م بو نووسی هه رچیم له بيسردابوو پیم دهوت تا جارتیکیان نامه یه کی بو نووسیم و وتی تا ئیستا (۸۱۴) لاپه ره له نامه کانی تو لای من کوپوونه ته وه و هه ندیکي نه ماون. ده منارده نه شویتانه ی که خوم ده مزانی و ده موت نه مه بنووسه و نه وه بنووسه. مه لا خه له ف چالاک و چه له نگ بو، نموونه ی وه ک نه و نه بو، توانی زور بابه ت له که له پووری په رشوبلاو و زانیاری میژوویی و حیکیا ه تی میژوویی ده رباره ی میرانی بو تان کوکاکا ته وه، سه ره تا به ناوی (گولقه دان) وه بو منی ده نووسی، له ده فته ره کانیدا زور زانیاری بو ده ناردم، منیش بوم نووسی ماده م نه م زانیارییه زوره ت کوکرده وه تازه بو من نیسه و هی خو ته، خو ت ده بیته نووسه ر و که له پوورناس، که مر دیش وه سیتی کرد هه موو نووسینه کانی بو من بنیرن و هه موویان گه یشتنه دهستی من، له دوو بهرگی گه ورده ا فوتوکوپیم کردن تا له ده ره وه له نامه خانه یه کی ده وله تی پبارتیزین، بهرگیکی گه یشت، به لام به داخه وه بهرگی دووه می نه گه یشتوه، ئیستا هه موو نووسینه کانی له لای من پارتیزاون، نه مانه تیکي گه وره یه له ملی مندان. بوم نووسی له باره ی ناوازی کوردی، نه وانه ی خه ریکه له ناو ده چن نه و ناوازانه به دهنگی سترانیبیرانی بو تان و توپو تومار بکات، په نجا کاسیستی تری کرد له دهنگی نه و سترانیبیرانه و میژووی ژبانی نه وانیشی نووسیوه، نه وهش بو خوی سامانیکي پر به هایه، به داخه وه مه لا خه له ف له جزیرا بو تان له روژی (۳۱/ گولان / ۱۹۹۳) کوچی دوايي کرد، تا ئیستا کهس نه هات جیتی مه لا خه له ف په مه زانی بافه يی نه مر بگریته وه و سترانی شهر تومار بکات، سترانی بهرگری

کردن له شهرهف و ناموس و له خاکی ولات، چهندين جوړه سترانی وهک
 شهړهکانی (عەلیی بەتتی) که بووه ته زهړبولسهل بو نازایه تی، ئەمه پسمامی
 حاجوئی مزی زهخی به ناوبانگ بوو له دهقەرا (طوړی) له دهقەرا نسیبینی یهک
 له سترانهکانی ئەو شهړی (عەلیی بەتتی) بوو که له نیوان مدیات و باژتپړی
 نسیبینی له چپای (باکوکتی) له باکووری نسیبینی له گەل هتیزی تورک کردی،
 (عەلیی بەتتی) توانی له گەل فهرامندهی خوئی (شه معوونتی هەنتی حەیدۆ) که
 قاره مانتیکی به ناوبانگی مه سیحیه کانی طوړی بووه شاری نسیبینی نازاد
 بکات و دەرگای حەپسخانه که بکاتهوه و هه موو ئەو که سانهی زیندانی کرابوون
 بهرەللا بکات. ئەم سترانانه هه موویان میژووی گرنگن بو کورد و پتیبسته
 کوکرتنهوه، بهلام خەلەفیتکی دیکه له کوئی بیتم.

پتیبسته له سەر روښبیرانی کورد وهک (تۆسکارمان) بهیت و ستران و
 حکایهت و پەند و ئەفسانهی کوردی کوککه نهوه، بهداخهوه زۆر له نووسه رانی
 کورد هەر خوویان دابووه شتی لاوهکی و بیتکه لک و ئاسان، که له پووری
 په رشوبلاویان کۆنه ده کردهوه که میکیان نه بی، لیته دا ناماژه به چالاکي (حاجی
 جەعفەر) دهدهم له دهوکتی، ههروهها خدری پیر سلیمان و خەلیل جوندی له
 نووسه رانی یه زیدی، ئەم دووانه برتکی باش له بهند و قهولی ئیتزیدیان
 کوکردهوه که به حەقیقهت ئاوتیه کی سافن بو میژوو و ئایینه که یان، ئەم جوړه
 فۆلکلۆره میژوویه کی مه زنه بو کورد، ئەگەر میژوونووس هه مووشی به ته فاسیل
 وهرنه گری، یان جائیز نه بی وەرگری، ئەوه کورته و خولاسه ی ناوه رۆکیان
 که لکی لی ده بیترئ و پروداوه کانی میژوویان پتیه دیاره، هه ندی لهو بهیتانه
 هی سه دان سال له مه و بهرن، وهک بهیتی (زه مبییل فرۆش) که هی سه دهی
 یازدهی زایینییه، په ندی مه لیک تاووس و شیخ حوسین و پیر شهرف ئەمانه
 هه موویان کۆنن و هی سه دان سال له مه و بهرن، (قهولی میرزا داسنی) که له
 سه دهی حەقده یه مدا میری داسنیان، (ئیتزیدیان)، (داسنی میرزا) زۆر شه رکەر
 و نازا بووه، شهړی له گەل ئیتران کردووه و به شداری له گەل سولتان مواردی
 چواره می کردووه بو داگیرکردنی شاری به غدا له (۳) ی شه عبانی (۱۰۴۸) ی
 هیجریدا زۆر میترخاسی لهو شه ردها نیشان داوه، وهک له (تاریخ العراق) ی
 عه باس عه زاوی بهرگی پینجدا هاتووه، ههروهها (تاریخ نعیم) بهرگی
 پینجهم که تورکییه، داسنی میرزا توانیو به تی له گەل حەوت شه رکەری خوئی

سەدان قزلباشی ئیرانی بکوژی، لەبەر ئەم نازایەتییه کرایە والی مووسل، بەلام لەبەر ئەوەی ئیزیدی بوو میرانی دیکە کە مووسلمان بوون پێیان ناخۆش بوو، ئیتر دەولەتی عوسمانی لەو پلەو پایەییە لایدا کە (۱۰۵۹ - ۱۰۶۱) بوو تە والی مووسل، پاشان کە ئەم پلەو پایەییە لێ سەنراو تەووە لەگەڵ جەماعەتییکی شەرکەری خۆی بوو ئەستەنبوول چوو تە لەوێ دەولەت شوینی تری بدات، لەوێ بە دلشکاوی گەراو تەووە و لە ناوچەیی ئەنادۆل دیارە هەندی شتی دژی دەولەت کردوو، لەشکری دەولەتی عوسمانی رێی لیگرتوو و لە شەرێکدا خۆی و پیاوێکانی کوژراون، سترانی دەرپارەیی داسنی میرزا لە پاشکۆی عیراق ژمارە (۴۴) سالی (۱۹۸۱) بلاو بوو تەووە، ئەوەی بلاوی کردو تەووە «ئەرجان ماری» نووسیویەتی ئەم سترانە کۆنە و زانیاری مێژوویی تیدا هەیە، باس لە قارەمانییتی و نازایەتی میرزا دەکات لە داگیرکردنی بەغدا کە دەلی: «گەنج عوسمان لای مێژوونووسان بەناوبانگە کە شەرێکی زۆر گەورەیی لە بەغدا کردوو، لەو هێرشەدا هەردوو دەستی هاتو تە برین، لە شەرێکەدا کە دەستیکی براو بەوی تر شەرێ کردوو، ئەوەشی پەریو، ئینجا کوژراو».

سترانییتر دەبیتر (چاکی وەک گەنج عوسمان لەناوماندا یە لە بەغدا سەری ئەو هاتە برین بەسەر و کلاووە)، ئینجا لێرەدا ئامازە بەو دەدات کە پێشتر داسنی میرزا شەرێکی لەگەڵ ئیران کردوو، دوو برای لەو شەرێدا کوژراون کە حەیدەر و عومەرن. ئەگەر ئەو سترانە نەبایە مێژوو ناوی بە دەرندە دەخست، ئەمە یەکیکە لە قازانجەکانی سترانی شەرپان، کاتێ ئەو برادەرە لە پاشکۆی عیراق بلاوی کردو تەووە، وشە (مووسلی) سانسۆر کراو، لە گۆرانییە کەدا هاتوو: «ئەز دەترسم پشستی ئیسمە بکەو نە دەستی چەقال و بەقالی مووسلیان»، وشە مووسلیان لە ترسی حکومەت رەش کردوو تەووە، ئەم سترانە بەلگەییە بوو گرنگی سترانان کە ئەمانە سەدان سال لەمەو بەر گەرچی هەندیکیان لێ بزر بوو، بەلام کوژدەنەوێان بەشیکە لە مێژووی چەند سەد سالەیی رابردوو.

لێرەدا حەز دەکەم هەلەییەکی خدری پیر سلیمان و خەلیل جوندی راست بکەمەو لە کتیبی (ئیزیدیاتی) دا کە قەولی (شیش مسی) ئیزدی بەناوی قەولی (شیش مسی تەوریزی) هیناویانە لە لاپەرەیی (۱۲۹ - ۱۳۰) وایان

زانپوه هی شه‌مسی ته‌بریزییه، نه‌میان شیخی (جه‌لاله‌دینی رومی) بووه (محمه‌دی کوری محمه‌د) خه‌لکی (به‌لخ) بوو، له‌قونیه‌له‌سالی (۱۲۶۱ز) کوژراوه، جه‌لاله‌دینی رومی خوی (دیوانی شه‌مسی ته‌بریزی) به‌ناوی نه‌وه‌وه‌کردووه، نه‌م‌قه‌سیده‌یه‌که‌ئاماژم‌پیدا‌مه‌به‌ست‌له‌شیخ شه‌مسی ئیزییه، نه‌مه‌جودایه‌له‌گه‌ل شه‌مسی ته‌وریزی و ماناشیان‌جودایه. هه‌روه‌ها نه‌م‌دوو‌نوسه‌ره‌دیسان‌له‌لاپه‌ره (۱۲۷) توشی هه‌له‌بوونه، شیخ شه‌مس‌گه‌وره‌ی‌عه‌شیره‌تی‌شه‌مسانی‌یه‌زیدی‌بووه‌که‌له‌سه‌ر‌تایینی‌کۆنی‌یه‌زیدیا (میتراپی) بووه‌له‌پیش‌نه‌وه‌ی‌شیخ‌ئادی‌بجیته‌لالش، شه‌مسی ته‌بریزی‌نییه، نه‌گه‌رچی‌نه‌مه‌شیان‌زانپوه، به‌لام‌ده‌بوایه‌روونکردنه‌وه‌له‌م‌باره‌یه‌وه‌بنوسن، ئیزی‌دیان‌له‌نیوان‌هه‌ردووکیان (التباس)یان‌کردووه.

* له‌لای‌تۆدا‌ته‌کنه‌لۆژیا‌و‌که‌له‌پووری‌میللی‌بو‌پاشه‌رۆژ‌چۆن‌ده‌ست‌نیشان‌ده‌کریت؟

- تا‌ته‌کنه‌لۆژیا‌و‌کو‌مه‌لی‌کورد‌ه‌واری‌به‌ره‌و‌پیش‌بجیت‌شوینه‌وار‌و‌که‌له‌پوور‌و‌میژوو‌به‌ره‌و‌گه‌شه‌سه‌ندن‌ده‌چن، میلیله‌تی‌دواکه‌وتوو‌ته‌کنه‌لۆژیایی‌نییه‌و‌بیر‌له‌که‌له‌پووری‌شارستانی‌خوی‌ناکاته‌وه، وه‌ک‌پتویست‌بیر‌له‌زیندوو‌کردنه‌وه‌ی‌که‌له‌پووری‌دیرینه‌ناکریته‌وه، نه‌گه‌ر‌وا‌بمینی‌نه‌و‌میلله‌ته‌که‌له‌پووره‌که‌ی‌له‌ناوده‌چن، ئیستا‌پتویسته‌کۆی‌بکاته‌وه‌و‌زیندوو‌ی‌بکاته‌وه، به‌لام‌رۆشنبیرانی‌کورد‌که‌مه‌ترخه‌م‌بوون‌و‌نه‌و‌بیره‌یان‌نه‌بوو.

* به‌رای‌تۆ‌چی‌بکه‌ین‌هه‌تا‌زوه‌زمانه‌که‌مان‌له‌شیتواندن‌رزگار‌بکه‌ین؟

- ئیستا‌زمانی‌کوردی‌له‌قونای‌پاکبونه‌وه‌یه، چونکه‌بیری‌نه‌ته‌واپه‌تی‌به‌ره‌و‌پیش‌چوو‌ه‌و‌رۆشنبیر‌زۆر‌بوون، نووسین‌و‌دانان‌به‌ره‌و‌پیش‌ده‌چیت‌و‌زیاتر‌له‌سه‌ر‌زمانی‌کوردی‌ده‌نووسری‌وه‌ک‌له‌که‌له‌پووری‌کوردی، نه‌مه‌به‌ستراوه‌به‌بزاڤی‌رزگار‌یخوازی‌کوردستان‌تا‌نه‌و‌بزاڤه‌به‌ره‌و‌پیش‌بچن‌زمانیش‌به‌و‌شیتویه‌ره‌وان‌ده‌بی‌و‌هاوشانی‌پیشکه‌وتنی‌بواره‌کانی‌ئابووری‌و‌کو‌مه‌لایه‌تی‌و‌سیاسی‌ده‌روات.

* پیت‌واپه‌له‌زمانه‌کۆن‌و‌دیرینه‌کانی‌هۆزه‌کانی‌کوردی‌کۆن‌خوری‌و‌ئورارتو‌و‌کاشی‌و‌سواری‌و‌میتانی‌و‌گوتی‌و‌میدی‌و‌لۆله‌ده‌توانین‌بو‌میژوو‌ی‌زمانی‌کورد‌به‌هره‌وه‌ریگرین، چۆن؟

- نه‌و‌زمانانه‌له‌دوارۆژدا‌ده‌رده‌که‌ون، که‌شوینه‌وار‌له‌کوردستان‌ده‌پشکرنی

و زۆریه‌یان له‌بن زه‌وی ما‌ون و نه‌دۆزرا‌ونه‌ته‌وه، ده‌توانین سو‌ود له‌ واژه و مو‌فره‌داتی نه‌وانه وهری‌گرین و زمانی کوردی پێ ده‌وله‌مه‌ند بکه‌ین، زۆر له‌ وشه‌کانی کاتی نه‌وان نیستا له‌ زمانی کوردیدا زیندوون و به‌کار‌دێن، بۆ به‌هره وهر‌گرتن له‌وه‌ نا‌ماژه بۆ هه‌ردوو کتییی به‌‌پرێر (د. جه‌مال ره‌شید) (لی‌کۆلێنه‌وه‌یه‌کی زمانه‌وانی ده‌رباره‌ی می‌ژوو‌ی و‌لاتی کورده‌واری) و (دراسات کوردیة فی بلاد سو‌بارتو) ده‌ده‌م که‌ پر به‌هان و سو‌ودیان لی‌ وهر‌ده‌گیریت، چونکه‌ دک‌تۆر له‌و باره‌وه زۆر مانه‌وو بو‌وه.

نیستا سه‌دان وشه‌ی سو‌مه‌ری له‌ زمانی کوردیدا هه‌ن، لی‌سته‌م بۆ نه‌مانه‌ دروست کردووه، که‌ له‌ ڕی‌گای ڕۆشن‌بیری‌یه‌وه ئه‌م وشه‌ سو‌مه‌ری‌یا‌نه‌ بلا‌ونه‌بو‌ونه‌ته‌وه، وه‌ک ده‌بینم وشه‌ و واژه‌ی عه‌ره‌بی و فارسی و تو‌رکی به‌هۆی ژێره‌ستی سالانی دوور و درێژی کوردستان و به‌هۆی فره‌هنگی ئه‌و زمانانه‌وه خزا‌ونه‌ته‌ ناو زمانی کوردیی‌ه‌وه، به‌لام هی سو‌مه‌ری به‌و شێوه‌یه‌ نه‌بو‌وه، ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی سو‌مه‌ری خه‌لکی کوردستان بوون و زمانی نه‌وان له‌ زمان، یان زا‌راوه‌ی گو‌تی و لۆلۆیی نزی‌ک بو‌وه، یان یه‌ک زمان بو‌وه یان وه‌ک زا‌راوه‌یه‌ک له‌ زا‌راوه‌کانی کوردستان بو‌وه، سو‌مه‌ری‌یه‌کان له‌ کوردستانه‌وه ڕۆیشتوون، شو‌ینه‌وارناسی گه‌وره (ته‌ها باقر) خو‌شی نا‌ماژه‌ی پێدا‌وه که‌ سو‌مه‌ری له‌ شو‌ینی دووره‌وه نه‌هاتو‌ونه‌ته‌ عی‌راق، به‌لکو له‌ ناوچه‌ی شاخاوی ناو سنووری عی‌راقی نیستا‌وه هاتو‌ونه‌ته‌ باشووری عی‌راق، واته‌ له‌ چیا‌کانه‌وه چوون، بۆ نو‌وحی‌ش نه‌گه‌ر یه‌کی‌ک بر‌وای به‌ لایه‌نی نایینی لا‌وازی‌ش پێ، ده‌توانین که‌لک له‌ می‌ژوو وهری‌گرین که‌ حه‌قیقه‌تی هه‌بو‌وه، بۆ ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ ته‌نانه‌ت سو‌مه‌ری و نه‌که‌دی و ئاشووری‌یه‌کان به‌سه‌رهاتی (طوفان) یان تو‌مار کردووه، ئه‌مه‌ نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه‌ نو‌وح شه‌پۆلیکی دیکه‌ پێش سو‌مه‌ری له‌ کوردستانه‌وه چو‌وه‌ته‌ نا‌ه‌ند و باشووری عی‌راقیان ئا‌وه‌دان کردۆته‌وه، یان هه‌ر له‌ شه‌پۆلی سو‌مه‌ری خو‌ی بو‌وه، له‌کاتی‌کدا له‌ کو‌تایی هه‌زاری شه‌شه‌می پێش زایین ئا‌وه‌دانیی تێدا نه‌بو‌وه، د‌وای ئه‌وه‌ نو‌وح مه‌سه‌له‌ی ته‌وژمیکی تره‌ له‌ مرۆ‌قاییه‌تی که‌ له‌ کوردستانه‌وه چو‌ونه‌ته‌ باشووری عی‌راق و جاریکی دیکه‌ گه‌را‌ونه‌ته‌وه کوردستان، پاشان شه‌پۆلیکی دیکه‌ دیسان چو‌ونه‌ته‌ عی‌راق له‌ کو‌ر و نه‌وه‌کانی نو‌وح و هی‌چ دوور نییه‌ نو‌وح خو‌ی له‌ کوردستان کو‌چی د‌وایی کرد‌بێ و هه‌ک له‌ چه‌ندین شو‌ین جێ مه‌زاری هه‌یه.

له ناو (مزگهوتی نهبی نوح) له شاری (جزیر) و له (جیما) له پشتی باژیری (سلوی) له دامینی جوودی، ههروه‌ها له دامه‌نی چپای بیختر که چووم وینه‌م گرت، و‌بازنم زیاتر له بیست شوتین له ناوچه‌ی زاخۆ و جزیرا بۆتان ناوی نووخی پتویه که مامۆستای گه‌وره‌م زانای مه‌زن ره‌حه‌تی (مه‌لامه‌حموودی هوسه‌ری) و موفتی جزیرا بۆتان کتیبیکی له‌و باره‌وه به‌زمانی تورکی داناوه، که مامۆستا چووه سه‌رچپای جوودی ئه‌وه‌ش به‌هۆی نامه‌کانی منه‌وه بوو که نامه‌م بۆ دهنارد و داوای دۆزینه‌وه‌ی چه‌ندین شوینی شوینه‌واریم لیده‌کرد، ئیتر ئه‌وه له‌گه‌ڵ شیخ محیدینی برازای شیخ شه‌رح بیل وه‌ک شیخ محیدین خۆی به‌منی وت له (۱۹۷۷) دا که مامۆستا موفتی پیتی وتبوو: با له‌سه‌ر داوای عه‌بدولرهبه‌قیب یوسف سه‌فه‌ری بکه‌ین بۆ چپای جوودی و جیگه‌ی که‌شتی نوح ببینین، به‌رای من جیگه‌ی که‌شتی نوح له‌سه‌ر چپای جوودی په‌رستگایه‌کی کۆنی گوتیه‌کان بووه، ئه‌وه زۆر گه‌وره و گرنگ بووه، میلله‌تانی ناوچه‌که هاتووچۆیان کردووه و خه‌سه‌له‌تیکي پیروزی وه‌رگرتووه، ئینجا چ نوح خۆی دامه‌زرینه‌ری ئه‌وه بی له‌سه‌ره‌تاکانی هه‌زاری سیتییه‌می پیش زایین، یان پیش ئه‌و میژووه، یان هه‌ندیکي دیکه، ئیتر به‌هۆی نووچه‌وه خه‌سه‌له‌تیکي ته‌قدیسی وه‌رگرتووه، له‌لای مه‌سیحیه‌کان هه‌روا له‌ لای ئیسلام و هه‌موو ئایینه‌کانی تریش ته‌نانه‌ت یه‌زیدی و یه‌هودیه‌کانیش هه‌موویان ده‌چوونه سه‌ر چپای جوودی و پیتیان ده‌وت (حه‌فتیا جودی) که ناوبانگی له بۆتان هه‌یه، حه‌فته‌یه‌کی تایبه‌ت هه‌بوو بۆ ئه‌وه‌ی خه‌لک بچه‌ سه‌ر چپای جوودی و ده‌یانووت ئه‌مه جیگه‌ی که‌شتی نووچه، له‌ویدا ئیستاش ته‌خته‌دار و پارچه‌ قیر هه‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه و توویانه ئه‌وه هی که‌شتی نووچه.

مامۆستای کۆچکردوو (ته‌ها باقر) له‌ کتیبی (ملحه‌مه‌ گلگامش) دا نووسیویه‌تی ریوايه‌تی (بیروسوس) له‌ باره‌ی تۆفانه‌وه «بیروسوس» کاهنیکي بابلی بووه، له‌ سه‌ده‌ی سیتی پیش زایین کاهنی گه‌وره‌ی په‌رستگای مه‌ردۆخ بووه، ره‌نگه‌ ناوی به‌رعوشا بووبی و چووه‌ته ولاتی یۆنان له‌ دوورگه‌ی (تووس) قوتابخانه‌یه‌کی بۆ خوتندن دروست کردووه، هه‌ندێ ده‌لێن هاوچه‌رخي ئه‌سه‌که‌نده‌ر بووه، ئیتر به‌ یۆنانی رۆمانی تۆفانی نووسیوه، له‌ رۆمانه‌که‌یدا هاتوووه که نوح په‌رستگایه‌کی له‌سه‌ر چپای «کوردیان» واته‌ گوتی دروست کردووه که جوودییه‌و له‌ ولاتی گوتیه‌کان بووه، بیروسوس له‌ «ئه‌تراحاسیس»

واته له رۆمانی توفاندا نووسیبوه تی (به شه کانی که شتی) ماوه که تهخته داری قیرکراون و خه لک قیری لی دههینن، ئیستاش نهو تهخته دارانهی که قیری پتویه له سه ر چیا ی جوودی دههینرین، وا دیاره په رستگایه کی زور گرنه بووه و تهخته داره کانیان به قیر به یه که وه نووساندووه، یان کراسیان پی دروست کردووه تا نه رزین، له م کتیبه ی ته ها باقردا لاپه ره ی (۶، ۱۴۳، ۱۵۵، ۱۵۸) چهند جار ی ناوی شاخی (نسیر) هاتووه، هندی وایان زانیوه شاخی پیره مه گروونه له خو ره لاتی (زی بیجووک) که نه مه راست نیسه، به لام (نسیری) ئیستاش ناوی ماوه که ده که ویته خوار جوودی له ده شتی سلوی له که نار رۆژه لاتی دیجله، نهو ناوچه یه ش هه ر به (باسورین) ناویانگی هه بووه که زور ناوی باسورین له سه رچاوه ی عه ره پیدا هاتووه که دراوسیتی ناوچه ی پیشخابووره وه ک له (معجم البلدان) و هی تر دا هه یه، (چیای نسیری) هه ر چیای جوودییه که له باکووری ده شتی سلویسایه، نهو ناوچه یه ش له پیش ئیسلام به ناوچه ی (قهر دو) ناسراوه و له سه رچاوه ی سریانیدا بووه به (قردا) و (باقردا).

دیسان مه لا خه له فی بافه یی یه که م که س بووه که شوینه واری شاری (قهر دو) ی له ژیر جوودی دوزیه وه له نزیک گوندی (گری چولیا) کاتی سالی (۱۹۷۷) له گه ل مه لا خه له ف چوین بو به شتیکی جوودی هیچمان له باره ی شوینی شاری (قهر دو) ده ست نه که وت، من دوا یی هانم دا زیاتر نهو ناوچه یه بیسکنی، دواتر چووه جیتی نهو باژیره خراپه و یه کسه ر له ژیر جوودی له باکووری سلوی دوزیه وه، که نه مه ش دوزینه وه ی مه لا خه له فی بافه ییه له وه ختی کدا (قهر دو) بووه ته ناوی هه موو بو تان، یان ناوچه یه کی فراوانتریش وه ک زاراوه یه کی جوگرافی، به (کوردوئین) هه مان ناو هاتووه، هندی ده لئین ولاتی کوردوئین وه ختی ولاتی بووه قه له مره وه که ی تا دیاره کر چووه، ناوچه ی جوودی که مه لبه ندی (کوردوئین) بووه. ناوچه یه کی شارستانی پر شوینه وار بووه، حه وت په یکه ری ناشووری له گوندی (شاخی) ی نیو چیای جوودی هه یه، وینه ی زوره یانم گرتووه، له گه ل مسماریه کی زور و وینه ی په یکه ری خوداوه ندیکی کورده کانی کوردوئین (شاخ) نهو وه خته پایته ختی نهو ناوچه یه بوو، یان بلیم هه ریمی کوردوئین که حه وت شووره ی هه یه، وینه م گرتووه و له کتیبی کما به ناوی «گه شتیکی نه رکیولۆژی بو کوردستانی باکوور» ته فاسیلی

هه‌م‌س‌و‌ی‌ان‌م نو‌وس‌ی‌وه، پاش ئه‌وه که ده‌وله‌تی ئه‌ش‌کان‌ی هات (١٢٧ پ. ز تا ٢٧٧ پ. ز) مه‌له‌ندی بۆ‌تان‌یان کرده باژێری (فنک) که ده‌که‌ویته رۆژ‌ئا‌و‌ای جوودی له‌ناو (چ‌ی‌ایێ ره‌ش)، که زنجیره چ‌ی‌ایه‌که ده‌گاته‌وه جوودی و نیوانیان ته‌ن‌یا له‌پشت جزیری ئاسته‌نگا قه‌س‌ر‌کا‌گی‌لی هه‌یه، له‌و‌یش په‌یکه‌ریک هه‌یه و سێ په‌یکه‌ری ئه‌ش‌کان‌یش له (فنک) هه‌یه، هه‌ندی میژوونووسی کاتی ئیسلام ناوچه‌ی زاخۆ به‌ناوچه‌ی با‌سو‌رین ده‌ژمی‌رن، ئه‌گه‌رچی که‌وتوه‌ته ئه‌م‌به‌ری خابووریش، پوخته‌ی تۆفانی نوح ئه‌وه‌یه که شه‌پۆلی دووم له‌ کوردستانه‌وه به‌ره‌و عی‌راق چووه و له‌ د‌و‌ای لافاوه‌که ئاوه‌دان‌یان کردۆته‌وه، کوره‌کانی نوح و خه‌لکی تر له‌ و‌لاتی گو‌تی‌سه‌وه چوونه‌ته عی‌راق که دوور نییه ئه‌وه شه‌پۆلی په‌که‌م یان دوومه‌ی سۆمه‌ری بێ و پێش سۆمه‌ریه‌کان شه‌پۆلی په‌که‌می مرۆف له‌ کوردستانه‌وه چووبن و عی‌راقیان بۆ په‌که‌مین جار ئاوه‌دان کردبێته‌وه.

* هه‌ندی ده‌لێن رو‌وخاندنی میرنشینه کورده‌کان له‌ به‌رژه‌وه‌ندی کوردان بووه، ئه‌ی تۆ ده‌لێی چی؟

- ئه‌مه‌ راسته، چونکه میرنشینه کورده‌کان په‌کیان نه‌ده‌گرت، که میریکی کورد هاتبایه شۆرش بکردایه ئه‌وانی دیکه هه‌موو به‌ هاندانی و‌لاتانی وه‌ک ئیران و سه‌له‌ته‌ی عوسمانی له‌گه‌ڵ هێزی بێگانه ده‌چوونه سه‌ر میرنشینه‌که و له‌ناویان ده‌برد. ئه‌و میرنشینه‌که کۆسپ بوون به‌رانبه‌ر په‌یکه‌گرتنی کورد، که ئه‌وانه نه‌مان کورد زیاتر له‌یه‌که‌تر نزیک بوونه‌وه و بیری نه‌ته‌واپه‌تی گه‌شه‌دارتر بوو و ئیستا به‌ره‌و رزگاری ده‌چیت.

* گه‌لێ لی‌کۆ‌لینه‌وه‌ی خیرا و سه‌ری‌یی له‌ناو گو‌قاره‌کاندا سه‌باره‌ت به‌ میژووی کورد بلا‌وده‌کرینه‌وه، به‌رای تۆ ئه‌مه‌یان چ خزمه‌تیکی تیندایه؟

- زانیاری لا‌وازی زۆر له‌ گو‌قار و رۆژنامه‌کاندا بلا‌وده‌بنه‌وه، پت‌یوس‌ته له‌مه‌ولا وتاری میژوویی که ده‌چیت له‌ لای گو‌قاره‌کان ره‌وانه‌ی لای میژووناس و زانایه‌کی باشی بکه‌ن، تا به‌دقیقه‌ت بی‌خو‌تینیته‌وه و به‌خیرایی ئه‌و وتارانه بلا‌ونه‌که‌نه‌وه و هه‌لبه‌سه‌نگین، ئه‌گه‌ر شایسته‌ بێ ئینجا بلا‌وبکریته‌وه، وه‌ک چۆن ده‌بێ هه‌ر ماده‌یه‌کی تریش وه‌ها بێ بلا‌ونه‌کرینه‌وه، تا وه‌ک ئه‌و وتاره ته‌ح‌ریفیانه‌ی لێ نه‌یه‌ت که میژووی سه‌لاحه‌دین و ناوچه‌ی هه‌ولێری شیواندوه، له‌ کاتی‌که‌دا ئه‌سه‌که‌ی خه‌لکی (دوین)ی ئه‌رمه‌ن‌ستانه‌ که ده‌که‌ویته ناوچه‌ی ئیریقان نه‌ک (دوین)ی هه‌ولێر، هه‌ندی که‌س ده‌لێن: بۆچی

رینگه ده درێ بهم ته حریفه له رۆژنامه و گۆفاره کان بلاویتهوه؟

* ده باره ی تهو نهخش و نیگارانه ی له لایهن تهوه دۆزراونه تهوه له باره ی بیناسازی که لهو هونه رده دا به کارهاتوون، پیت وایه بتوانین بۆ نه مرۆ سوودیان لی وه ریکرین؟

- باب ته ی نهخش و نیگار به شیوه یه کی گشتی که له ناو خانووبه رده دایه له کوردستان ژماره یه کی زۆر هه بوون، هه ندی لهو خانووبه ره به نهخش و نیگارانه له لای خاوه نه کانیانه وه ویران کران، هه یه لای کهسانی دهوله مهنده وه ده کپرین و ده کرینه دوکان و گهراج و بازار، وهک له سلیمانی یه کیتیک هه یه به ناوی (زاهیری که ریمه رهشی سوخۆر)، نه مه تا ئیستا سێ بینایه ی که له پووری رووخاندوه، (دهرگا) ی یه کیتیکیشیان به ئیزنی کاک جه مال عه بدولی وه زیری رۆشنبیری پیتشو رووخاند، هه رچه نده پیتم وت نه م واجیه هه یه نمونه ی تری له سلیمانی نییه، مه هیتله برووخیتری، به لیتنی دا به لام دوا یی کابرا هات و وه زیری دایه دوای خۆی بۆ پشت شه قامی کاوه، نه ویش پیتی وت بیرووخینه، منیش شهش (۶) لاپه رهم بۆ نووسی و موقاطعه ی وه زیریشم کرد، پیتم وت تا ئیستا ته وه خشتی نه به ردیکت له بینایه کی که له پووری له کوردستان نه پاراستوه، چۆن توانیت فه توای رووخاندنی واجیه هه کی که له پووری بۆ زه لامیتکی دهوله مهنده ده ی؟ مه سه له لیتره دوور و درێژه تا گه یشته نه وه ی له وه زیفه که م ده ست له کار بکیتشمه وه.

پیتوسته نه م بینایانه به پارتیزین، چونکه سه رچاوه ی بیناسازی و نهخش و نیگاری کوردین و نمونه ی زۆر جوانی له کوردستان هه یه و ده توانین زیندوو یان بکه ینه وه، له نویتترین نهخشه ی بینای نوێ ئیستا خه لک روویان کردوه ته نهخش و نیگاری مه غریبی، له کاتیکدا هه ی ناو ماله کۆنه کانی خۆمان جوانترن. له زۆریه ی شاره کانی کوردستان زۆر نمونه ی تهو خانووانه هه یه. ده ست پیکردنم بۆ تهو باب ته ده گه رپنمه وه بۆ ته موزی سالی (۱۹۷۷) که خانووی نهخشدارم له شاری (مدیات) بینی. دوا ییش دهستم کرد به وینه گرتنی نهخش و نیگاری خانووه کانی کوردستانی باشوور، ئیتر زانیاری زۆرم له سه ر وهستا و به نا و نهقاش و دارتاش و میژووی دروست بوونیان که میژووی تهو هونه ره جوانه یه بلاوکرده وه، له (۱۹۷۹-۱۹۸۰) دوو لیسته م دایه ده زگای شوینه واری گشتی له به غدا. دوا یی لیژنه یه کی ده زگای شوینه وارم

هیتا بۆ کۆیه و ههولتیر و ههله بجه و سلیمانی، حکومهت قه لای ههولتیری
 پشکنییوو و ههندی خانوی تیدا ئیستملاک کردبوو، ده توانم بلتیم (۷) ههزار
 وینه له کۆی ئه و (۱۶) ههزار وینه یه که له بواری شوینه وار و که له پووری
 کوردیدا گرتوومن هی ئه م خانووانه یه، تا له کۆره وه که ی دوای راپه رین توانیم
 (۵۴۰) وینه ی ئه م خانووه که له پووری یانه له ناو شاری (سنه) بگرم، من له م
 بابه ته دا یه که مین ده ستپیشکه ر بووم که و تایتکم له م باره یه وه بلا و کرده وه و (۹)
 که لک و قازانجم له و وتاره مدا بۆ ئه م بینا که له پووری یانه نووسیوه، وه ک
 هونه ری بیناسازی کوردی و هونه ری نه خش و بواری میژوویی و کاری
 سینه مایی و شانۆیی و لیکۆلینه وه له باره یان بۆ زیندوو کردنه وه ی که له پووری
 بیناسازی و لایه نی گه شتوگوزاری و زیندوو کردنه وه ی ناو و کاری وه ستا و به نا
 و نه ققاشه کان تا ئه م خانووانه بۆ ئه م که لکانه بپارێزین، ئه م وتاره شم له
 بلا و کراوه ی (ئه شکه وت) دا بلا و کرده وه که هی قوتاییانی کولێتری ئه ندازه ی
 زانکۆی سه لاحت دین بوو، له تشرینی یه که می (۱۹۹۷) زۆر له م خانووانه له
 کوردستان نه مان و خه لک که وتته روو خاندنیان، بۆ نمونه قه سری (عه تا ولا
 ئاغا) له نزیک دوریانی سیتاقان له شاری ههولتیر به ناکه وه ستا (خه لیل
 سلیمان) ی ههولتیری بوو، بیناسازیکی گه وره بوو، چه ند ئه ستوونیک ی
 ئه نتیکه ی له به ر هه یوانه که دا دروست کردبوو، ئه م خانووه خسته کانی شی
 به شیوه یه کی نا شهرعی (حاجی ره شید ئاغا ی) باوکی عه تا ولا ئاغا له گردی
 (سه عد ئاوا) هیتابوو، ئه مه گردیک ی شوینه واری به که مو لکی ئه و بووه،
 نووسینی مسما ری له سه ر خسته کان هه بوون، ئینجا چ به نووسین و چ به ده م
 چه ندین جار دائیره ی شوینه واری ههولتیرم ئاگادار کرده وه تا بیپارێزی، عه زیز
 طوبیایی نه قاش که سریانی بووه و له (۱۹۵۴) کۆچی دوایی کرده وه به بۆیاخ
 دروستی کرده وه و له چه ندین خانووی ههولتیردا نه خش و نیگاری ماوه، له
 شویاتی (۱۹۸۰) دا لیژنه ی شوینه وارم هیتا راپۆرتیان دایه ده زگای
 شوینه واری گشتی و به خاوه نه کانی شی انم وت ئیمه ده یکرین و ده یکه ی نه
 مۆزه خانه ی ههولتیر، وه ره سه کانی چاوچنۆک بوون، بریایان نه به کورد و نه به
 که له پووری شارستانی نه بوو، داوای نیو ملیۆن دیناریان کرد که بۆ ئه و وه خته
 زۆر زۆر بوو، وه ستا به کری وه ستا مستۆ دارتاشی هونه رمه ند که ئه و هونه ره
 مه زنه ی له وه ستا مستۆی باوکی وه رگرتبوو، زیاتر له بیست ده رگای دارگوتیزی

لهو خانووہ گورہیہدا به چەندین جوۆره نهخشی جوان و بهشیوهی حەفر «کوۆلین» دروست کردبوو، هەر وهها بهشیوهی موتوربه «تطعیم» کردن به داری نارنج و ئابنوووس کردبوونی، من وهستا (عیزهتی دارتاش) که شاگردی ئەو بوو بینیم وتی وهستا بهکر ئەو دەرگا دارانهی له ماوهی پینج سال دروست کردوو، به داخوه چەندین جار به نووسین و بهدهم به دائیرهی شوینهوارم وت ئاگاداری ئەو خانووہ بن، من له (۱۹۷۹) چوومه سهری و وینهیم گرت، دوی ئەوه چەندین جار چوومه سهر خاوهنهکهی که ئاگاداری بن، سالانی پاش راپهرین خانووہ که پرووختندرا و کرا به گهراجی (کوۆیه- ههولتیر)، ئەو هه موو دەرگا دهگمه نانه له ناوچوون، گوناحه کهش له ملی دائیرهی شوینهواری ههولتیره که ئەو هه موو که له پوووره له ناوچوو، له کاتیکدا دهیاننتوانی دهستی به سهردا بگرن، چونکه ئەوانه خانووی میژووین و نابیی پرووختین، پاش دوو سال دوی پرووختندی پاش راپهرین که زانیم چوومه شوینهکهی له ههندی کهسی ئەویم پرسی «کوۆنی» ئەو دەرگا داره به نهخشانه؟» وتیان «نازانین» چوومه لای دارتاشهکان گهرام، لای ئەوانیش نهبوو، تومەز دز و جهرده و قاچاغچی ئەو جوۆره دەرگایانه که پاش راپهرین پهیدا ببوون بهدزیسهوه دهیانبرده مووسل و بهغدا، بۆیه هیچ ئەسهریکی ئەوانه لای دارتاشهکان نه دۆزیسهوه، به راستی ئەمه زبانیکی گهوره بوو، ههروهها مستتوش چەندین دەرگا و شتی دیکه له دیوهخانهی میرانی قادر بهگ دروست کردبوو که دهکاته باوکی عوسمان میران له شه قلاوه، که له سهدهی شازدهیهمدا له شوینی دیوهخانهی میر سلیمانی برای خانزادی سوۆران بووه، وینهی ئەوانهشم چەند جاری گرتبوو له رۆژنامهش له سههیم نووسی و نوسخه پیتدان و زۆر داوام لیتیان کرد بیپارتیزن، له سهه نهشکه ندهری (دهرابه) به گهورهیی و به پانی و دریتی (۳م) و ههژده جوۆره نهخشی به هه لکوۆلین له سهه کوۆلیبوون، ناوی خوۆشی له سهه نووسیوو له گه ل ناوی سه عیدی کوۆری، کاتی خوۆی وهستا سه عیدم بینی و لیم پرسی و سالی (۱۹۲۶) ی له سهه بوو. پارو پتیرایش به وهزارهتی رۆشنایی و به رتیه به رایهتی شوینهوارم گوت سههری لیتبدهن و قوتاریان بکهن و بۆ مۆزه خانهی ههولتیری بیهن که رهنکه هه به خوۆرای عوسمان میران پیتیانی ده به خشی که پتر له ده دەرگای نهخشدار و دوو ئەستوونی یه کجار جوان بوون، به داخوه له وانیه به دهیان جار به سهیران چووبه شه قلاوه، به لام که سیان

سەریان لەوێ نەداوه، تا چۆمه ئەوێ و پرسیم ئایا کەس هاتووە پرسیاری ئەمانە بکات؟ وتیان نەخێر.. وتم ئەو دەراپە و دەرگا و ئەستوونانە و هەستا مستۆ چییان لێ هاتوو؟ وتیان هیچیان نەماون جگە لەیەک دەرگا ئەویشمان بردۆتە هەولێر، هەر وەختی هاتی فرمۆن بڕۆن بۆ خۆتان بیبەن، بەم جۆرە ئەم سامانە ئەنتیکە هونەرییە بەهۆی کەمتەرخەمی دایرە شۆتەواری هەولێر و دەزگای گشتی شۆتەوارەکان لەنیوچوو.

لە بیستەکاندا پیاو و ژنیکی ئینگلیز دەچنە گوندی سیساوه کە لە باکووری شەقلاویه، لە مالتی عەبدولرحمان ناغا دەرگایەکی نەخشداری وەک ئەمانە لە دەستکردی وەستا محەمەد ئەمین و هەستا مستۆ دەبینن، زۆر پتییان جوان دەبێ و داوا لە عەبدولرحمان ناغا دەکەن و ئەویش دەیاندا و دەرخەنە ناو فرۆکەکیان و دەرگا کە دەبەنەو لەندەن، ئەمانە پێش حەفتا ساڵ نرخی ئەو دەرگایانەیان زانیو کە ئێستاش ئەو هوشیارییە لە دایرە شۆتەواردا نییە، هەندێ کەس لەکاتی دەسلەتداریتی بەعسدا لە دایرەکانی شۆتەواری هەولێر و سلێمانی بوونەتە بەرپۆتووبەر، پاشان بوونەتە دەر دوو بەلا بۆ کە لەپووری کوردستان، کە بەشێکیان مەرووفی نادلسۆز و دزی شۆتەوار بوون و زبانی زۆریان لە شۆتەوار داوه، هەندیکیشیان دز نەبوون، بەلام کەمتەرخەم بوون، دیارە مەرووف ئەگەر دلسۆزی کورد و میژووی میللەتی خۆی بێ کەمتەرخەمیش نابێ، بۆچی لەبەر دەرگای مالتی بەرپۆتووبەر کە ئەم هەموو کە لەپوورە بەنرخە لەناو بچن، پێم وایە بەرپرسیاریتی میژوویی لەسەر ملیانە و ئەم تاوانانەش بزر نابن.

بیری هونەری خانووسازی و نەخشی کوردی لەناو کورددا نەبووه و پێشینان بایەخیان پێ نەدابوو، ئەندازیارانێ کورد ئەو فەرەیان هەر لەلا نەبووه. لەم ولاتەدا کە بۆ یەکەمجار خانووبەرە تێدا بەرھەم هاتوو لە (زەفیا چەمی) لە گوندی شانەدەر لەسەر قەراغی زێ، من یەکەم کەس بووم بیرم لەم دوو بابەتە کردۆتووه و لە کتێبی (بانگەوازیکی بۆ پووناکبیرانی کورد لە پێناوی کۆکردنەوه و زیندووکردنەوهی کە لەپووری کوردیدا) باسم لێیانەوه کردوو کە لە سالی (١٩٨٥) چاپ بووه.

ئێستا شارەوانی سلێمانی نیازیتی بینایەکی شەش قاتی لە شۆتەیکی گەرنگی ناو شار دروست بکات، من ئەندامی لیژنەی دروست کردنی ئەو

بینایم، سنی قاتی خواره‌وی من سه‌ره‌رشتی ده‌که‌م، له‌ویدا نمونه‌ی زۆر گرنگ له‌ بیناسازی کوردی له‌ کوردستانی باکوور و باشوور و رۆژه‌هلات زیندوو ده‌که‌مه‌وه، یه‌ک له‌وانه‌ ته‌ستوونه‌ داره‌کانی وه‌ستا مستۆبه، که له‌خانوی میرانی قادر به‌گ له‌ شه‌قلاوه‌ له‌ناوچوون، نه‌ستوونی وام له‌ هیچ شوتنی و له‌ هیچ فیلمیکدا نه‌دیوه، نه‌و نه‌ستوونانه‌ زیندوو ده‌که‌مه‌وه و ده‌بیته بینایه‌کی زۆر گرنگ، هه‌روه‌ها سه‌عاتی (ئین په‌زازی جزیری) شی تیدا زیندوو ده‌که‌مه‌وه که وینه‌که‌ی له‌کتیبی «الجامع بین العلم والعمل في صناعة الحیل» هه‌یه، نه‌و سه‌عاته‌ به‌ نه‌سل هی زانای فیزیایی و فه‌له‌کی و وینه‌کیشی کورد (یوسفی نه‌ستورلابی) بووه، نه‌میش هاوچه‌رخ، یان که‌میتک پیش ئین په‌زاز بوو، له‌نیوان سه‌ده‌ی (۱۱-۱۲)ی زایینی نه‌و سه‌عاته‌ی له‌ کوردستان دروست کردوو، ئیتر چ دیاره‌که‌ریان هه‌سه‌ن کیف، سه‌عاته‌که‌ ده‌وری (۳) مه‌تر و (۳۰) سم بلتند و وه‌ک هۆده‌ بووه و له‌سه‌ر سه‌ره‌که‌ی بورجی فه‌له‌کی دروست کراون، هه‌ر بورجی له‌ چ رۆژیک بووه ورده‌ ورده‌ له‌ سه‌عاته‌که‌دا دیار بووه، نه‌و سه‌عاته‌ش به‌ شه‌می ئیشی کردوو، مۆمی تاوه‌ و چه‌ندین جوژه‌ ئامیتری میکانیکی ئالۆزی تیدا به‌کارهاتوو، رۆژیش هه‌ر سه‌عاتیکی ته‌واو بووه زه‌لامیکی ئالی له‌ یه‌کتی له‌ دوازه‌ په‌نجه‌ره‌ داره‌ ده‌رکه‌وتوو و خۆی پیشان داوه‌ و دوو ده‌رگاکه‌ش گیراون.

سانگ له‌ شه‌ویدا هیلال بی، یان ته‌ریع، یان به‌در، یان میحاق له‌ هه‌موواندا به‌ قه‌د میقداری خۆی له‌و شه‌وه‌دا به‌ده‌رکه‌وتوو، بۆ سه‌عاته‌کانی شه‌ویش بازنه‌کانی خه‌ر بوون و جام له‌به‌ریان بووه‌ ورده‌ ورده‌ سه‌عات له‌ ده‌قیقه‌یه‌که‌دا چه‌ند ده‌رکه‌وتوو، له‌پشته‌وه‌ فانۆس هه‌بووه‌ هاوچۆی کردوو، رووناکی به‌قه‌ده‌ر نه‌و شه‌وه‌، سه‌عاته‌، ده‌قیقه‌یه‌ زیادی کردوو، نه‌و جامه‌ ته‌واو ده‌بوو رووناکی هه‌مووی ده‌گرت، واته‌ سه‌عات ته‌واو ده‌بوو به‌ره‌و خالی دیکه‌ ده‌چوو که شه‌ش سه‌عات ته‌واو ده‌بوو دوو بالنده‌ی بازی هه‌بووه، گولله‌یه‌کی خه‌ری وه‌ک گولله‌ تفه‌نگی کوردی له‌ ده‌نوکیانه‌وه‌ ده‌که‌وته‌ سه‌ر جامی پیش ده‌میان ته‌قه‌ی لیوه‌ هاتوو، (۵-۶) ئینسانی ئالی له‌ ناو سه‌عاته‌که‌ دروست کراوه، ئیتر که شه‌ش سه‌عات ته‌واو ده‌بوو هه‌موویان ده‌که‌وته‌ ئیش، نه‌وی بووق بوو، له‌ بووق و ده‌هۆل و (صنج)ی ده‌دان و ده‌نگیکی گه‌وره‌ی مۆسیقاییی لی به‌رز ده‌بووه‌وه، خه‌لک ده‌یانزانی چ له‌ رۆژ چ

له شهو شهش سهعات روښتووه، نه مه كارتيكي فلهكي و ميكانيكې ئالوزه تا ئيستاسته و توانايه مان نبييه نه وه بخهينه نيش، بهلام من نه م سهعاته كه له سده ناوه نجبييه كاندا نمونه يه كي شارستانبييه له كوردستاندا و تنيا يه كيتكي وهك نه وه هه بووه ده ولته تي دوسته كي كورد له كاتي (نصر الدوله) ي كوري مهرواني كوري كهك له سده ي يازدهدا له سهرياني مزگهوتي گه وره ي فارقين دروستي كردبوو، كه شوينه واره كانيشي تا سالي (١٩١٠) مابوو، نه مهش به شتويه هوه ده كه له سهرياني شاره واني زيندوو ده كه مه وه و ده بيتته شتيكي نه نتيكه، بهلام تنيا له رووي ته لارسازي و شتويه و وينه وه زيندووي ده كه مه وه، له رووي فلهكي و نيش كردنه كاني تره وه كهس نبييه نه مه زيندوو بكاته وه، به داخه وه نه گهر زاناي به هره مه مند (عبدالخالق مه عرووف) بمايه كه له نه دازه ي ميكانيكيدا مروقيكي به هره مه مند بوو په نگه بيتوانيايه نه مه بخاته وه كار كه به داخه وه به دهستي دوژمنان له هه ولير له (١٠) ي نيساني (١٩٨٥) شه هيد كرا.

به م شتويه ده توانين كولتووري ته لارسازي نه ته وايه تي كورد زيندوو بكه ينه وه له بينايه نوپيه كاندا گرنگيان پي بدين، ههروه ها نه قاشه كاني كوردستان وهك (عهلي نه قاشي كه ركوكي) و (گول محمه دي سنه يي) و (ئيسماعيل) و (عهلي نه كبهري سنه يي) كه نه مانه هه موو نه قشه كانيان له كوردستاندا تا ئيستاسته ماون و نه قشه كاني وهستا عه بدوللاي شيرين دهست و نيعمه توللاي سنه يي (نيعمه تيان) ده توانين نه مانهش زيندوو بكه ينه وه، يان نه قاشه كاني (مديات) ي ناوچه ي ماردين و نه خشه كاني كاتي - كاشي - كه له هه ندي شوپني عيراقى كوند ماون، ده توانين نه وانه هه موويان زيندوو بكه ينه وه، كاره كاني وهستا و بيناساز و نه قاشه كاني مديات و ماردين وهك ئيبراهيم گدو و مهلكيتي كوري جهرجيس گندوزه و ئوستاد جبي و شيوخ زروكي ده توانري له بينا نوپيه كاندا زيندوو بكرينه وه.

جان وهيسي سنه يي له سده ي نوژده يه مدا له خانه قاي ته وپله هه ندي كاري خورده سازي به شووشه ي په نگاوپه رنگ وهك (ئاوپنه به ند) ه گه وره كه له خانه قادا كردوو و دارتاش و نه ستوونه داري (محمه د عه لي) اش نه خشي زور جواني هه بوو، له خه لوه تي شيوخ عه بدولپه رحمانى كوري شيوخ سيراچه ددين كه هوه ده يه كي بچكوله بوو وينه ي زياتر (٢٠٠) بلبلي تيدا هه بوو، له گه ل وينه ي

گولئی جوان و ناسک، به داخه وه که ویستی له سهر حیسانی خۆی چاکی بکاته وه هندی که سی هیچ له بارانه بووی کۆنه به عسی له م سالانه ی دواییدا بو دزی کردن له پاره ی به هه شتی شیخ عوسمانی بیاره رووخاندیان، له (۱۹۹۳) پیوه ندیمان به وه کیله که ی کرد که ناوی حاجی جه لال بوو، ئیسه «کۆمه له ی که له پوو» چووین به قیدیوش وینه مان گرت، سه ربانی هندی هۆده ی که وتبوو ته ویتله ویران کرابوو، به لام ده سکاری ته کیسه که ی نه کردبوو، حکومه تی عیراقیش نه پرووخاندبوو و نه فسه ریکی موته ده یین چوو بوو هندی درز و که لینی به که چ چاک کردبووه . نووسراوی ره سمیشمان برد وه کیله که بزانی له (۱۹۸۲) دا خانه قا کراوه ته بینایه کی شوینه وار، تا ده سکاری دیواره کان و گومه زه کۆن و نه خشداره که ی سه ر گۆری شیخ سیراجه ددین نه کات، ته نانه ت (چله خانه) که جیگه ی زیکر و عیباده تی نه و که سانه بوو که هه لبرتیرا بوون بینه خه لیفه ساغ بوو، پیمان وت (چله خانه) ش نابیی که چکاری بکریته وه و ده بی ههروه ک خۆی بمینی، پاش نه وه ی که پیوه ندی حاجی جه لال به خانه قا که وه نه ما، جه ماعه تی له بنه ماله ی شیخان چوو بوونه لای پیره میتردی که ناوی شیخ سه فا بوو هه لیان خه له تاندبوو و نه ندازیاریکی ناله باری بی ته جربه ی ده رچوو نوییان له گه ل خویان بردبوو فتوایان لی وه درگرتبوو به درۆ وتبووی خانه قا بی که لک بووه و ده رووخی، تا نه ویش بیسته شه ریک له دزیسه که دا، ئیسه نه ندازیاری ته لارسازی و که له پوو رناس که له کۆمه له ی که له پوو ر نه ندام بوو، له گه ل خۆمان برد که کاک فارووق خانه قینی بوو، وتی خانه قا هه مووی ساغه و پیویست به رووخاندن ناکات، نه و که سانه ی ویستیان خانه قا پرووخیتن و رووخاندیشیان هۆی سه ره کی نه م تاوانه یان بو دزی کردن بوو، عه توفی بابه حاجی خه لکی ته ویتله و نه زیفی برای بوون که ئیستاش نه زیف نه ندامی کۆمه له ی که له پوو ره و نه مه ش گوناھی که وه ره ی نه زیف بوو، چونکه من له کاتی خۆیدا نه و دۆکیسومینته م دابووین له گه ل نه و وتاره ی ده رباره ی خانه قا که له هه شتاکاندا له گو قاری (کاروان) ی ژماره دوودا بلاوم کردبووه وه و پیتم وت هه ر کاتی مه ترسی له سه ر نه م ته کیسه یه هه بوو به من بلتی، دوایی له لای لیژنه ی که له پوو ره وه به رامبه ر خانه قا نه ومان کرده به پر س و قمان هه ر کاتی شتی هه بی کۆمه له ی که له پوو ر ناگادار بکه ره وه و نه ویش به لینی دا، که چی خۆی له کۆبوونه وه ی رووخاندنه که یدا له (مزگه وتی قه زازه کان) ناماده

ببوو و به ئیمه شی نه وتبوو، چونکه براکهی دهکرایه سه‌ره‌رشتیاری رووخاندن و سه‌ره‌نوئی ئاو‌اکردنه‌وهی بینایه‌کی نوئی له شویتنه‌که‌یدا. ئەو خانەقا مه‌زنه‌ که جوانترین خانەقای کوردستانی گه‌وره‌بوو، وێرانیان کرد و له‌ناویان برد.

خانەقای شیخ ئەحمەدی (خزنا)م له‌ ناوچه‌ی قامشلی دیوه‌ و خانەقای شیخان (نوورشین) له‌ ویلایه‌تی بدلیس و خانەقای شیخانی شوێرشگیترانی هیزانم له‌ هیزانی کوردستانی باکوور دیوه‌ و گه‌له‌ی خانەقای ترم بینیه‌ هیچیان وه‌ک خانەقای ته‌وتله‌ جوانتر نه‌که‌وتنه‌ به‌رچاوم و جوان نه‌بوون. ئەمه‌شیان بو ته‌ماع و دزی کردن له‌ پاره‌ی شیخ عوسمان له‌ناو برد که‌ پزۆشی سه‌دام پزۆزی لیتگرت و له‌ کاتی وێرانکردنی ته‌وتله‌دا نه‌یرووخاند. دوا‌یی کاغه‌زم بو شیخ عوسمان نووسی که‌ له‌ ئەسته‌نبوول بوو، شیخ عوسمان زۆر تووره‌ ببوو، وتبووی من نه‌موتوه‌ بیرووخیتن، به‌لکو وتومه‌ ته‌عمیری بکه‌ن. پتویسته‌ ئەم تاوانبارانه‌ بدرینه‌ دادگا، تا که‌سانی نا کورد و ته‌ماعکاری دیکه‌ نه‌چن بینا که‌له‌پووریه‌کانی کوردستان له‌ناوبه‌رن.

زیندووکردنه‌وه‌ی کاری بیناسازی کارێکی گه‌وره‌ و چه‌ساسة، دنیای پیتشکه‌وتوو زۆر نرخ‌ی ده‌زانی، بو‌نموونه‌ وه‌ک پیتشتر باس‌م کرد له‌کاتی که‌ جه‌زائیر داگیرکرای فه‌ره‌نسی بوو روژنامه‌نووسیکی فه‌ره‌نسی و تاریکی ده‌ریاره‌ی هونه‌ری ته‌لارسازی جه‌زائیر نووسیبوو ده‌سه‌لاتی فه‌ره‌نسی دایانه‌ دادگا، گوایه‌ به‌وه‌ هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی زیندوو ده‌بیتته‌وه‌، ئەوه‌ هینده‌ کاریگه‌ره‌، ئیستا نه‌ک هه‌ر پتویسته‌ ئەم بینا کۆتانه‌ بیاریزین، به‌لکو ده‌بی گه‌ره‌که‌ کۆنه‌کانی شاره‌کانیش بیاریزین، ئەو گه‌ره‌کانه‌ی که‌ ئەسلی میژوویی شاره‌کان، شاره‌کان زۆر گه‌وره‌ ده‌بن، با به‌شی کۆن و ئەوه‌ی ماوه‌ له‌و گه‌ره‌کانه‌ و به‌شه‌کانیان بیتی، چونکه‌ ته‌رزی میعماریمان جودایه‌ و له‌ پاشه‌روژدا ده‌بنه‌ شوینی گه‌شتوگوزاری له‌ناو شاره‌کاندا و بو‌لیکۆلینه‌وه‌ی بیناسازی کوردی که‌لک له‌و خانووانه‌ وه‌رده‌گیرئ، ماوه‌یه‌کی زۆر بوو ئەم بیرم هه‌بوو و توانیم بیکه‌مه‌ه‌ بریاریکی ره‌سمی له‌ ریتی ئەنجوومه‌نی وه‌زیرانه‌وه‌ به‌ بریاری (۱۲۷) که‌ له‌ پزۆزی (۱۹۹۸/۹/۹)دا بریاری له‌سه‌ر پاراستنی گه‌ره‌که‌ کۆن و بینا که‌له‌پووریه‌کانی دا، هه‌مان ئەو پیتشنیاره‌م نووسی بو‌ وه‌زیری روژنبیری و شاره‌وانی هه‌ولیترا تا ئەوانیش ئەو گه‌ره‌که‌ کۆتانه‌ی ماون وه‌ک گه‌ره‌کی ته‌عجیل و به‌شیتک له‌ شیخه‌للا و ئەوانه‌ی ده‌وک و زاخۆ و ئامیدی و ئاکری

بپارتیزین و وهک له (۱/۱۰/۱۹۹۹) دا له رۆژنامه‌ی (دهنگی میللهت) دا نووسیم. ئومێده‌وارم ئهم پرۆژه‌یه به کرده‌وه به‌ئێرتیته پێش و سیمای شارستانی کۆن بپارتیزین، نزیکه‌ی (۲۵) ساله هه‌ول ده‌دهم ئهم که‌له‌پووره بپارتیزم و له‌م پێناوه‌شدا تووشی زۆر په‌نج و زه‌حمه‌ت بووم، من به ئیله‌حاحه‌وه ئیش ده‌که‌م تا ئهو بینایانه ئیستمالاک بکرتن و بپارتیزین، ولاتانی پێشکه‌وتوو ئه‌مانه ده‌پارتیزن که له شاره‌کانیان ماوه ئه‌وه‌ی هوشیاری رۆشنبیری په‌یدا‌بووه.

* له سۆمال له‌کاتی سه‌رۆک (محه‌مه‌د سیاد به‌ری) بریاردا گه‌ره‌کیکی کۆن برووخین و کۆشکی کۆماری له‌سه‌ر دامه‌زرین، خه‌لکی گه‌ره‌ک رازی نه‌بوون و وتیان گه‌ره‌که‌که شوتنه‌وارییه و رازی نابین برووخین، ئیتر شکایه‌تیان برده دادگا له پتی پارێزه‌ره‌وه، دادگا حه‌قیان دایه خه‌لکی گه‌ره‌که‌که و نه‌پانه‌یشت حکومه‌ت خانوه‌کانی برووخین.

- به‌ئێ... که‌چی هه‌ندێ له چه‌په‌کانی لای خۆمان ده‌یانوت شوتنه‌وار چیه ئه‌مه کۆنه‌خوازییه، بێگومان ئه‌مه وه‌ک چۆن به شیتوه‌یه‌کی نادروست له شیوعیه‌ت گه‌یشتبوون له‌مه‌شدا هه‌ر به هه‌له‌دا چوو‌بوون. چینی میلی گه‌ره‌کیکی له شاریکی خۆیدا له‌سه‌ر ته‌رزی عه‌ره‌بی - ئیسلامی ئاوه‌دان کردۆته‌وه، چونکه له سه‌ده ناوه‌نجیه‌کاندا جالیه‌یه‌ک له بازرگانه عه‌ره‌به ئیسلامه‌کان له‌و شاره‌دا ژیاون، ئیتر بۆ زیندوو‌کردنه‌وه‌ی یادی ئه‌وکاته گه‌ره‌کیکی خۆیان له‌سه‌ر ئه‌و ته‌رزه ئاوه‌دان کرایه‌وه.. لای خۆمان ده‌یانوت ئه‌مه کۆنه‌په‌رستییه، وه‌ک گروپی (روانگه) که ده‌یانوت میژوو و شوتنه‌وار چیه ئه‌مانه کۆنه‌په‌رستین. زۆر دژایه‌تی ئه‌ده‌ب و که‌له‌پووری شارستانی کوردیان کرد، زۆر نمونه‌م له کتیبه‌که‌مدا هێناوه‌ته‌وه، نمونه‌یه‌کم هێنا‌بوویه‌وه که کیتلیکی نووسراوی خه‌زنه‌داریکی بابان له کۆیه، کابرایه‌ک به‌ناوی موعتسه‌م مه‌لا مه‌جید موفتی بردبووی و بۆ سووکایه‌تی کردن به‌ میژوو خستبوویه سه‌ر ده‌می ئاوده‌ستخانه‌ی خۆی، له چ ولاتیکی ئه‌مه رویداوه؟! دوا‌یی پاش سالتیک له راپه‌ڕین من چووم بۆ لای مه‌لا مه‌جید به‌ تنیا له‌مال بوو بیره‌وه‌ری ئه‌وم تو‌مار کرد، که‌س له‌مال نه‌بوو جگه له خۆی ئاوده‌سته‌که‌شم پشکنی وتم به‌لکه به‌رده‌که بدۆزمه‌وه، بینیم چیمه‌نتۆ کرابوو که په‌نگه به‌رده‌که له‌ژێر چیمه‌نتۆکه‌دا مابیته‌وه، چونکه له شه‌سته‌کاندا ئه‌و کاره‌یان کردبوو. رۆشنبیرانی کورد رۆلتیکیان له‌م بواره‌دا نه‌بووه له‌به‌ر ئه‌وه به‌رانبه‌ر که‌له‌پووری

دهزگای گشتی شوینه واران ته نیا یه که بینایه ی که له پووری له سلیمانی کری، نه گهر بارود و خوی جهنگ نه بوایه چه ندین خانوی که له پووری ده کری و کری و (نیستی ملاک کردن) یش به هاندانی من بوو، نه وهشیان خانوی حاجی ره شیدی وهسمان چاویش بوو، نه خووشخانه ی سه ریازی ئینگلیزه کانی تیدا بوو که له کاتی شیخ مه محمود هاتبوونه سلیمانی، نه مهش نه خش و نیگاری زوری تیدا بوو، په نجه ره کانی به شووشه ی ره نگا وره نگ و شریته داری ناسک و عروسویه گه وره ره نگا وره نگه که شی به پانی (۳) مه تر تیدا بوو، هم مووی له لای دارتاشی هونه رهنه مند وهستا قاسمی سنه بی دروست کرابوون، له گه ل چه ندین نه خشی سوره یا و لاله که به ناوینه له نیوان تا قه کاندان دروست کرابوون، دهزگای شوینه واران زیاتر له بهر نه وه سه سه ته میژووویه که نه خووشخانه ی سه ریازی ئینگلیزی بوو کری.

وهک له راپورت ته که مدا بو یانم نووسیبوو، له چه ندین شویندا ناوی به شهکان به زمانی ئینگلیزی نووسرابوون، نه م بینایه که نیست ملاک کرا درایه دهست دائیره ی شوینه واری سلیمانی و بووه مولکی نه م دائیره یه، به ریتوه به ره که ی (ره فقیق فه تحو لالا) له بواری شوینه واره کاندان زور که مه تر خه م بوو، به لام نه مزانیوه دز بووبی وهک هه ندی له به ریتوه به رانی شوینه وار، ره فقیق نه وه بینایه ی ته سلیمی پاسه وانئ کرد به ناوی (عه بدوللا فه ره ج) که هه ره سی شوینه وار بوو تا بیپاریزی، نه مهش چه ند جار تیک برا بو نه من به تومه تی نه وه ی پشتگیری پیشمه رگه یه، وه ختیک له پاش نه نفال له قه ره داغه وه هاته ناو شار و چوه ناو خانوو ه که، له به هاری (۱۹۸۸) (موعه سه م ره شید) ی به ریتوه به ری شوینه واره کان هه ره شه ی لیکر کرد که نه گهر له خانوو ه که ده رنه چئ شکاتی لی ده کات، ئیتر ده بوو چۆلی بکات، پاشان موعه سه م خانوو ه که ی هه لوه شانده وه و خانوو یه کی شی له هه وش ی بینا که دا رووخاند. که هه ر یه که یان به موشته مه لاته وه چوار هۆده بوون، به بیئ نیزنی دهزگای گشتی شوینه واران، خانوو یه کی بو خۆی له سه ر بناغه رووخینراوه که به کۆنکریت دروست کرد، ده رگا کانی بینا گه وره که له پووریه که ی ده ره ئناو کردیه ده رگای ژوو ره کانی خۆی و نه وه خانوو ه که له پووریه ی به بیئ ده رگا هیتسته وه، ئیستا ده سه لاتنی سلیمانی لیژنه یه کی لیکۆلینه وه ی بو موعه سه م داناه وه و پاش نه وه ی

به‌هاندانی وه‌زیری پیشوو (جه‌مال عه‌بدول) پارچه زه‌وییه‌کیشی وه‌رگرت له‌گه‌ل (۱۰۷،۳۰۰) دینار تا خانوویه‌کی تر دروست بکات و ئه‌وه بو‌به‌رتیوه‌به‌رایه‌تی شو‌تینه‌واری سلیمانی به‌جی به‌یتلی، که دیتی هۆده‌کانی ته‌قیون و ئیتر به‌ که‌لک نایه‌ن و رۆژنامه‌ی (کوردستانی نوێ) ش به‌لا‌په‌رپه‌یه‌ک دژی مو‌عتسه‌سه‌می نووسی و ره‌خنه‌ی له (جه‌مال عه‌بدول) گرت که خه‌تای ئه‌و بو‌وه و زه‌وی و پاره‌شی دا‌وه‌ته‌ کابرا، جه‌مال به‌رگری له‌خۆی کرد له‌هه‌مان رۆژنامه‌شدا ئیعترافی کرد که زه‌وی و پارهی درا‌وه‌تی و هه‌ر شتی که رۆژنامه‌که نووسیویه‌تی له‌باره‌ی ویران کردنی خانوو‌ه‌که له‌لایه‌ن مو‌عتسه‌سه‌مه‌وه راسته و خانوو‌ه‌که خۆی مو‌ته‌جاوزه، یانی به‌پێچه‌وانه‌ی یاسا بینای کردوو و خانوو‌ه‌که‌ی ویران کردوو و قه‌ره‌بوو له‌سه‌ر ته‌جا‌وز نییه، وه‌ختیکیش (عادل مه‌جید) که ئه‌ویش ما‌وه‌یه‌ک به‌رتیوه‌به‌ر بوو مائی برده‌ ناوی و مریشکی تیدا به‌خێو ده‌کرد. فه‌رمسوون به‌عس بیت خانوو‌تیکی که‌له‌پووری بکړی، به‌لام به‌رتیوه‌به‌رتیکی کورد به‌رتیوه‌به‌ری دائیره‌ی شو‌تینه‌واری سلیمانی ویرانی بکات. جا کوانی دل‌سۆزی؟

بیتگومان هه‌ندێ له‌ به‌رتیوه‌به‌رانی شو‌تینه‌واره‌کانی کوردستان که‌مه‌ته‌رخم و ناد‌لسۆز بوون که چه‌ندین شو‌تینه‌واری کوردستانیان به‌ ویران کردنی یه‌که‌جاره‌کی دا‌وه، ئه‌مانه‌شم رۆژانه له‌ یاداشته‌کاغدا تو‌مار کردوو، ئومیده‌وارم له‌مه‌ولا پارتی و یه‌کیتی بی‌ری له‌ شو‌تینه‌واری کوردستان بکه‌نه‌وه و که‌سانی نالایق و دز له‌ دائیره‌کانی شو‌تینه‌وار دووربخه‌نه‌وه و فه‌رمانبه‌ره دل‌سۆزه‌کان به‌یتنه‌ پیش و وه‌زعی شو‌تینه‌وار و که‌له‌پووری کوردی چاک بکه‌ن.

(مو‌عتسه‌سه‌م ره‌شید) مۆزه‌خانه‌ی شو‌رشێ ئه‌یلوولیشی له‌ گه‌لاله‌ تالان کرد و ئه‌وکاته خوالی‌خۆشبوو (دارا تو‌فیق)ی تووره‌ کرد و هه‌روه‌ک بیستوو‌مه (د. که‌مال مه‌زه‌هر)یش له‌سه‌ر ئه‌م کاره‌ی بی‌زاری خۆی ده‌رپه‌یوه، هه‌روه‌ها تو‌مه‌تی هه‌لکۆلینه‌وه‌ی شو‌تینه‌واره‌کانی پێنجو‌تینیشی به‌شێوه‌ی ناشه‌رعی درابوو‌ه پال.

* پیت وایه‌ هۆبه‌کانی را‌گه‌یاندن، به‌تایبه‌ت رادیۆ و ته‌له‌فزیۆن له‌باره‌ی خزه‌تکردنی که‌له‌پووری نه‌ته‌وايه‌ تیمانه‌وه له‌ ئاستی به‌رپرسیاریتی خۆیاندا بووین؟

- ئه‌م رادیۆ و ته‌له‌فزیۆنانه‌ی که له‌پاش راپه‌رین له‌ کوردستاندا په‌یدا بوون ده‌یان‌توانی ده‌وری زۆر له‌ هوشیارکردنه‌وه‌ی خه‌لک له‌ بواری شو‌تینه‌وار و می‌ژوو

و که له پووردا ببینن، بهلام بهراستی شتیکی وایان نه کرد و تا نه مړوش رۆلی خوځان نه بینووه، بویه بهرپرسیار تې میژوویان ده که ویتنه سهر، له بهر نه وهی هندی له وانه ی نه م شویتانه یان بهر پتوه ده برد، یان ده ور تکی بهر زیان هه بوو، بهلام دل سوز نه بوون، هه ندیکیشیان نو که و جاسوسی کوئی حکومت بوون و کهسانی باشیان دوور ده خسته وه، نه مانه پروایان به کورد و کولتوری کورد نه بوو، له بهر نه وه ده وری خوځان نه دی، هه ندیکیشیان کهسانی پاکي سهر به شوپش بوون، بهلام ده ربه ی شویتنه وار و که له پووری شارستانیتي نه وه هوشیاریه یان نه بوو و روشن بیریه یان نرم بوو، نه رکی خوځان جیبه جت نه کرد، هندی بهر نامه ی بیکه لک و شتواندن و چه واشه کردنی میژووی کوردیه یان بلا و ده کرده وه، له کاتیکدا پتو سیتمان به که له پووری شارستانی کورد هه یه .

نیمه که گله یی له ر ابر دوو ده که ین و ده لئین میژوومان فه وتا وه و نه نو سرا وه، نه مه هه لیکه بو نه وه ی بایه خ به و بو ارانه بدری، فیلمی توند و تیژی دین بلای ده که نه وه، نه مانه کهسانی خو په رستن و حه ز نا که ن کهسانی زیره ک له و بو ارانه نریک بینه وه، نه گه ر دل سوز بوونایه دا وایان له کهسانی پاک و پسپور ده کرد و یارمه تیه یان ده دان شتی به که لک بلا و بکه نه وه .

* جوانترین نه خش و نیگاری کوئن، خه نجه ری، سیمفونیا یه ک، لاوکی، خه ونیک له لای تو دا چین؟

- جوانترین نه خش و نیگار لای من په یکه ری پاشای ده وله تی لؤلوی کوردستانی کوئن (ئانویانی نی) یه که له سهر شاخی زها و هه لکه ندراره له هه زاری سییه می پیتش زایین که نووسینی مسمار ی له گه لدا یه، (ئانویانی نی) گه وری لؤلوی بووه و پاشای نه و به شه ی کوردستان بوو که ده وله تی لؤلوی له نا وچه ی کرمانشا هندی جار ورمی تا زنی گه وری و هه ولتری که وتوته ژیر ده ست، هه ندیکیه یان له ولاتی ناشووریش حوکمیه یان کرد بوو، چونکه ناوی دوو سی پاشا له پاشایانی ده وله تی ناشوور لؤلوییه، شویتنه وار ناسان و اتیده گه ن لؤلوی بن، له نامه خانه ی پاشای ناشووری، ناشوور بانیه یال له وحیکه مسمار ی نوو سرا وه له باره ی لؤلوی کانه وه به ریز دکتور فه وزی ره شید له کتیه که یدا «نارامسین ملک الجهات الأربعة» بلاوی کردو ته وه، له و له وچه مسماریه دا هاتووه «لؤلویه کان که باوکیان ئانویانیه (۳۶) هه زار جه نگاهه ریه یان هیرشیان برده سهر باشووری نه نادوئل و داگیریه یان کرد، گه رانه وه هیرشیه یان برده سهر

كنداو و به‌حرین و عومانیان داگیر کرد، ئەوانه زۆر به‌هیتز بوون نارامسینی ئەكەدی وای دەزانی لۆلۆبییه‌كان له ره‌گه‌زی مرۆف نین و له شیریی (تیامه)یان خواردۆته‌وه، به‌لكو له جن و شه‌یتانن دایکیان تیامه‌یه كه خوداوه‌ندی شه‌ره و ژنی ئانوبانیینه، وا به‌ناوبانگ بوون كه چه‌كی شه‌ر کاریان تیناكات، ئینجا نارامسین داوای له فه‌رمانده‌ی سه‌ربازی خۆی كرد كه ناوی (لدوو) بوو وتی هه‌ندێکیان بگه‌ر و نیتزه‌یان لێبده، نه‌گه‌ر خوتنیان لێهات واته ئەوانه مرۆف، دوایی كه هه‌ندێکیان گرت و نیتزه‌یان لێدان و خوتنیان لێهات زانیان مرۆف، هه‌ر بۆیه نارامسین داوای له (عشتار) كرد ڕتی بدات تا بچیته شه‌ری لۆلۆبی، به‌لام نارامسین سێ ساڵ له‌سه‌ر یه‌ك هیتزی كردنه‌ سه‌ر، جارێك به (١٢٠) هه‌زار سه‌ربازه‌وه، جاری دووهم به (٩٠) هه‌زار سه‌ربازه‌وه، جاری سێیهم به (٦٧٠٠) سه‌ربازه‌وه هه‌موویان كوژران، ئینجا له عشتار پارا‌یه‌وه كه ئیزنی بدا بچیته شه‌ریان و سه‌رکه‌وتی، له‌به‌ر ئەوه‌ی بی ره‌زامه‌ندی عشتار چوو بوو واشی ته‌فسیر کردبوو كه به‌بی ره‌زامه‌ندی ئەم خاوه‌نده چوو، بۆیه له‌شکه‌ه‌ی هه‌مووی قه‌ر بووه، ئیتر ڕیگه‌ی ده‌دات و ده‌چێ ئەم‌جاره له شه‌ره‌كه‌دا سه‌رده‌که‌وت و دوازه‌ که‌س له شه‌ره‌كه به‌دیل ده‌گه‌رت و داوا له عشتار ده‌کات ڕیگه‌ی بدات بیانکوژی، عشتار ده‌لێ مه‌یانکوژه ئیمه له کۆمه‌لگای خاوه‌ندان خۆمان سزای ئەو میله‌ته ده‌هه‌ین و برا ده‌که‌ینه دوژمن له‌ برا‌ی خۆی و شار دوژمنی شار و گوند دوژمنی گوند و شارستانیه‌تیان له‌ناو ده‌به‌ین». له (ڕیگای کوردستان) له (١٩٩٥/١٢/٥) ئەمهم بلاوکرده‌وه له ژێر ناوێشانی «یه‌که‌بوون و به‌هیتزی، دووبه‌ره‌کی و لاوازی کورد له نووسینیکی بسماریدا - ناراسته‌یه بۆ سه‌رکرده‌کانی شه‌ری براکوژی» تا عیبه‌ره‌تی لێ وه‌رگه‌رن كه وه‌ختی لۆلۆبییه‌كان یه‌ك بوون توانییان (به‌گوێه‌ی ئەو نووسینه ئەگه‌ر ئەفسانه‌ش بی و نووسراوه) كه‌نداو و به‌حرین و عومان داگیر بکه‌ن، به‌لام کاتێ دووبه‌ره‌کی كه‌وته ناو ئەو میله‌ته‌وه چۆن بوونه میله‌تێکی بیه‌تیز و دوژمنان ولاتیان لێ داگیرکردن، کوردیش وایه ئەگه‌ر یه‌ك ده‌ست بی دوژمن پیتیان ناوێری، هۆکاری سه‌رنه‌که‌وتنی کورد دووبه‌ره‌کییه، وه‌ك قازی «شه‌هاب الدین ابن فضل الله العمري» میژوو نووسی میسری له‌نیوان سه‌ده‌ی (١٣-١٤) نووسیویه‌تی «الاکراد أمم لا تحصی و خلائق لا تعد فلولا أن سیف الفتنة بینهم مسلول ینبه نائمهم و یحصد قائمهم لفاضا علی البلاد و

فازوا بالطريق والتالد» جگہ رختینی مہزنیش دہلتی:

«نہ میر و بہ گلہر و ناغا و پسمام
کرن ویران سہرا و بوج و خانی
وہکو شیر و ہلنگان نہم دہچوون ہہف
روٹی پهنیر ژمہدی دانئی ہیلانی
نہری ہووکتی پہ ہووکتی ژار و مہستی
لہسر سنگن تہزا قاما بیانی

ہووک یانی کوردستان، ٹومیدہ وارم نہم حزبانہ بینہ یہک و دہوری خویمان لہ
رژگارکردنی کوردستاندا بیین.

* پتویستہ ژیانامہی نئدہبی و خوتندن و بہرہ مہکانت بزانی؟

- لہم چاوپیکہ وتنہدا زور لہ ہہول و تیکوشانہ کانم لہ ہواری کولتسور و
شوینہ وار و نئدہ بیات باس کرد، لیستہ یہک لہو نووسینانہم کہ ہہندیکیان
پاکنوس کراون و ہہندیکیان ماویانہ، لہوہش دانہ یہکتان لہ لایہ... کتیبہ کہم
(دیوانی کرمانجی) لہ میژووی نئدہبی کرمانجی دہکولتیتہوہ، کہ لہ لایہن
رؤشنبیران نئوپہری بایہ خدارہ، بہ دہیان لیکولتینہوہ و وتارم لہ ہواری نئدہبی
کوردیدا بلاو کردوہ تہوہ و زوریش ماون و بلاو نہ ہونہ تہوہ، کتیبی (یوسف و
زولہ یخا) ی سہلیسی ہیزانیم نامادہ کرد بو چاپ کہ لہ سہر سئ دانہ
دہستنووسی کوردستانی باکوور لیکولتینہوہم لہ بارہوہ یہوہ کردبوو و لہ سالی
(۱۹۸۴) دامہ نئمینداریتی گشتی رؤشنبیری لہ ہہولتیر و ہریاری چاپ
کردنی درا، بہ لام حہوت سال لہوئ مایہوہ و بہ نئقہست چاپیان نہ کرد و
فہوتاندیان، یانی بہقہدہر حہوت سالہی بہندکردنی یوسف لہ میسر لہ لایان
مایہوہ!

* چی لاوازیبہک لہ لیتوتیرینہوہی نئکادیمیدا ہہیہ و لیکدانہوہی بہرنامہی
میژووی پییہ و ریٹگاکانی پدیدکردنی زانست چین و نئزمونہکانی خوت لہم
ہوارانہدا چین؟

- یہکہ مین کہس کہ رخنہی میژووی نووسیبت «ہیکتابووسی مہلہتی
یونانی» ہوو لہ سہدہی (۶) ی پیش زاین کہ رخنہی لہ سہرگوروشتہکانی
پیش خوئی گرتوہ، ہہندی لہ زانایانی بہرنامہی توتیرینہوہی زانستی یہکہ مین

جار که روایاتی میثرووی ریکخستووه دهلتین زانایانی ئیسلام له (مصطلح الحدیث) دا سه نه دی روایه ته کان که پشتا و پشت له یه کیان بیستووه، ئینجا به پیتی وه سفه کان و ره وشت و تبعی راوییه کان نه گهر خراب بن زانایانی هدیث و توویانه خراپه و پشت به ریوایه تی ئو که سه نه به ستراوه، له بهر ئه وه هدیث که ده درینه پال پیغه مبه ر دوای قورنان یه که م سه رچاوه ی ئایینی ئیسلامه، زور زانا ته حقیقیان له م هدیثانه کردووه، جاری وا هه بووه زانایه که له خوراسان سه فهری بو میسر، یان هندستان کردووه تا سوواخی راستیتی هدیثی بزانی، به لام ئه وه ی که سه نه دی ریوایاتی هدیثی وه که بهرنامه داناوه، زانای کورد ئین سه لاهی شاره زووری بووه که له سه ده ی سیزده ی زاینیدا کتیبی به ناوی «مصطلح الحدیث» دانا، هه ندیک زانا شهرح و ته علیقیان له سه ر ئه مه ی ئین سه لاه نووسیوه، یه که له وانه حافزی مه شهووری هدیث زهینودینی عیراقی عه بدولر ه حیم که خه لکی کوردستانی باشوور بووه، ئه وه شهرحی بو داناوه که ماموستای ئین هه جهری عه سه قلانی بووه، ئین هه جهر «نوخبة الفکر» ی نووسیوه هه ر له زانستی (مصطلح الحدیث) خویشی شهرحی (نوخبة الفکر) ی کردووه، وهختی خو ی من ده رخم کردووه، ئین خه لدوون دانهری زانستی ئیجتماعه و که لکم له هه موویان وه رگرتووه و زور هیز به میثروونوس و لیکوله ره وه کان ده به خشن.

* له بهرنامه ی لیتوژینه وه ی زانستیدا چون باسی پیشه کی نووسین کراوه ؟
 - مه رجیکی تری بهرنامه ی لیتوژینه وه ی زانستی نووسینی پیشه کییه، (د. عدلی جهواد نه لتاهر) ده لتی نه گهر باه تی (۳۰۰) لاپه ره بی گرنکه پیشه کی له (۵-۶) لاپه ره که متر نه بی، پیشه کیش عاده تن دانهر تیدا ده ستیشانی باه ته که ی ده کات و پلانی له م باه ته دا چونه و هوکاره کانی هه لباردنی باه ته که و بوچی ده ستیشانی کردووه ده کات، به رای من (۵-۶) لاپه ره که مه و بهش ناکات، زانایانی تری ئو بوارهش هه ر ته نکید له سه ر پیشه کی ده کهن، ئه وه بهرنامه ئه کادیمیانه به زور مه رجه وه به ستراوه ته وه و به پیتی نه زمونی نووسینی خوم ده بی سه ره به ستی زیاتر بدری به دانهر، سه رچاوه کانی توژینه وه ش نوقته یه که، له لیتوژینه وه ی ئه کادیمیادا کاتی خاوه نی باسه که، یان نامه ی ماجستیر و دکتورا باسی ئه وه سه رچاوانه ده کهن، له پاش (پیشه کی) پیویست به وه ناکات له وی بایه خی ئه وه سه رچاوانه بنووسی، چونکه له

پهراویزه‌کاندا ده‌زانی، بیجگه له هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی گ‌رنگ به‌تایبه‌ت ده‌ست‌نووسه‌کان، زۆر‌جار قوتایی زانیاری که‌مه و بۆ‌ئه‌وه‌ی قه‌باره‌ی لی‌کۆ‌لینه‌وه‌که‌ی بگاته (۱۵۰) لاپه‌ره و ره‌خه‌ی لی‌نه‌گیرئ، دیت ئەم شی‌وازه به‌کار‌دینئ و زیاد له پێ‌ویست ده‌رباره‌ی هه‌ل‌سه‌نگاندنی ئەو سه‌رچاوانه ده‌نووسی، به‌لام بۆ‌می‌ژوونوسی تر ئەمه پێ‌ویست ناکات سه‌رچاوه‌ی ده‌گه‌من نه‌بئ (ده‌بئ بزانی لێ‌ره‌دا مه‌به‌ستم لیستی ناوی سه‌رچاوه‌کان نییه).

* ئە‌ی په‌راویزه‌کان چۆن مامه‌له‌یان له‌گه‌ل‌دا ده‌ک‌ری؟

- کۆ‌کردنه‌وه‌ی په‌راویزه‌کان و بلا‌وک‌ردنه‌وه‌یان پێ‌که‌وه له پاش هه‌ر مه‌وزوو‌عی‌ک، یان به‌ش‌یک له به‌شه‌کانی کتیب به‌ باش ده‌زانم، چونکه هه‌ر په‌راویزه‌یک له شو‌ینی خۆ‌ی نامینئ و دوور ده‌که‌ویتته‌وه و ده‌بیتته بار‌گ‌رانییه‌ک بۆ‌خو‌ینده‌وار تا په‌ره‌کانی کتیب هه‌لب‌داته‌وه و هه‌موو جار‌یک به‌جیتته سه‌ر په‌راویزه‌کان، تا هه‌ر په‌راویزه‌یک بدۆ‌زیتته‌وه، هه‌روه‌ها له عه‌به‌کانی ئەم رێ‌بازه ئە‌وه‌یه جار هه‌یه له بی‌ری خو‌ینده‌وار ده‌چئ ته‌ماشای په‌راویزه‌بکات و جار‌یش هه‌یه ماندوو‌ه و هه‌ر ته‌ماشاشیان ناکات، ئە‌گه‌ر هه‌له‌ش که‌وته زنجیره‌ی په‌راویزه‌کانه‌وه که زۆر جار‌یش ئە‌مه رو‌وده‌دات، ئە‌وه زۆر به‌ زه‌حمه‌ت خو‌ینده‌وار په‌راویزه‌که‌ی بۆ‌ده‌دۆ‌زیتته‌وه و جار هه‌یه سه‌ری لئ ده‌شی‌وئ و له‌باتی ئەم په‌راویزه، په‌راویزی دی‌که ده‌خو‌ینیتته‌وه که ئە‌مه هه‌موویم به‌سه‌ر هاتوو‌ه، به‌لام ئە‌گه‌ر هه‌ر په‌راویزه‌یک له شو‌ینی خۆ‌ی و له دامه‌نی لاپه‌ره‌که‌دا بنووس‌ریت زۆر با‌شتره و ئەم هه‌موو گیرو‌گ‌رف‌تانه دروست نابن. ره‌نگه ئەم رێ‌بازه هه‌له‌یه له رێ‌گای ئە‌کادیمییه‌کانه‌وه په‌یدا‌بو‌یئت. کۆ‌کردنه‌وه‌ی وینه‌کانی نێو کتیب‌یش و بلا‌وک‌ردنه‌وه‌یان پێ‌که‌وه له کۆ‌تایی کتیب‌دا، هه‌مان خه‌وش و نو‌قسانیه‌کانی کۆ‌کردنه‌وه‌ی په‌راویزه‌کان و پێ‌که‌وه بلا‌وک‌ردنه‌وه‌یان هه‌یه.

نه‌نووسینی ناوی سه‌رچاوه‌کان به‌ تایبه‌تی گ‌رنگه‌کان له‌نێو ناوه‌روکی کتیب‌دا هه‌ریه‌ک له شو‌ینی خۆ‌ی و کۆ‌کردنه‌وه‌یان له په‌راویزه‌دا به‌شی‌وه‌یه‌کی به‌رده‌وام، ئە‌مه‌ش چه‌ندین هه‌له‌ی به‌دوادا دئ، ئە‌گه‌رچی ئەم رێ‌بازه ئە‌کادیمییه و وه‌ک هیلکه‌یه‌کی پاک‌کراوه، به‌لام ناوه‌که‌ی بۆ‌گه‌نه و چه‌ندین خه‌وشی زانستی‌ی هه‌یه، له‌وانه کۆ‌کردنه‌وه‌ی نووسین و زانیارییه‌کانی چه‌ندین می‌ژوونوس و سه‌رچاوه پێ‌که‌وه له ناوه‌روکی کتیب‌ه‌وه و ناما‌ژه‌کردن پێ‌یان له په‌راویزه‌دا به‌ یه‌ک غ‌ره و هه‌موو وه‌ک یه‌ک به‌بئ جیا‌وازی، له کاتیک‌دا زۆره‌ی زانیارییه‌کان

هی یه کیتکیانه، یان دووانیان، یان یه کیان یه که مین جار ئه و زانیاریبانه ی خستوه ته سهر کاغز و پتی زانیوه به ره نجیکی زوره به دهستی که وتوه، ئه وانه ی دیکه لهویان وه رگرتوه، یان شتیکی که میان له و مهسه له یه نووسیوه، یان هه ندیکیان به لاوازی نووسیویانه، جاریش هه یه هه ندیکیان له ته فاسیلدا به هه له داچوونه، به لام ئیستا له پهراوتزدا هه موویان به شیوه یه کی (سوسیالیستانه) بوون به هاوبه ش.

ئه وه ی یه که مجار ئه و مهسه له یه ی نووسیوه و دهستپیتشخهر بووه، یان داهینه ر بووه، یان زانیاریبه کانی پته وتر بووه، به م شیوه یه ماف و دهوری بزر کرا، ئه مهش یه کیتی تره له عه یبه کانی ئه کا دیمیه کان و ریبازیان، چونکه ئه م ریبازه ئاسانتره. له بهر ئه و هویانه به رای من ده بی زور جار ناوی میژوونووس و سهرچاوه ی باش و گرنگتر له ناوه رۆکی کتیبدا بنووسریت، خوتنده واریش به باشتر ناوی میژوونووس و سهرچاوه که ی ده که ویتته بهرچاو، به تاییه تی ئه گهر ئه و مه زووعه (جه ده لی) بی و کیشمه کیشی ئیسپات کردنی له سهر ه بی و مه وزووعیتی زور ناسک و (حساس) بی.

پیشتر که وتم ته فسیری ئین خه لدوون بو میژو (دهوری) یه، لیره دا روونتری ده که مه وه که ده لی: «ئه و میلله ته ی دو اکه وتوه، ده ست به خه بات ده کات بو دروست کردنی ده ولت و شارستانیته، ئه ویش بو ماوه یه که ده مینتی و دوا ی ئه وه پیر ده بی و دیتته دهوری نه مان و میلله تیکی تر که له دهوری هیتز و به داوه تدا یه، دئ ده ولته تی میلله تی پیشوو له ناو ده بات، ده ولته تی له به داوه ت دروست ده کات و ناگاته شارستانیته و دوا ی ئه وهش دیسان پیر ده بی و میلله تیکی تر دیت ده ولته ت دروست ده کات. ئه مهش (ته فسیری دهوری) ئین خه لدوونه که بیرمه ندی ئیتالی (بیکو) له سه ده ی (۱۷ تا ۱۸) زیاتر روونکردنه وه ی دایه ئه م ته فسیره ی دهوری، ههروه ها ته فسیری ماددی بو میژووش ئه وه یه که مارکس دا پرشته وه؛ ئه مهش به هوی ماددیته تی دیاله کتیکه وه زانستیکی گشتیه بو کومه لگه له سهر بنه رته تی کومه لایه تی میلله تان دامه زراوه، مارکس ده لی ماده ئه سله و ژیا نی رۆحی و هوشیاری کومه لایه تی لقه، مارکس و توویه تی په ره سه ندنی شیوازه کانی به ره مه می خیراتی ماددی پیویست بو ژیا نی مروث، وزه ی بنه رته تی و داینه موی میژووه و ده بیته هوی ئه وه ی ژیا نی کومه لایه تی بگوا سترتته وه بو سستمی و له و سستمه بو

سسستمیکی تر، نهمه پیتی دهلّین (تفسیری ماددی) تفسیری میثالی ههیه که دهلّی ژبانی رۆحی نهلّسه و ماددهش بهرهمی نهوهیه، نهمهش تفسیری میسالییه.

میژوو بریتییه له ههوالتیکی بئی حهد و حسابی میژوویی، واته میژوو خهبره نهک زانستییک قابیلی ههله نهبئی، ههوال بۆ خۆی «مایحتمل الصدق و الکذب» لهوانیه راست بئی یان راست نهبئی، بهلام ههوالتی راست یهک له هۆیهکانی زانسته، هۆیهکانی زانست که مرۆف پیتی فیری زانست دهبئی و زانیاری پئی پهیدا دهکات سی شتن وهک فهیلهسوفانی یۆنان و ئیسلامیش وتوویانه:

(۱) حهواسی سهلیمه، پینج ههستهکهیه بیستن و بینین و بۆنکردن و چهشهکردن و ههست، که ساغ و تهنروست و بئی کهموکوری بئی.

(۲) الخبر الصادق، ههوال و زانیاری و ناخافتنی راست، زانابوونی

راستهقینه.

(۳) (عقل).. خهبری راست دوو شیویه: موتهواتر (متواتر)، وهک بلّی

بهغدا ههیه نهوهی نهشیدیی نهمه دهزانی، موتهواتر نهو ناخافتنهیه که لهسه زاری خهلکی عهوام دهوتری که مومکین نییه لهسه درۆ یهکتر بگرنهوه، نهمه تهواتوره، گترانهوهی میژوویش ههیه و قابیلی گومان نییه. نهو زانیاریانهی بهدییهین و مهحسوساته و گومانیان تیدا نییه، نهوهی به چاو دهبینیت نهمه زانیاری پتویستییه، وهک زانایانی ئیسلام دهلّین حهقییه که تو تهماشای دیوارئ دهکهیت نهمه جیگهی گومان نییه «علم بالضرورة» یه، عهقلیش هیتیکه له نهفسی مرۆفدا نامادهیه بۆ فیربوونی زانست و لیتکۆلینهوه کردن، غهبریه زانیاری راستهقینه وهردهگریت، وهک (یهک نیوهی دووانه) نهمه «العلم بالضرورة» یه، له دواي نهمه پیتی دهلّین «أستدلالي» که به بهلگه و بههوی لیتکدانهوه و پهیداکردنی بهلگه و بیرکردنهوهوه دهبئی، نهمه زانستی «ئیکتسابی» پئی دهگوتریت که مرۆف به شیویهکی زانستانه دهری دهخات، پتویستی به بیرکردنهوهیه، بهلام زانستی زهروپهت بئی بهلگه پهیدا دهبئی و وهک خهبرئی دهچپته گوچکته، نهوه گومانی تیدا نییه، نهگه گوچکتهی به پیچهوانه و به ههله گوئی لی نهبئی و شتیکی (حسی) بئی، نهمه «علم بالضرورة» یه، سرووش له هۆیهکانی زانست نییه، چونکه نهمه تاییهته،

زانست ئەو ھەبە مرۆڤ بە ڕیگای ئیستدلال ھەو لە پیتی گفتوگۆ و بەلگەو لیکۆلینە ھەو ھەبە دەکات، (سرووش) پیتی نالین زانست و ئەو (وحی) ھەبە بۆ پیتە مەبران ھاتوو زانایانی ئیسلام و توویانە (عیلم) نییە، چونکە بە دەست ھینان و ھەبە کردن (اکتساب) نییە.

(باحشیەت) ھەبە ریزیە لە نەفسی مرۆڤدا بۆ لیکۆلینە ھەو و دۆزینە ھەبە بەلگەکان لە ھەسەر راستی و ناراستی و دوولایی لە زانیاری، ئەو ھەبە دەخوینێ شۆینە لاوازیەکانی نووسینی خوێ دەدۆزیتە ھەو، تا بتوانی دەرە نجام (ئستتاجات) لە (تەعمیمات) دەر ھەبێتی، بەلام (ئیستقراء) لە (جووئیات) پیکدیت کە کۆمەلێ بەلگە ھەبە بۆ ھەسەر ھەبە کە گشتی دروست دەکریت، ئەمە ڕیگە ئیستقرا ئییە، ئەم ھەردوو ڕیگە ھەبە لە چەندین زانستدا ھەبە.

ھیزی باحشیەت لە ھەو ھەبە تاقەتی وردە کاری لە نووسیندا ھەبێ، ئەم ھیزیە دەگمەنە و لە کەم مرۆڤدا ھەبە، ڕەنگە لە دوو ھەسەر کەس یەک کەس ئەو ھەبە تیدا بێ، ھەبە ھەبە زانستی زۆر لە چەندین بواریدا دەزانێ، یان لە زۆر شۆین گەر ھاو و شارەزایە، یان نووسەر ڕیکە بیری تێرە شتێکی پەنجە ساڵ لە ھەو ھەبە بینیستی وردە کاریەکانی ھەر لە بیری ماو، بەلام کە دیتە ھەسەر نووسینەکانی تەماشای دەکەیت وردە کاری لە نووسیندا نییە، ھەندێ جار یش نووسینی لاوازی، واتە ھیزی باحشیەتی (الباحشیەتی) تیدا نییە.

(١) مرۆڤ بۆ ئەو ھەبە بیتی زانایەکی باش پیوستی بە زەین تیری لە گەل زیرە کایە تییەکی زۆر ھەبە، لێرەدا جیاوازی لە نیوان زەین و زیرەکی دەکری.

(٢) یادە ھەبە ھەبە بە ھیزی ھەبە و لە ھەسەر خویندە ھەبە ھەبە چاوەکان و نووسین بەردەوام بێ.

(٣) مەرجێکی تر ئەو ھەبە ھیزی باحشانە ھەبێ، ھەر مرۆڤێ گەیشتە پلە ھەبەکی بەرز لە زانست دەبێ ئەم مەرجانە ھەبێ تیدا بێ، ئەگەر یەکیانی تیدا لاوازی بێ ڕەنگە ھەو پلە ھەبە نەگات، واتە ھیزی وردە کاری شتێکی تاییە ھەبە مرۆڤدا ھەبە زاکیرە تاییە ھەبە، و تمان ھەندێ کەس زاکیرە تیری زانیاری تیدا ھەبە، بەلام کە دیتە ھەسەر نووسین ئەو ھەبە لە ئاستی زاکیرە و زەین و زانستەکانیدا نییە.

(٤) کەسێک بھەو ھەبە بیتی زانایەکی زۆر بخوینیتە ھەو، زۆر زۆر ناگای لە ھەبە چاوە نوێەکان بێ و سوودیان لێ ھەرگرت، ئەو ھەبە زۆر زانایە زۆر لە وانی

دی ماندووتره، مرۆڤ نه‌گهر مه‌رجه‌کانی پیتشتیش ناماژه‌مان پیتیان دا له خۆیدا ببینی نه‌گهر نه‌یخوینده‌وه ناگاته نه‌و پله‌یه، چونکه مرۆڤ چهند زاناش بێ نه‌گهر چهند سالتیک له خویندنه‌وه دوورکوتوه‌وه زانیارییه‌کانی لاواز ده‌بێ، نه‌گهر مرۆڤ کتیبیتیکی دانا و ئیتر بۆ ماوه‌ی ده‌ سال دوورکوتوه‌وه زۆر له زانیاری نیو کتیبه‌که‌ی خۆشی له‌بیرنامینی.

(۵) مه‌رجیتیکی بنه‌ره‌تی گه‌یشتنی مرۆڤ به‌ پله‌یه‌کی به‌رز له‌ زانا‌بوون، نه‌وه‌یه‌ چێژ له‌ ماندووبوون وه‌ریگریت، نه‌ک هه‌ر وزه‌ی به‌دواداچوونی بابه‌تی سه‌ختی هه‌بێ، به‌لکو چێژی لێ ده‌ببێ که‌ هه‌رگیز به‌و شتیه‌یه‌ له‌زه‌ت له‌ شتی ئاسان نابینی، ده‌بێ تا‌قه‌تی هه‌بێ ده‌یان سه‌عات ته‌ماشای یه‌ک وشه‌ی ده‌ستنووسی بکات که‌ به‌ (شتی) تیکچووبی تا مانا‌که‌ی بۆی ئاشکرا ببێ، واته‌ لێی ماندوو نابێ، به‌لکو زه‌وقیشی لێ ده‌ببێ، جاریش هه‌یه‌ هه‌ر هه‌یج بۆی ئاشکرا نابێ و وه‌ختیکی زۆری لێ به‌ فیرۆ ده‌چێ، به‌لام لێی په‌شیمان نابیته‌وه، چونکه‌ ویردانی زانستی به‌و ماندوو بوونه‌ ده‌سه‌سته‌وه‌ و ده‌زانی له‌ هه‌ولدان بۆ زانیی نه‌و شته‌ سه‌خته‌ که‌مه‌ترخه‌م نه‌بووه، من تا ئیستا نه‌وه‌ چهند رۆژتیکه‌ دوودل بووم له‌وه‌ی باسی خۆم بکه‌م که‌ شتی وا که‌وتۆته‌ به‌رچاوم و له‌زه‌تم له‌ سه‌ختیه‌که‌ی وه‌رگرتوه‌، خۆم هه‌لناکیشم، خوینده‌وار ده‌بێ بزانی له‌ نووسیندا ته‌جره‌به‌ی نیزیکه‌ی (۴۰) سالم هه‌یه. له‌ به‌هاری سالی (۱۹۶۰) ده‌ستم دایه‌ میژوو نووسین، کاتی لیکۆلینه‌وه‌م له‌باره‌ی وینه‌کانی شه‌ره‌فنامه‌ کرد، حیسابم کرد ده‌وری (۵۲) سه‌عات ته‌ماشای عیباره‌تیتیکم کردوه‌ که‌ له‌ناو وینه‌به‌کدا نووسینیکی زۆر وردبوو، نووسینه‌که‌ خۆشی به‌شیکه‌ له‌ وینه، ئینجا به‌ هه‌له‌ خویندمه‌وه، له‌م (۲-۳) ساله‌ی دوایی که‌ لیکۆلینه‌وه‌ی قوولتری نه‌و بیست وینه‌یه‌م کرد، واته‌ تابلۆکانی نیو نوسخه‌ی یه‌که‌مین شه‌ره‌فنامه‌ که‌ خۆشبه‌ختانه‌ که‌وتۆته‌ نامه‌خانه‌ی بو‌دلیان له‌ زانکۆی ئۆکسفۆرد ماون و به‌ده‌سته‌ختی شه‌ره‌فخان خۆیه‌تی.

قو‌ن‌اغی دووه‌م گه‌یشتمه‌ ئاکامی ته‌واو و به‌ راستم خوینده‌وه‌ که‌ خویندنه‌وه‌یه‌ک بوو له‌ تابلۆی دووه‌م ده‌ریاره‌ی داگیرکردنی «قه‌لای دزی» له‌ هه‌کاری له‌لایه‌ن نه‌سه‌دودینی میری هه‌کارییه‌وه، هه‌روه‌ها زۆر ته‌ماشای نه‌و مۆر (توغرا) گچکه‌ی شه‌ره‌فخانم کرد و توانیم بیخوینمه‌وه‌ که‌ له‌ تابلۆی هه‌ژده‌یه‌مدا هه‌یه‌ و پیتوانه‌ی نه‌و مۆره‌ ۲,۵ ملم به‌ ۱,۵ ملم-ه‌ نه‌ویش به‌ شتیه‌ی

هردوو خهتی تیکه‌لاو له شیوه‌کانی (جەلی) و (کوفی)، پاشان بۆ مامۆستای خهتی عه‌ره‌بی به‌ناوبانگ «یووسف زه‌نون» له مووسل گه‌وره‌م کرد تا بیخوینیته‌وه، به‌لام «یووسف زه‌نون» بۆمی نووسی که باش بۆی نه‌خویندراوه‌ته‌وه، به‌لکو له باره‌ی نووسینێکی که له‌ویش وردتره‌ نووسیویه‌تی ئه‌وه ته‌نیا ره‌شاتیه‌که و نووسین نییه، به‌لام له لاپه‌ره «٦٠-٦٢» له کتیبه‌که‌م تابلۆکانی شه‌ره‌فنامه، ئه‌وی وردتریوو «١١،٥ ملم»ه (١٠٠٪) بۆم ساغ نه‌بۆوه، (به‌لام پاشان بۆم ساخ بووه‌وه که ئه‌وه مۆرتیکی وردی شه‌ره‌فخانه که وشه‌ی «ولی»یه و له شیوه‌ی چرا و بلیسه‌ی چرادایه که به‌ رای من مۆری نیو ئه‌نگوستی شه‌ره‌فخانه، «ولی»ش به‌ ئه‌سل ناوی خودایه)، چه‌ندین جار له نامه‌خانه‌ی بۆدلیان داوام کردوو ئه‌م شتانه‌م بۆ بخویننه‌وه، زیاتر له‌جاریک مامۆستا (ئه‌نوه‌ر سولتانی) چوو ته‌ نامه‌خانه‌که و نامه‌ی بۆ من نووسیوه و له‌نامه‌که‌دا ده‌لتی: له‌ نامه‌خانه‌که‌دا که‌س نییه ئه‌م نووسینه وردانه بخوینیته‌وه، له‌گه‌ڵ ئه‌و هه‌موو هه‌ولدانانه‌شم من له خویندنه‌وه‌یان ماندوو نه‌بووم که ده‌یان کاتژمێر به‌ زه‌ره‌بین ته‌ماشای ئه‌و مۆزه‌ گچکه‌یه‌م کردوو، ره‌نگه‌ ئه‌گه‌ر زۆر که‌سی تر تابلۆکه‌ ببینی هه‌ر هه‌ستیشی پێ ناکات که مۆر و ئیمزای شه‌ره‌فخان، یان هه‌ر هه‌ست ناکات که نووسینه، من نه‌ک هه‌ر ماندوو نه‌بووم، به‌لکو به‌ ته‌ماشاکردنی چێژیشم لیوه‌رده‌گرت.

بۆ نمونه باسی ته‌جربه‌یه‌کی تر ده‌که‌م که له‌ سالی (١٩٨٢) مامۆستای به‌هه‌شتی زانا و میژوو نووس «شیخ محه‌مه‌دی خال» هه‌ندی به‌لگه‌نامه‌ی ده‌ستنووسی نیوه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی نۆزده‌یه‌م و پێشتریشی دایه‌ من فۆتۆکۆپییان بکه‌م که به‌م شیوه‌ خه‌ته‌ شکسته‌ سه‌خته‌ فارسییه‌ی ئه‌و وه‌خته‌ نووسرابوون، نه‌مه‌ده‌زانی بیان خوینمه‌وه، ئیتر برده‌نه‌ لای کورده‌کانی کوردستانی پۆژه‌ه‌لات، یه‌ک له‌وانه «شیخ هادی ده‌ولت ناو»ی زانا و مامۆستا «کیومه‌رث نیک ره‌فتار» بوو که ئه‌ویش به‌رپه‌وه‌ری په‌روه‌ده‌ی (پاوه) بوو که حزبی دیموکرات شکا هاته‌ ئیتره، هه‌روه‌ها مامۆستا عه‌بدولقادری ده‌باغی و مامۆستا مه‌لا عه‌بدوله‌حمانی پێنجوینی که فارسی زانیکی زۆر باشه و له‌وان که‌متر نه‌بوو، ئیستا له‌ دادگای سلیمانی عه‌ریزه‌نوسه و به‌هۆی ئه‌وانه‌وه ئه‌و به‌لگانه‌ خوینراوه‌وه و هه‌موویان زۆری پتوه‌ ماندوو بوون، به‌لام پاشان که خۆم فێری ئه‌و شیوه‌ نووسینه‌ بووم، هه‌روه‌ها شیوه‌ نووسینه

سهخته‌کانی عوسمانیی سده‌ی شازده‌هه‌م و حه‌فده‌هه‌م، ئیتر له‌زه‌تم له خویندنه‌وه‌ی ئه‌و جووره به‌لگه‌نامانه نه‌ده‌دیت. زورجار حه‌زه‌ده‌که‌م وه‌ک هیوایه‌تی مۆر و ئیمزا و نووسینیکی زۆر سه‌خت بکه‌ویته به‌رده‌ستم تا به خویندنه‌وه‌یان زۆر وه‌خت سه‌رف بکه‌م و له‌زه‌ت و راحه‌تی نه‌فسی له خویندنه‌وه‌یان وه‌ریگرم، ئه‌گه‌رچی وه‌ختیشم زۆر له‌ لا پیرۆزه.

(٦) خه‌سله‌ت و سیفه‌تیکی دیکه له‌ خه‌سله‌ته‌کانی لیتویژه‌روه‌ه ئه‌وه‌یه که توانای منجرانه‌ی بۆ لیکۆلینه‌وه و به‌دواداچوونی سه‌خت هه‌بی، دوور نییه وه‌ک من زۆریه‌ی شه‌و ئه‌و شته له‌ خه‌ودا ببینی، نه‌ک خه‌ونیتیکی ساف و پوون، به‌لکو به‌ ته‌مومژ ئه‌وه ده‌بینی، جاری وا هه‌یه چه‌ندین رۆژ مرۆژ خه‌ریکی مه‌سه‌له‌یه‌کی سه‌خت ده‌بی و لیتی ماندوو نابنی که وه‌ختیکی زۆر به‌شتی وا سه‌رف ده‌کات، جاریش هه‌یه به‌ ئه‌نجامی ته‌واو ناگات و ئه‌و وه‌خته‌ی به‌ فیرۆ ده‌روات، به‌لام په‌شیمان نییه و ویژدانی حه‌ساوه بووه، باسکار به‌ وه‌لامیک ناتوانی ده‌ست له‌ یه‌خه‌ی پرسیار هه‌لگرۆ و خۆشی ده‌پرسی و به‌دوایدا ده‌چیت، هه‌ر به‌ دوا‌ی ئه‌و شته‌دا ده‌چی بۆ نمونه: له‌م رۆژانه‌دا به‌ریز دکتۆر (مارف عومه‌ر گوڵ) له‌ناو چه‌ند که‌سیکدا پرسیارتیکی لیکردم، من پیم وت واز له‌و پرسیاره‌ ناھیتیم هه‌ر بیر له‌و پرسیاره‌ ده‌که‌مه‌وه، پرسیاره‌که‌ش ئه‌مه‌بوو: ئایا (سفر) ئه‌سلییه، یان ژماره (یه‌ک)؟ که‌ سالی (٢٠٠٠) ئه‌م رۆژانه ته‌واو بوو و بوو به‌ سالی (٢٠٠١) واته‌ نوقته (سفر)ی سییه‌م بوو به‌ یه‌ک (١).

یه‌که‌مجار یه‌کسه‌ر وتم یه‌ک ئه‌سله، دوا‌یی وتم نوقته ئه‌سلی هه‌موو نووسینیکه له‌م جیهانه‌دا، له‌لای فه‌یله‌سووفه‌کانی یۆنان و ئیسلامیش هه‌ر نوقته ئه‌سلی نووسینه.. شیعرتیکی مه‌لای جزیریم به‌ بیرداهات که وتوو به‌تی:
نوقته‌یه‌ عیلم و سه‌وادئ حه‌رف و نه‌قشئ عاله‌مئ
سه‌رددن مه‌عنایه‌کی ئه‌سلی سه‌وادئ نوقته بوو

واته ئه‌سلی زانست و نووسینی حه‌رف و نه‌قش هه‌مووی نوقته‌یه و له نوقته‌وه ده‌ست پیده‌کات.. هه‌ندئ شتی تر هه‌ر له‌نیو بیناکه‌دا هاته‌وه بیرم و گه‌رامه‌وه بۆ لایان که سه‌رقالی شتی تر بوون، ئه‌مه‌شم له‌سه‌ر ئه‌و پرسیاره بۆیان خویندنه‌وه، که زانا و شاعیری کوردی سده‌ی یازده‌می زایینی «ئه‌حمه‌دی

کوری یوسفی مهنازی» کاتبی دیوانی نینشائی (نصر الدوله ای پاشای
دۆسته کی کورد، تا (ئه بولعه لای موعه ری) موعه جب بووه پیتی، وتوویه تی:

ولی غلام طال فی دقة
کخط اقلیدس لا عرض له
وقد تناهی عقله خفة
فصار كالنقطة لا جزء له

مهزه بی (ثقلیدس) ای یونانی ئه وه یه هیل پانیتی نییه، ئه و غولامه ی
(مهنازی) ش هینده باریک بووه تا ده لئی پانیتی وه ک هیلتی (ثقلیدس) ای
نییه، ههروه ها ده لئی هینده عه قلی سووکه به قه د (نوقته) یه که پارچه
(جزء) ای نییه، که واته نوقته جوزئی (لا یتجزأ) ه قابیلی دابه شبوون نییه،
به لام نیستا ئه م تیوره به تال بووه، نیستا گه ردیله «ذرة» (جزء لا یتجزأ) ه،
چونکه نیستا نیسپات بووه که گه ردیله خوئی له چهند به شیک په یدا بووه،
واته ئه و تیوره ش نیستا به تال بووه ته وه. جیهان لای فه یله سووفان له دوو شت
پیکدی «عین» واته (جسم) و (عین) یش وه ها (تعریف) کراوه: «مایقوم
بذاته»، ههروه ها جیهان پیکهاتوه له (اعراض) و (اعراض) یش «مایقوم
بغیره»، واته خوئی به نه فسی خوئی ناگرئی و خوئی به شتی تره وه ده گرئی وه ک
رهنگ؛ رهنگ به تنیا به نه فسی خوئی ناگرئی، پتیوسته به شتی تری بده ی تا
خوئی بگرئی، یان تام کردنی شت ئه و تام کردنه پتیوسته له گه ل خواردنیک بی
تا تام بدات که (اعراض) ه. ئاویتته (مرکب) خویشی وه ک (جهسته - جسم)
له دوو بهش یان سئ پیکدی، دوو بهشی گه وره.

هه ندی له فه یله سووفان ده لئین (جهسته) ئه وه یه هه ر سئ (ره هه ند - بعد)
دریژی و پانی و قوولی هه بی، هه ندی ده لئین نه خیر پتیوسته له هه شت بهش
دروست بی، ئه بوو عه لی جه بانی که موعته زیله بوو، مامۆستای ئه بوو جه سه نی
ئه شعهری بوو ده لئی: پتیوسته له شه ش یان له چوار بهش دروست بی، ئه و
جهسته یه ی ئاویتته نه بی (جزء لا یتجزأ) ه، بوو نمونه جه وه ره که قابیلی دابه ش
بوون نییه، وه ک «نه سه فی» له کتیبی (عقائید) دا ده لئی، به لام (سعدالدینی
ته فتازانی) که یه ک له زانایه گه وره کانی نیسه لامه ده لئی: «ئه و عه ینه، ئه و
جهسته یه ی که قابیلی دابه شبوون نییه نه ک هه ر جه وه ره، شتی دیکه شی

هديه...»، چونکه نه‌گهر هدر نه‌وه بئ مانای وایه پتویسته تیۆری هیوللاو
 وینهی (هیولی) و (وینه) یه عه‌قل و نه‌فسی موجه‌رهد به‌تال ببن،
 فهیله‌سوفانی یۆنان ده‌لین جیهان له ماده‌ی یه‌که‌م که هه‌یوللایه پتکه‌هاتوه،
 نه‌مه‌ش کۆنه، نه‌گهر کۆن بئ واته پتچه‌وانه‌ی تیۆری زانایانی ئیسلامه،
 چونکه عالمه‌که تازه (محدث)ه و خودا یه‌ک عالمی خه‌لق کردوه، حسی
 موجه‌رهدش وه‌ک (فریسته‌کان) فهیله‌سوفه‌کانی یۆنان وتوویانه (جه‌وه‌ری
 هدر) نییه، (عقولی موجه‌رهد)ه نییه، نه‌گهر هه‌بئ پتچه‌وانه‌ی تیۆری هه‌یوللا
 و وینه‌یه، به‌لام زانایانی ئیسلام ده‌لین: گه‌وره‌ترین به‌لگه له‌سه‌ر نه‌وه‌ی نوقته
 قابیلی دابه‌ش بوون نییه، یانی (لا یتجزا)ه، (جه‌وه‌ره‌ه) که نوقته‌یه‌کی
 (لا یتجزا)ه، به‌لگه‌ش له‌سه‌ر نه‌مه ده‌لین نه‌گهر ته‌نیک‌کی بازنه‌یی خر‌ت خسته
 سه‌ر رووبه‌رتیکی ته‌خت، که‌وتنی له‌سه‌ر نه‌و رووه هدر ده‌بئ به‌شیتوه‌یه‌کی
 ناموسته‌قیم ده‌رچئ، واته هیل‌تیک‌کی راست دروستی ناکات، هیل‌تی راست له
 چند به‌ش‌تیک پتک‌دئ که نوقته‌کانه، کۆتاییشی به نوقته ته‌واو ده‌بئ، نه‌و
 کۆتاییه نوقته‌ی دابه‌ش نه‌بووه، هدر شک‌لتیکی (مه‌خروطی) سه‌ره‌تا و دوایی
 به نوقته کۆتایی پت‌دئ، تیۆری تر هه‌یه ده‌لئ: پتویسته هدر (عه‌ین)ئ بۆ
 هه‌ندئ به‌ش دابه‌ش ببئ که پتویسته کۆتایی پت‌بئ، چونکه نه‌گهر به‌ش‌تیک
 کۆتایی پئ نه‌یه‌ت، واته شاخ‌تیک و خه‌رده‌ل‌تیک (خردل) وه‌ک یه‌ک‌تریان لیدئ،
 مه‌زنایی شاخ نه‌وه‌یه، چونکه به‌شه‌کانی له ده‌نکه خه‌رده‌ل زۆر‌تره. هه‌ندیک‌کی تر
 له فهیله‌سوفه‌کانی یۆنان ده‌لین (جه‌سته) قابیله بۆ دابه‌ش بوون، ئیتر
 له‌وانه‌یه زانست له پاشه‌رۆژدا نه‌وه بزانی که ئیستا ده‌لین گه‌ردیله (ذرة) چند
 جوژنیکه، ره‌نگه نه‌و جوژانه‌ش له پاشه‌رۆژدا شتی تریان لئ ببیسته‌وه،
 سه‌باره‌ت به‌ پرسپاری (د. مارف عومه‌ر گول) (سفر) نه‌سله یان (ژماره
 یه‌ک)، نه‌گهر له‌شیتوه‌ی (خه‌ت) ته‌ماشای ژماره «۱» بکه‌ین نه‌وه له سئ
 نوقته پتک‌دئ، چونکه له قه‌باره‌ی ته‌لیفه‌که سئ نوقته‌یه. له زانستی
 ده‌نگه‌کانیش (تجوید- علم الاصوات) له بری نوقته جووله به‌کار دین، ته‌لیف
 له سئ جووله‌ی په‌نجه‌ی ناوه‌ندی پتک‌دئ که ته‌لیف و ژماره، یه‌ک قه‌باره‌ن.
 ته‌لیفی مه‌مدوده وه‌ک له زانستی ته‌جویددا هه‌یه له پینج جووله پتک‌دیت،
 مه‌به‌ستم له ته‌لیف، ته‌لیفی خه‌تی نه‌سخه (خط النسخ) نه‌ک خه‌تی (الثلث).
 ئیتر به‌م جوړه سیفاته‌کانی لیتۆتۆره‌وه زۆرن، له‌وانه ده‌بئ ته‌مانه‌تی زانستی

پارێزێ و راستگۆ و نه ترس بێ و خۆی له بهرزه وهندی که سیدی دور بخاته وه و له پیتناوی راستیدا کار بکات.

* باسی هۆیه کانی هه له تان له مێژوودا کرد. مێژووی کۆن راسته، یان مێژووی نوێ و هاوچهرخ؟

- یه کۆی چوه لای (نه بوو ئیسحاقی صابی) که له (۹۹۴) ی زایینی کۆچی کردوه، له زه مانی بووه یه ی له بهغدا کاتی دیوانی ئینشا بوو، بینی شتیک ده نووسی پیتی وت چی ده نووسی؟ وتی «أخبار أممها و اکاذیب الفقها..» یانی هه ندی هه وال به جوانی رێک ده خه م و درۆ دروست ده که م که مه به سته له نووسینی مێژووه، که و ره ترین گیروگرفتی نووسینی مێژووی کاتی ئیسلام رۆلی مێژوونووسه له شوینی رووداوه کان، که له بهر نه بوونی نامرازه کانی هاتوچۆ نه یه توانیوه بگاته نه و شوینانه، هۆیه کانی هاتوچۆ کردنی ئیستا وه ک فرۆکه و ماشین نه بووه، دهنگ و باس به زه حمه ت وه رده گیرا، دهنگ و باس له و په ری جیهانی ئیسلامی ده گه یشته میسر و باکووری ئه فریقا، بۆیه مێژوونوسان زۆر له رووداوه کانیان دورا و دور نووسیوه، یه کتیک له میسر دانیشتووه ده رباره ی رووداوه کانی عیراق و ئیرانی نووسیوه، یانی مێژوونووسی له سه مه رقه ند و بوخارا دهنگ و باسی میسری نووسیوه، زه حمه ت بوو راستیی زانیارییه کانی پێ بگات، مه گه ر له رتیبواری که له شوینه وه ده هات و ماوه یه کی زۆریشی به سه ر تیده په ری، که باسیشی ده کرد هه مووی له یاد نه ما بوو، دوریش نییه به هه له بو مێژوونووسه که ی باس کردبێ، نه مه گه و ره ترین هۆی نه وه یه که هه له که وتۆته ناو مێژووی سه ده ناوه نجییه کانی کاتی ئیسلامدا.

به نیسه بت ئیستا وه گه و ره ترین هۆکاری روودانی هه له له مێژوودا، سیاسه تی چه و اشه کارانه ی ئیستای دنیا یه، و پرای نه و هه موو هۆکاره ئاسانه ی که له هاتوچۆ و وه رگرتنی دهنگ و باسدا هیه، که ده توانین دهنگ و باسی ئه و په ری جیهان له مالی خۆماندا وه رگیرین، له گه ل نه م ئاسانی وه رگرتنی زانیاریانه ئیستا نووسینی مێژوویه کی راسته قینه زۆر زه حمه ته، وه رگرتنی زانیاری راست زۆر زه حمه ته، چونکه ده زگاکانی راگه یان دن له ده سته حزب و ده ولت و چه ندین جوژه رژیمدا یه که له نه ندازه به ده ر له که ناله کانی بینین و بیستن و نووسیندا زۆر راستی چه و اشه ده که ن، زۆریه ی نه وانه ی له سه ر

میژووی سه‌دهی بیستمه دهنوسن له‌ژیر کاریگری فه‌وزا و دروی سیاست و رژیم و حزبه‌کاندان، ئیتر کاری میژوونوسینیان ده‌بی چون بی؟ زۆربه‌یان هه‌واداری ئه‌و حزب و رژیمانان و به‌پیتی خواستی ئه‌وان دهنوسن، زۆر زه‌حمه‌تیشه میژوونوسیکی به‌ ویردان زانیاری راسته‌قینه وه‌ریگری، بۆ‌نمونه له‌م رووداوانه‌ی پاش راپه‌رینی کوردی (۱۹۹۱) دوو روویان هه‌یه، رووی سه‌ره‌وه که حزبه‌کان بلاوی ده‌که‌نه‌وه، رووی ژیره‌وه‌ش که نه‌ینییه لای خۆیان، ئه‌و حزبانان ناهیتلن ئه‌و نه‌ینیانان به‌گه‌نه ده‌ستی میژوونوسان، له‌لایه‌کی دیکه‌وه زۆربه‌ی ئه‌و خه‌لکه‌ی مه‌یلداری حزبیکن، ئه‌گه‌ر مروّقی پرسیاربان لی بکات گوئ نادانه ئه‌مانه‌تی زانستی، به‌شیه‌یه‌ک ده‌یلتن که له‌گه‌ل سۆز و بیروباوه‌ریان له‌گه‌ل حزبه‌کانیان بگوفجی، بۆ‌نمونه له (۱۹۹۳) شه‌ریک له‌نیوان گرووی که‌ریم ناغای هه‌مه‌وه‌ند و هه‌ندی گرووی سه‌ر به‌یه‌کیتی نیشتمانی له‌ چه‌مچه‌مال روویدا، من لای په‌حمه‌تی (په‌سوول مامه‌ند) دانیشتبوم له‌ رانیه، نامه‌یه‌کی بۆ‌هات که خوتندییه‌وه نوسرا بوو (۳۳) که‌س له شه‌ره‌که‌دا کوژراون، پاشان خۆم ته‌عقیبی ئه‌و رووداوه‌م کرد تا بزاند چند که‌س له هه‌مه‌وه‌ندییه‌کان کوژراون و چوومه لای چند حزبیکی له هه‌مووانم ده‌پرسی، به‌لام هه‌ریه‌که‌یان شتیکی ده‌وت، ویستم به‌لگه‌ی نوسراو بکه‌ویته ده‌ستم، راپۆرتی له‌ حزبیکی که من گومانی باشیم لیده‌کرد که له‌و رووداوه‌دا لایه‌ندار نه‌بوو، چوومه لای - پاسۆک - له‌ خوالیخۆشبوو (مولازم که‌ریم) م‌پرسی: ئایا راپۆرتی‌کتان ده‌ریاره‌ی ئه‌و رووداوه‌ هه‌یه؟ وتی نه‌وه‌للا نیمانه، به‌لام ئه‌م مامۆستایه ئه‌ندامی لیژنه‌ی لیکۆلینه‌وه‌ی ئه‌م شه‌ره‌ بووه له‌گه‌ل نوینه‌رانی هه‌ندی ئه‌حزابی دیکه ئه‌و له هه‌مووان باشتر ناگه‌داره، منیش له‌ مامۆستام پرسی که له‌وئ دانیشتبوو، وتم چند که‌س کوژراون؟، وتی (۱۷۰) که‌س کوژراوه، ته‌ماشام کرد مامۆستا چه‌ندین جار له‌ راستی دوورتره له‌و که‌سانه‌ی پشتر لیم پرسیبوون، په‌نگه هه‌ندیکیان راستیشیان وتبی، که‌چی مامۆستا ژماره‌که‌ی زۆر زیاتر وت، له‌کاتی‌که‌دا ئه‌مه ئه‌ندامی لیژنه‌ی لیکۆلینه‌وه بوو، ئینجا به‌ ته‌واوی زانیم وه‌رگرتنی زانیاری له‌ناو خۆماندا زۆر زه‌حمه‌ته به‌شیه‌ی راست بگاته ده‌ستی مروّق.

بیستمه‌وه له هه‌ندی له‌ زانکۆکانی ولاتانی رۆژئاوا زۆر به‌حه‌زه‌رن له وه‌رگرتنی زانیاری، له‌به‌ر ئه‌مه په‌نگه‌نا‌ده‌ن تیزی دکتۆرا و ماجستیر له‌سه‌ر

ولایتی بنووسریت که رژیمه‌که‌ی هەر له‌سه‌ر حوکم مابێ، به‌لکو ده‌بێ نزیکه‌ی (۵۰) سال به‌سه‌ر نه‌و حوکمه‌دا تێپه‌ریبێ، ئینجا ریتی بێ ده‌دری تیزی له‌سه‌ر بنووسری تا رینگه‌ نه‌دری هه‌له‌ بکه‌ویتسه‌ ناو نه‌و تیزانه‌ و له‌ژێر کاربگه‌ری رژیمه‌کاندا نه‌بێ.

هه‌ندی زانکۆی ولاتانی سو‌سیالیست، به‌تایبه‌تی هی یه‌کیتی سو‌قیه‌تی جاران دیکه‌تی زانستییان نه‌بووه‌ و لایه‌نی به‌رژه‌وه‌ندی سیاسیان لیکداوه‌ته‌وه‌. بۆ نمونه‌ له‌ سه‌ره‌تای هه‌فتاکان من له‌ شاری مهنده‌لی ماموستا بوم دراوسیه‌کمان هه‌بوو ناوی خاله‌ (په‌مه‌زان شه‌فی) بوو باری ئابووری خراب بوو، له‌ دوکانیکی بچکۆله‌دا داده‌نیشت و سه‌یرمان پێده‌هات، زۆر ساده‌ بوو تا چه‌ند سال له‌ که‌رکووک مابوو، به‌لام به‌ته‌واوی فیری ناوی که‌رکووک نه‌ببوو پیتی ده‌وت (که‌رکووت) به‌ سه‌یده‌لی ده‌وت (سه‌ی عه‌لی)، ناوی منیشی به‌ راستی نه‌ده‌وت، جارێک چوو شه‌کر و چای بایعی وه‌رگرتی که‌ گه‌رایه‌وه‌ پیتی وتم که‌ چووم شه‌کر و چا وه‌رگرم نه‌مه‌یان به‌من داوه‌ بزانه‌ نه‌مه‌ چیه‌؟ ته‌ماشام کرد نامیلکه‌یه‌که‌، پروانامه‌ی ماجستیری (خورشید په‌واندزی) یه‌ له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی که‌نداوی نیوان عیراق و ئێران، بینیم پروانامه‌ بچووه‌که‌که‌ی له‌ زانکۆیه‌کی سو‌سیالیستی له‌ چیکوسلوفاکیا‌ی دۆستی عیراق وه‌رگرتوه‌ و چه‌ند جنیوتیکی به‌شای ئێران داوه‌و له‌ چه‌ند وتارۆکه‌یه‌کی رۆژنامه‌کانی عیراقی کاتی به‌عس و شتیکی وا پێکهاتوه‌، ماموستای سه‌ره‌رشتیاریش له‌ پێشه‌کییه‌که‌یدا به‌ گه‌رمی نه‌م پروانامه‌یه‌ی هه‌له‌سه‌نگاندوه‌ و ستایشی هه‌ول و ماندوو‌بوونی خاوه‌نه‌که‌ی کردوه‌، گومانم هه‌بوو له‌وه‌ی نه‌مه‌ هه‌موو ماجستیره‌که‌ی بێ، وامده‌زانی حکومه‌ت هه‌ندی شتی لی ده‌ره‌یناوه‌ و بۆ پروپاگه‌نده‌ی خۆی بلاوی ده‌کاته‌وه‌، پاشان پرسیم وتیان نه‌مه‌ هه‌موویه‌تی. ئایا زانکۆیه‌ک چۆن رازی ده‌بێ پروانامه‌ی ماجستیری قوتابیه‌ک به‌م شتیه‌یه‌ بێ؟

جار هه‌یه‌ میژوونوس زانیاری ده‌رباره‌ی ژبانی که‌سیک وه‌رده‌گرت له‌ که‌سه‌که‌ خۆی ده‌پرسی، به‌لام نه‌و که‌سه‌ خۆی زانیاری هه‌له‌ ده‌داته‌ میژوونوس، ته‌نانه‌ت ده‌رباره‌ی ژبانی خوشیان زانیاری هه‌له‌ ده‌ده‌ن، له‌به‌ر نه‌مه‌ میژووی سه‌ده‌ ناوه‌نجیه‌کان به‌ راسته‌ ده‌زانم له‌ هی ئیستا، هۆکاری تر هه‌یه‌ که‌ بۆچی هی پێشوو راسته‌، میژوونوسانی نه‌وکاته‌ زۆریه‌ی زۆریان

دیندار بوون به هۆی ئایینه پیروزه‌کان خۆیان له درۆ دوورخستۆتهوه، بۆیه میژووی ئەوکاته له هی ئیستا راستره، له‌بەر ئەم سیفه‌ته‌ی میژوو که موسعه‌په‌زه بۆ هه‌له‌ی زۆر، هه‌ندێ که‌س خۆیان له نووسین و وتنی میژوو دوورخستوه‌ته‌وه، به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی دیندار بوون. ئەگه‌ر میژووش نه‌نوسری، ئه‌وه رابردووی مرۆف تاریک ده‌بێ، ئیمه به‌هۆی میژووه‌وه ده‌زانین رابردووی مرۆف چی بووه و چی نه‌بووه، شوێنه‌واریش به‌شیکه له میژوو، میژوونووس ده‌بێ هه‌ول بدات زانیاری راست ده‌ربخات و له‌ژێر کاریگه‌ری هه‌یج لایه‌نیکی سیاسیدا نه‌بێ، هه‌ندێ که‌س خۆیان له نووسینی میژوو دوور ده‌خه‌نه‌وه، بۆ نمونه مه‌حفووز عومه‌ر ئه‌له‌عباسی که ئه‌فسه‌ریکی پۆلیس بوو له زوپیه‌تی میرانی به‌هدینان- لقی مووسل که کوردیشی نه‌ده‌زانی. من (محفوظ)م له سالی (١٩٦١) بینی کاتی له کتیبخانه‌ی موزه‌خانه‌ی مووسل که یه‌که‌م کتیبخانه بوو تیدا فیری نووسینی میژوو بووم و سه‌رچاوه‌ی زۆر گرنگی تیدا بوو، ئه‌مه‌ینداره‌که‌ی خوشکه (ناثرة)ی عه‌ره‌بی مووسل بوو، کچیکی ره‌وشت به‌رز بوو، منی به مه‌حفووز ناساند، ئیتر بۆ منی باس کرد که کتیبی سه‌باره‌ت به میژووی میرنشینی به‌هدینان داده‌نی و وتی میرانی به‌هدینان له زوپیه‌تی خوله‌فای عه‌باسین، منیش وتم ئه‌مه راست نییه، هه‌ندێ به‌لگه‌م بۆ هه‌تایه‌وه، پاشان به‌لگه‌ی باشتیریشم که‌وته ده‌ست، زۆر تووره بوو، ده‌ستی خۆی رووت و درێژ کرد و ته‌ماشای کرد و وتی: «أرى دم العباس يجري في عروقي» واته وتی: من خۆنی عه‌باس له ده‌ماره‌کاغدا ده‌بینم هاتوچۆ ده‌کات، که عه‌باسی مامی پیغه‌مبه‌ری مه‌به‌ست بوو.

له (١٩٦٩) کتیبه‌که‌ی خۆی به‌ناوی «إمارة به‌دینان العباسية» چاپ کرد، له (١٩٨٢/٢/٣) له مووسل چومه مالتی و به‌منی وت وازم له نووسینی میژوو هه‌تایه‌وه، چونکه زۆر درۆ ده‌که‌ویته ناو میژووه‌وه، ئیستا من رووم له ئاین کردووه و بوومه‌ته دیندار. هۆده‌یه‌کی خۆشی وه‌ک مزگه‌وت لیکردبوو، وتی هه‌ر کاغه‌زێ که له باره‌ی شتی میژوویی کۆم کردبوویه‌وه هه‌موویم سووتاند، وه‌ک (مه‌خطوطی زیوکی) و نامه ده‌ستنوسه‌کانی (دکتۆر مسته‌فا جه‌واد) که په‌خنه‌ی له کتیبه‌که‌م گرتبوو، پاش ئه‌وه‌ی دانه‌یه‌کم بۆ ناردبوو ئه‌ویشم لا بوو که شازده لاپه‌ره بوو، شانازیم پیوه ده‌کرد و له چوارچێشه‌وه گرتبوو ئه‌وه‌شم سووتاند. زۆر به‌مه تیک چووم، چونکه سه‌رسامم به‌ موسته‌فا

جهواد که به بنهچه خه لکی قهره ته پهی کفرییه، به منی وت له نیتوان کورد و تورکمانم که بنهچهی خۆم بۆ روون بوویه وه به تۆ ده لێم، من سهرسام بووم به توانای ئه و پیاوه مه زنه، مه محفوظ وتی دکتۆر نووسیبوو ئه وهی نووسبوته میرانی به هه دینان له زورییه تی عه باسییه کانن هه له یه، ئاماژهی به سهرچاوهش دابوو، مامۆستا سه عید دیوه چیش زۆر پیتی ناخۆشبوو که زانیاری مستهفا جهوادى سووتاندوو.

به نیه سه به ت منه وه زیاتر له (۳۰۰) سه عات بیره وه ری به ته مه نه کانم له سه ر رووداوه کانی کوردستان تۆمار کردوه، هه ندیکیان زانیاری سه ری یین، هه شیان له رووداوه کاندایه شداریوه که پیم راسته ر، ئه وهی ده ماو ده م بیستوونی زۆر جیگه ی پشت پێ به ستان نین، چونکه هه له ی تیدا ده کری ت، ئینجا من وه سییه تم ئه وه یه ئه و هه موو زانیاریانه بپاریزرتین و ته دقیق بکرتین، رووداوی وا هه بووه وه ک به لگه نامه به ده نگه ی چه ندین که س بیستومه، وه ک شه ری شوعه ییه و شه ری رووس که شیخ مه محمود له گه له عه شایه ر چوه وه ته شه ری رووس له شه ری جیهانی یه که م له ناوچه ی سه قز و بانه تا ئه ولای بۆکان، یان ده رباره ی شه ری ئاوباریک له چه ندین که س زانیاریم وه رگرتوه که خۆیان تیتیدا به شداریبون. له به راورد کردنی قسه کان هه ندی هه له ی تیدا ده دۆزیته وه، وه سییه تم ئه وه یه هه ر که سه ی دوای من ئه م زانیاریانه بلاوبکاته وه باشته ر دیقه تی تیدا بکات، وه ک ئیستا که گو مانم له زۆر زانیاری هه یه، تا ئه و زانیاریانه به شتیه یه کی راسته ر چاپ بکرتین و هیچ گونا هت له سه ر من نه میتین.

زیاتر من ته عقیبی میترووی کۆن و سه ده ناوه نه جیهییه کانم کردوه، له میترووی نویشدا زۆر شتم نووسیوه، هه ندی جار ده لیم خۆزگه من نه منوسیبا، چونکه زۆر ده ترسم هه له ی تیکه وتبێ، پتویسته ئه م بابه تانه ش چاک و راست بکه مه وه، نه گه ر فریاش نه که وتم وه ک له قورنانی پیرۆزدا هاتوه «الموت اقرب الیکم من حبل الوريد» و من مردم، ئه و که سه ی له و بابه تانه ده کۆلێته وه، له هه له پاکیان بکاته وه، یه ک له هۆکاره کانی روودانی هه له له میتروودا ئه وه یه مرۆف بکه ویته ژیر باری سوۆزی نه ته وایه تی که لای منیش هه یه، له به ر ئه وه نه گه ر له باره ی میترووی نویم نووسیبت، په نگه هه ندی هه له ی تیکه وتبێ، چونکه له و رووه وه شتمان نووسیوه و هه ر پشتگیری کوردمان کردوه، یان

نەگەر لە مەسەلە یەکی جوژئیدا خەتا و سووچن هەبوو بێ بەرامبەر دوژمنەکانی دامانپۆشیو، ئەمانە هەمووی هەلەمی مێژوویی، زانایانی بەرنامەیی لیتتۆژنەوێ زانستی دەلێن زۆر زەحمەتە مرۆڤ لەو سوۆزی نەتەوا بەتییە بزگاری بێ، بەلام دەبێ ئەو سوۆزە بەشپۆه یەکی وانەبێ لە مێژوو نووسیندا مرۆڤ تووشی هەلە بکات.

* زۆر سوپاس.. بەراستی ماندوو مان کردی، لەمێژە و بە چەند قۆناغێک ئەو هەقپە یقینە فراوانەمان لەگەڵتدا سازدا، بە مەبەستی بلاوکردنەوێ هوشیاری مێژوویی و کە لە پووری و بەلگە نامەیی.

- منیش زۆر سوپاستان دەکەم، مەوزووعە کە ماندوو بوونی هەردوولا هەلەگرتی، زانیاری باشی لە چەندین بواری تێدایە.

* هیوادارین بە تێرو تەسەلی قسەیی دلێ خۆتان کردبێ؟

- پێم وایە تا ئێستا هیچ گۆڤار و پۆژنامە یەکی کوردی لەم جۆرە هەقپە یقینە فراوانەیی لە بەسەرکردنەوێ چەندین بابەتدا ساز نەداوە کە شانازی یە کە بۆ زێرەکی و دلسۆزی و شارەزایی خۆتان لە بواری پۆژنامە نووسی و پۆشنبیریدا دەگەریتەوێ. ئەم کارەتان دەبێتە کاریکی نمونەیی لە بواری هەقپە یقیندا.

* لە ژمارە (١٣٧) ی سالی حەوتەم، رێکەوتی پۆژی شەمە (٢٠٠٢/١١/٣٠) لە پۆژنامەیی (میدیا)، پووناکبیری نەتەو پەرور (د. جەمال نەبەز) لە ستایشی ئەم پیاوێ خزمەتگوزار و پاکەدا نووسیو بێتی:

رەقیب، رەقیبی، رەقیبانت بێ
ناهورامەزدا، پشتیوانت بێ
خوای گەورە کەسی، بێکەسانت بێ
سیمیاری مەزن، نزا خوانت بێ
تاوستی مەلەک، پاسەوانت بێ
پاپەک، لە دەستەیی هاو پیرانت بێ
زانای سۆرەوێ، لە یارانێ بێ
سەهاکی سولتان بە میوانت بێ
لانەیی سەر بەرزان، ناشیانت بێ
فریشتەیی شادی، دەستەملانت بێ

تۆپش دەپ سېنگى فراوانت بى
خزمەت بەرنامەى، گىشت ژىانت بى
تا ماوى خەمى، كوردستانت بى
شەرى ملھور و زۆردارانت بى
دژ بە كەرپىپاوان، مەملەتت بى
شېلەى تىكۆشان، نۆشى گىانت بى
سەت جەمال نەبەز، بە قوربانىت بى

بەرھەممە چاپکراو و چاپ نەکراوەکانی عەبدولمۆھەب قەیب یووسف

- (١) دیوانا کرمانجی (له میژووی ئەدەبی کرمانجی دا)، چاپی یەکەم، بەغدا ١٩٧١، چاپی دووهم بە لاتینی - سوێد، وەرگێڕی عەرەبی بە ناو نیشانی (الدیوان الکردی، له لایەن محمد نیو - بیروت - ١٩٩٤).
- (٢) الدولة دوستکیه فی کردستان الوسطی. بەرگی یەکەم کۆری زانیاری کورد چاپی کرد له بەغدا سالی ١٩٧٢، بەرگی دووهمی له ١٩٧٥ له بەغدا چاپ کرا، بەلام حکوومەتی عێراق (٣٠٠٠) دانەکی ناردە کارگەمی کاغەز دروستکردن له شاری بەسره و هەمووی کردە هەویر و کاغەزی سپی. له (٢٠٠١) دا بەرگی دووهم له لایەن دەزگای ئاراسەوه له هەولێر چاپ کراوه.
- (٣) بانگەوازیەک بۆ پرووناکبیرانی کورد له پێنناوی کۆکردنەوه و زیندووکردنەوهی کە له پووری کوردیدا. کتێبخانەی هاوسەر - ١٩٨٥.
- (٤) تابلۆکانی شەرەفنامە، چاپی یەکەم.. بە لاتینی له سوێد چاپ کرا (١٩٩١) دەزگای ژینا نوێ چاپی دووهم - ١٩٩٨ وەزارەتی روشنبیری - هەولێر.
- (٥) شوێنەوارەکانی نوێ له شاخی سوێن - ١٩٩٤.
- (٦) یاداشتێ ئەحمەدی حەمە ناغای پشدری، سلیمانی (٢٠٠١) له گەڵ سدیق سالح ئەحمەد.
- (٧) بەرسیسی عابدی فەقێتی تەیران - (٢٠٠١).
- (٨) مێتجەر نوێئیل / سەرئنجدانیککی بارودۆخی کورد، بە هاوکاری له گەڵ سدیق سالح، سلیمانی (٢٠٠١).
- (٩) پەیدا بوون و دروستکردنی چەکی ئاگردار له کوردستان (٢٠٠٤)، سلیمانی - بنکەیی ژین.
- (١٠) له بەلگەنامەکانی حکوومەتی شیخ مەحموود - تۆماریکی شارەوانی سلیمانی، بە هاوکاری له گەڵ سدیق سالح (٢٠٠٤) سلیمانی.
- (١١) حدود کردستان الجنوبية تاريخياً وجغرافياً خلال خمسة آلاف عام، سالی (٢٠٠٥) وەزارەتی روشنبیری - سلیمانی.

کتیبه بلاونه کراوه کان که هه ندیکیان ته و اوکراون و هه ندیکیان ته و اونه بوبون
(۱۲) اعلام الكرد و کردستان، چند بهرگیکه.
(۱۳) البلدان الكردية.

(۱۴) جغرافية كردستان الجنوبية.

(۱۵) انتشار الديانة المسيحية في كردستان.

(۱۶) منهج البحث لكتابة تاريخ المدن مطبقاً على المدن الكردية.

(۱۷) الامارة النميرية في بلاد الجزيرة.

(۱۸) پەرستگه‌ی مێترایی دهۆک.

(۱۹) یووسف و زوله یخسا، توژینهوه و بهراورد له بهر پروناکی سێ دانه

دهستنوس.

(۲۰) شوینه واره کانی قه مچووغه له شاخی سورداش.

(۲۱) گه شتیکی ئارکیۆلۆجی د کوردستانا باکووردا - سالی ۱۹۷۷.

(۲۲) قهر و گوله زهر.

(۲۳) یاداشت له ههشت بهشدا.

(۲۴) بیره وهری به سالاجووه کان، چند بهرگیکه.

(۲۵) شوینه واره کانی ئاکری (ته واونه بووه).

(۲۶) هونهری ته لارسازی کورد (ته واونه بووه).

(۲۷) که له پووری شارستانی کورد له کوردستانی رۆژه لاتدا.

(۲۸) قه لاجوالان.

(۲۹) تواماری بابانی.

(۳۰) به لگه نامه کانی شوژی به درخان.

(۳۱) یاداشتی هه مزه عه بدوللا، به هاوکاری له گه ل سدیق صالح.

(۳۲) یاداشتی محیه ددین چارهیی، به هاوکاری له گه ل سدیق صالح.

(۳۳) بۆردومانی کیمیای کوردستان.

(۳۴) مانگرتنی ۱۹۹۱.

(۳۵) سه لاهه دینی ئه یوویی به ئه سل خه لکی دوینی ئه مره نستانه نه ک

دوینی هه ولتیر.

(۳۶) ده‌نگوباسی شۆرشى كورد له ۱۹۸۸/۱/۲۹ تا ۱۹۹۰/۵/۳۰.
(۳۷) كىمىيارانى هه‌له‌بجه و كوردستان.

تێبىنى:

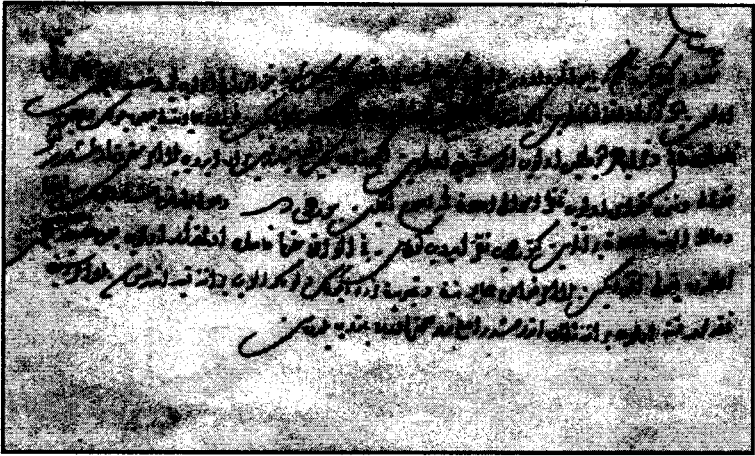
(۱) تا ئىستا (۳۳۵) لىكۆلینه‌وه و وتارى بلاو كرده‌وه ته‌وه.

(ب) گرتنى بىست و دوو هه‌زار وینه له شۆینه‌وار و كه‌له‌پوورى كوردیدا له كوردستانى باكوور و باشوور و رۆژه‌لاتدا. كاتى چاوپىكه‌وتنه‌كه‌مان له‌گه‌لى سازدا ژماره‌ى وینه‌كان (۱۶) هه‌زار بوو.

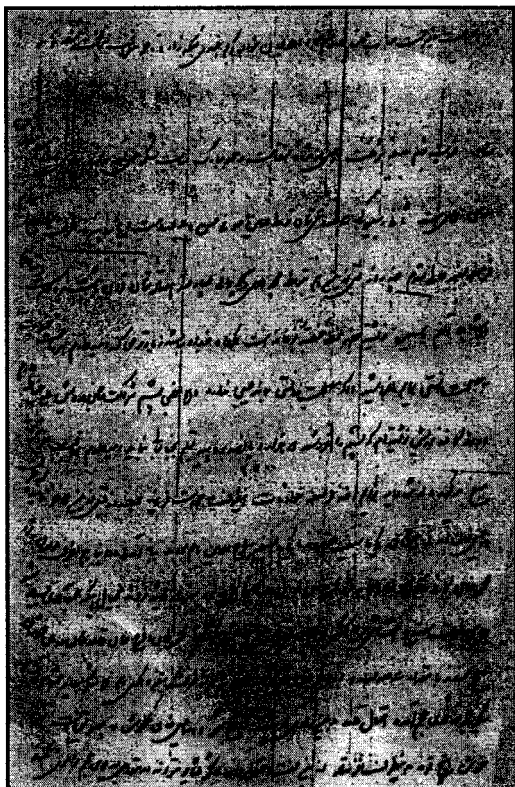
(ج) ئاماده‌كردنى كه‌ره‌سته بو‌چه‌ندىن كتیبى دىكه وه‌ك به‌لگه‌نامه‌كانى شۆرشى محهمه‌د پاشا ره‌واندزى و به‌لگه‌نامه‌كانى مىرنشینی بابان و نه‌رده‌لان و موكرى و به‌هدىنان و هه‌كارى.

زه‌او - ته‌ها باقر و فوتاد سه‌فهر
نانو بانینی پادشای گه‌لی لؤلؤ له ره‌چه‌له‌کی گه‌لی کورد، که پیش چوار
هزار ساله

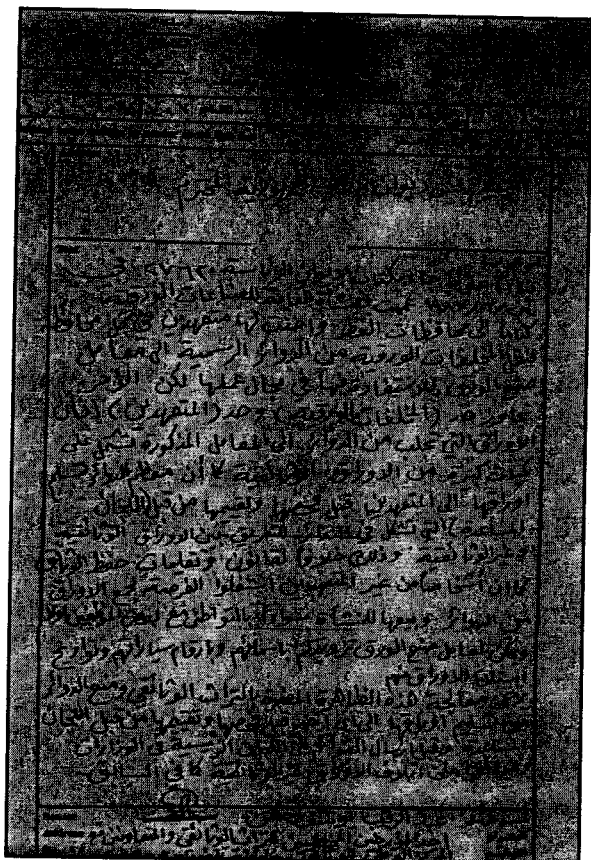

بہ لگہ نامہ دہ کی عوسمانلی

لهم به لگه نامه‌یدی عهدولکهرمی عدله که‌دا که نامه‌یکی (هرمز مہسیحی‌ای) مووسلاوی وه‌کیلیه‌تی، له شاری (بانہ) وه له (۲۹) ای ته‌موزی سالی (۱۹۲۲) بۆی نووسیوه که سەرکرده‌ی شۆرش نیسماعیل خان (سمکۆ)، سه‌یفولقوزات و خه‌لیفه سیراجه‌ددینی نارده‌وته لای به‌گزاده‌کانی بانہ و له‌وتش ده‌چنه لای مہحموود خانی کانی سانان له مہریوان و مہحموود خانی دزلی له هه‌ورامان و سهردار ره‌شیدی له نه‌وه‌کانی میرانی نه‌رده‌لان تا پهنه یک دست و هیتز و به‌شداری له شۆرشدا بکه‌ن و شۆرشه‌که فراوان بیت، بۆیه تا ناوچه‌ی مہریوان و هه‌ورامان و ناوچه‌ی سنه و به‌گزاده‌کانی بانہ پیتکهاتوه و سنج سهد سواریان بۆ ناوچه‌ی سه‌قز و موکری نارده‌وه.

نهم زانیاریه گسرنکه له هه‌یج سه‌رچاوه‌یه‌کدا له‌باره‌ی شۆرش‌ی سمکۆ نه‌نووسراوه، بۆیه ده‌بیت چهند هه‌زار به‌لگه‌نامه‌ی له‌و جوړه‌هر له زانیاری له‌باره‌ی بارودۆخی سیاسی کوردستان و نامه‌کانی شیخ مہحموود و کهسانی دیکه‌ش له‌لایهن نه‌و کرچییه له‌ناوچووبن.

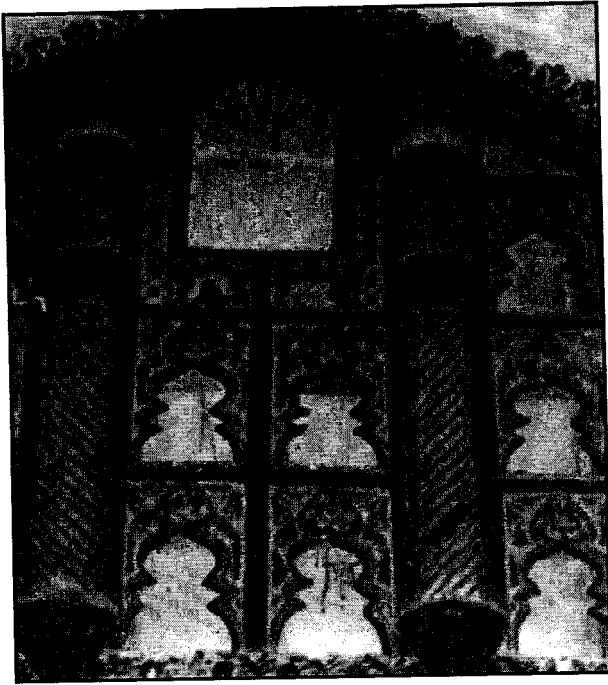
بۆ بابده تی بد لگه نامه كان له دهو رو بهری لاپه ره (۱۷)
ناماژه بۆ ئه م نامهیه كراوه.

پشکنینی ئه وراق و به لگه نامه کانی ته کیدی (شیخ باقی) له کهرکووک
(۱۷ - ۲۱ / ۵ / ۱۹۸۴)

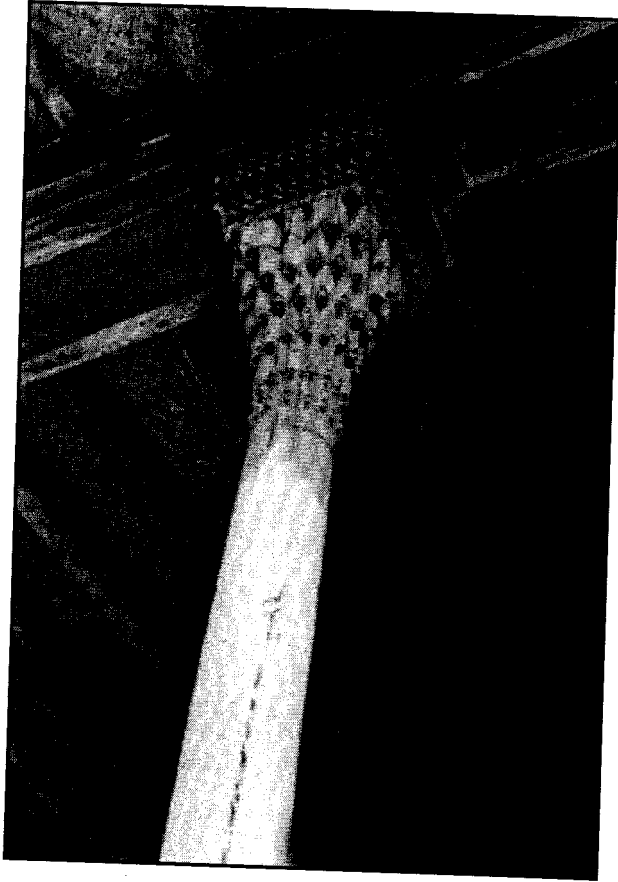
وتندی (عدلی نهققاشی کهرکوکی)
له سالی (۱۹۶۴) کۆچی دوایی کردووہ.

دوستکردی (عدلی نهققاش) له کدرکووک
(۱۳۴۰ک - ۱۹۲۱ - ۱۹۲۲ز)

ستوونی خانووی عهتاو لاغا له ههولیتیر
له پاش راهدین رووخاندوویانه

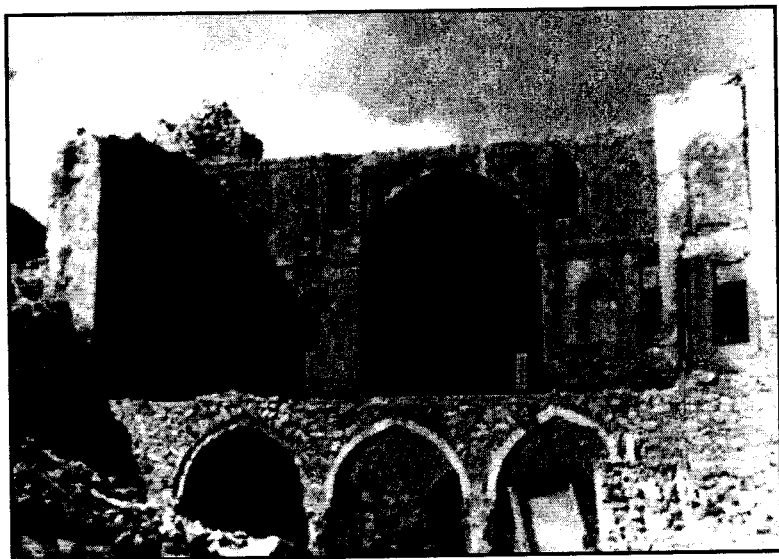
ستوننیک له خانووی عوسمان میران له شه قلاوه، که له سالی
(۱۹۲۶) دا له لایمن وهستا (مستوی ههولتیری) دروست کراوه، نیستا نهم
ستونه نهماوه و له (۱۲ / ۸ / ۱۹۸۱) وینهی گیراوه.

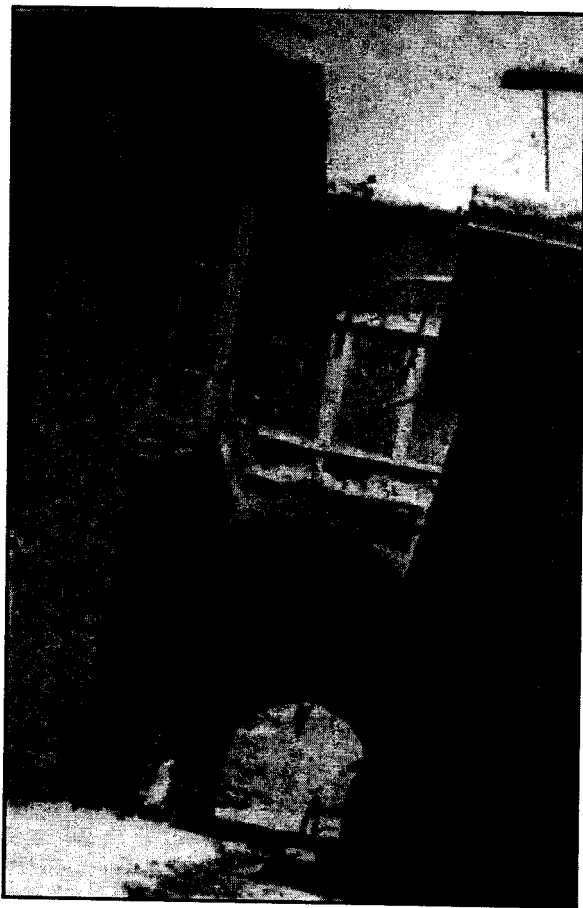
زاخو - گۆری یه کۆتک له بنه ماله ی شه مدین ناغا

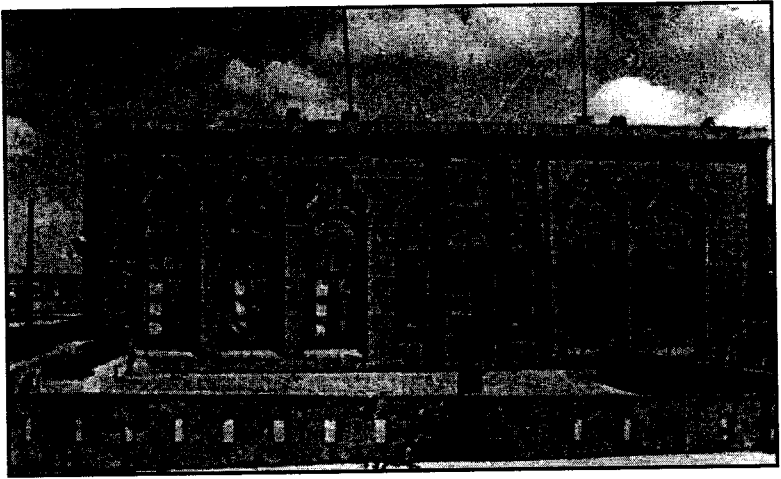
کپله قهبرتیک در تژاییده‌کمی (۴م) به‌رزه و نزیکه‌ی (۲م) لمزیر زهوی دایه.
له‌ناو گورستانی به‌رده حوشر له دیتی (پاشقوت‌هل) ل باکووری شاری رانیه.
له (۲۵ / ۱۰ / ۱۹۸۵) وتنه‌کمی گیراوه

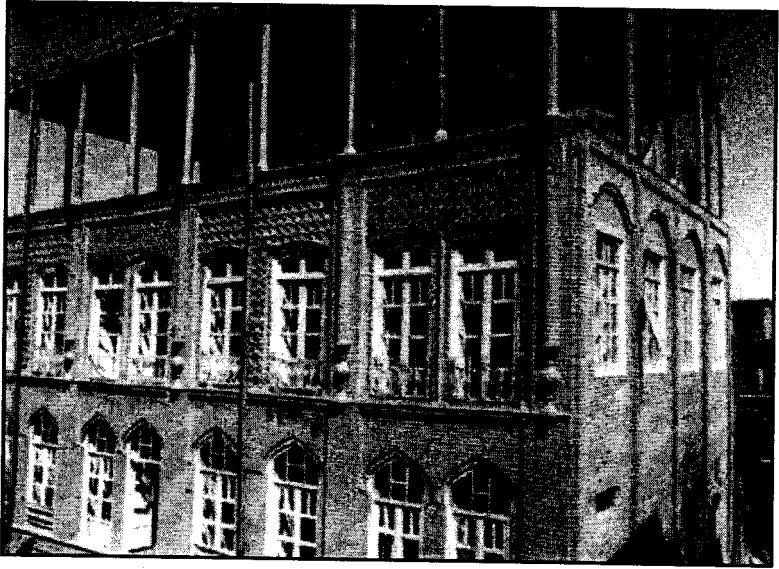
خانوی ره سوول ناغا و کاکه جاف له کۆبه
له (۱۳۰۱ک - ۱۸۸۳ - ۱۸۸۴ز) دروست کراوه

مدندہلی - بن تاقیک لہ لای خانوی چہ لہ بیہ کان

وٲنهٲى (مءىاء) له ناوچهٲى مارءىن

خانوی سالحی نحمد زاده له سنه - شه قامی نهمه کی
دهستگردی وهستا (حاجی میرزا محمودی موئه سسی غه فاری) که
نزیکی (۶۵) سال پیش نهمرژ ناوا کراوه.

کۆشكى خەسرەوخانى نەردەلان لە سنە

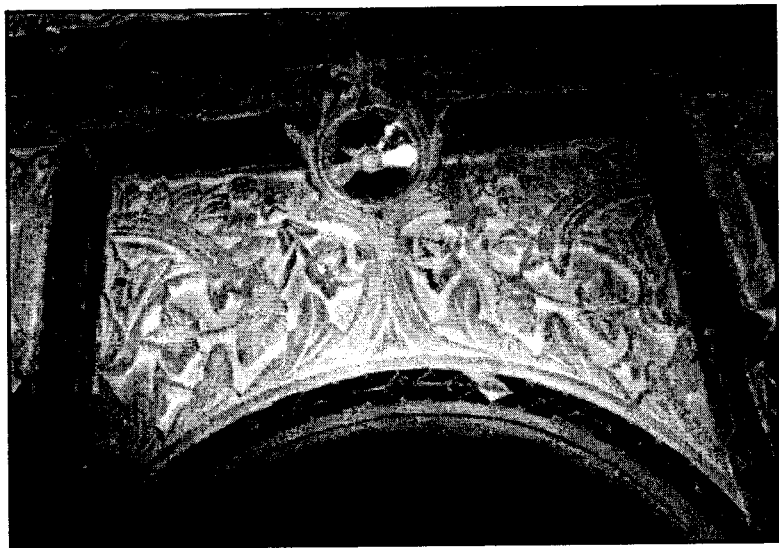
(قشله) سدرای ناکری

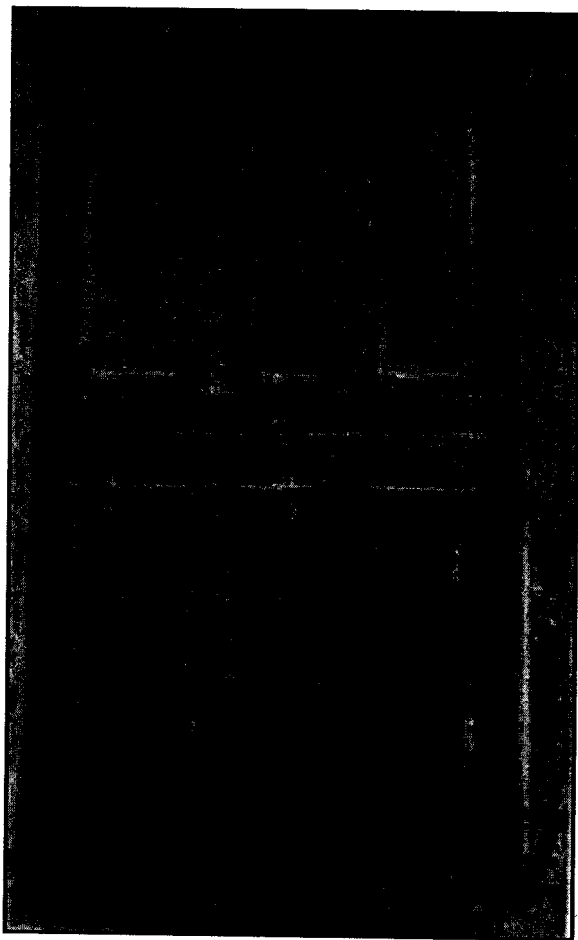
دياري هونه رهنده حاجي مهكي عهبدوللا
بو ماموستا عهبدولر قيب يوسف

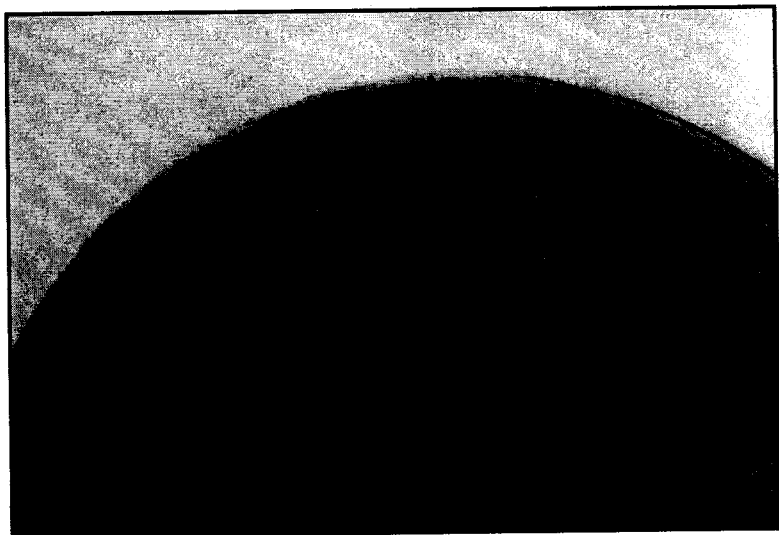
نه‌خوش‌خانه‌ی سدریازی نینگلیزه‌کان
خانوی (حاجی ره‌شید عوسمان چاوه‌یش)

خانوی حاجی سعید توتنچی له سلیمانی
له نهخشه کانی وهستا (گول محمد)

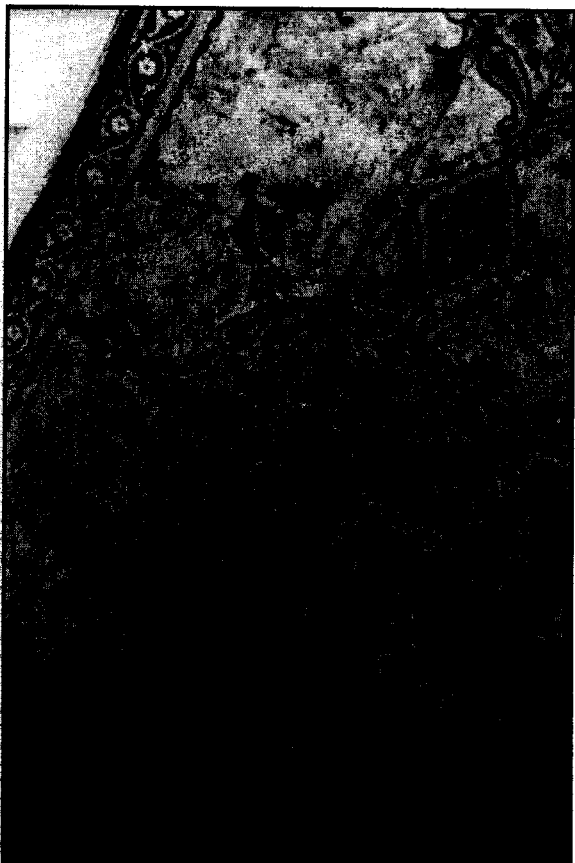
خانوی عوسمان میران له شه قلاوه
له دستکردی وهستا (مستوی ههولپیری)

ئەشكەندەرى - شەقلاۋە
لە دەستكردى ۋەستا مستۆى ھەولتېرى سالى (۱۹۲۶)، كە ھەژدە
نەخشى لەسەر ھەل كۆلپۈە، بەداخەۋە لەناوچۈۋە.

دهرگایه‌کی داری نه‌خشدار له دستکردی وه‌ستا مستوی هه‌ولتیری
خانوی عوسمان میران له شه‌قلاوه

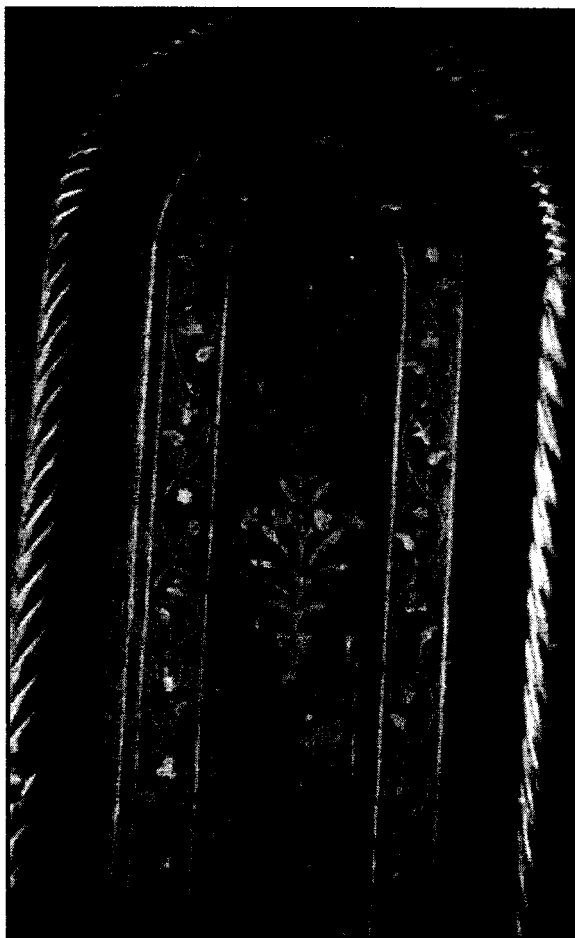
نهخشی خانوی عدتاولاغا له همدلیتر
له پاش راپه رین رووخواه

نه‌خشی ده‌رگایه‌ک له ده‌ستکردی وه‌ستا مستوی هه‌ولتیری

له‌ته ده‌رگایه‌کی نه‌خس‌دار
ده‌س‌ت‌کردی وه‌ستا مستوی هه‌ولپیری
خانوی میرانی قادر به‌گ له‌شه‌قلاره‌که سالی (۱۹۲۶) دروست کراوه

دهرگایه کی نهخشدار له خانووی عه تاو لاغا که به نارنج و ناپنوس دروست
کراوه، دهستکردی وهستا مستوی ههولتیری